

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYEDE KADINLARA VERİLEN SİYASİ
HAKLARIN ULUSAL BASINA YANSIMALARI
(1930-1935)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Yonca KART**

**Danışman:
Doç. Dr. Olcay ÖZKAYA DUMAN**

Hatay 2019

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYEDE KADINLARA VERİLEN
SİYASİ HAKLARIN ULUSAL BASINA
YANSIMALARI (1930-1935)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Yonca KART**

**Danışman:
Doç. Dr. Olcay ÖZKAYA DUMAN**

HATAY-2019

ONAY SAYFASI

Yonca KART tarafından hazırlanan “*TÜRKİYEDE KADINLARA VERİLEN SİYASİ HAKLARIN ULUSAL BASINA YANSIMALARI*” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile *TARİH ANA BİLİMDALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ* olarak kabul edilmiştir

.../.../ 2019

Jüri üyeleri	İmza
Doç. Dr. Olcay ÖZKAYA DUMAN (Tez Danışmanı Başkan)	
Doç. Dr. Volkan PAYASLI	
Dr. Öğretim Üyesi Birgül BOZKURT	

Yonca KART Tarafından Hazırlanan “*Türkiye’de Kadınlara Verilen Siyasi Hakların Ulusal Basına Yansımaları*” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım.**

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN
Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

(...../.../2019)

Yonca KART

ÖN SÖZ

Türk kadınının siyasal yaşama dair elde ettiği haklar ve bu alana katılımı Cumhuriyet'in ilanından sonra Atatürk önderliğinde çıkarılan kanunlar sonucunda gerçekleşmiştir. 1930-1935 yılları arasında kadınlara verilen siyasal hakların toplumun geneline yayılması ise zamanla gerçekleşmiştir. Bu süreçte kadınlar, bir taraftan kurdukları ya da kuruluş aşamasındaki çalışmalarına katkı sağladıkları dernekler, cemiyetler ve yardım teşkilatlarının yanı sıra basın yayın aracılığıyla da entelektüel bir mücadele gerçekleştirmişlerdir. Basın aracılığı ile kadınların siyasal haklar elde etmesi sürecine dair gelişmeler, günlük olarak takip edilmiş bu yönde kaleme alınmış yazılar, sürmanşete taşınarak kamuoyu nezdinde bu yönde bir bilincin oluşturulması sağlanmıştır. Bu şekilde başlayan kalem mücadelesinde, basının önemli bir rol oynadığı ve kadın hakları konusunda etkin bir yazın sahası oluşturduğu anlaşılmaktadır. Çalışmamıza dâhil ettiğimiz dönem gazetelerinden olan, Milliyet, Zaman, Akşam, Cumhuriyet vb. farklı görüşlerle bu süreci analiz etmişlerdir. Dolayısıyla toplumun konu ile ilgili çeşitlilik gösteren yaklaşımının basına yansıdığı şekliyle, dönemin siyasal ortamına işaret eder bir açıklıkla ortaya konduğu anlaşılmaktadır. Literatür genel olarak incelendiğinde kadının toplumdaki yeri, kadın hakları, kadınların siyasal hakları yönünde çeşitli çalışmalar ortaya koymaktadır. Söz konusu çalışmalar içerik ve referansları açısından değerlendirildiğinde farklılıklar göstermektedir. Öyle ki bunlar yerel basın, karşılaştırmalı ulusal basın, arşiv temelli ya da sadece literatür ekseninde hazırlanmışlardır. Bu çalışma ise ulusal basını bir bütün olarak ele alarak Türkiye'de kadınlara verilen siyasal hakların, söz konusu basına nasıl yansıdığını ve toplumun genel kanaatini bir yönüyle yansıtan basın üzerinden döneme ve konu ile ilgili tarihsel gelişmelere dair yaklaşımı ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu süreç içerisinde bilgi, birikim, tecrübeleri ile bana yol gösteren ve destek olan değerli danışman hocam, Sayın Doç. Dr. Olcay ÖZKAYA DUMAN'a teşekkürlerimi sunarım. Her zaman yanımda olan sevgili annem Bedia MERYEM'e, eşim Fevzi KART'a, tarihe damga vuran kadınları örnek alacaklarını umut ettiğim bana güç veren kızlarım, Zeynep ve Zehra'ya teşekkür ederim.

**TÜRKİYE’DE KADINLARA VERİLEN SİYASİ HAKLARIN ULUSAL
BASINA YANSIMALARI (1930-1935)**

Yonca KART

Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019

Danışman: Doç. Dr. Olcay ÖZKAYA DUMAN

ÖZET

Türkiye’de kadın hakları ile ilgili önemli çalışmalar Cumhuriyetle başlamıştır. Cumhuriyet döneminde kadınların hak ve statü kazanmalarının en önemli aşamalardan biri Türk Medeni Kanunu olmuştur. Kadınların, seçme ve seçilme hakkına kavuşmaları ise kadınların hayatın her alanında yer almaları gerektiği düşüncesine, toplumun bu fikre alışması sağlandıktan sonra gerçekleşmiştir. Türkiye’de basın, kadınların siyasi hakları ile ilgili yasa yürürlüğe girmeden önce bu konuyla ilgili yazılar yayımlayarak önemli bir görevi yerine getirmiştir. Örneğin, kadınların belediye seçimlerine katılabileceği yönündeki düşünceler, Kadınlar Birliği tarafından mitingler düzenlemesine neden olmuş ve mitingler sırasında yaşananlar basına konu oluşturmuştur.

Nitekim 3 Nisan 1930 da 164 maddeden oluşan Belediye Kanunu ile kadınlara seçme hakkı verilmesi ile ilgili madde kabul edilmiş ve bu haber, dönem basınında büyük puntolarla geniş yer bulmuştur. Ancak kadınların 26 Ekim 1933 tarihinde elde ettikleri muhtarlık seçimlerine katılma hakları ile ilgili olarak yapılan yasal değişiklik basında gereken ilgiyi görmemiştir. Buna karşın Türk kadınlarının 5 Aralık 1934’te milletvekili seçme ve seçilme hakkına sahip olmaları basında geniş bir şekilde yer bulmuştur. Basının, kadınların siyasi kazanımlarına yönelik yasal düzenlemelerin yapıldığı süreçten seçimlerin gerçekleşmesine kadar geçen sürede meydana gelen tüm gelişmeleri ayrıntıları ile okuyucularına aktardığı anlaşılmaktadır. 17 kadın milletvekilinin, seçilerek meclise girdiği 1935’te yapılan seçimler ve kadın milletvekilleri dönem basınında oldukça fazla yer almıştır.

1935 yılının, Nisan ayında İstanbul’da toplanan Uluslararası Kadınlar Birliği’nin faaliyetleri basın tarafından izlenmiş ve kadın delegelerle yapılan

görüşmelere gazetelerde geniş yer verilmiştir. Dünyanın birçok ülkesinden gelen kadınların Türk kadınının siyasi kazanımları elde etmeleri ve Mustafa Kemal'in bu konuya karşı gösterdiği hassasiyet ve kararlı tutum hakkındaki düşünceleri ile ilgili yazılar gazetelerin önemli bir bölümünü doldurmuştur.

ANAHTAR KELİMELER

Seçme, Seçilme, Basın, Kadın Hakları, Siyasal Hakları

A REFLECTION OF ACCORDED POLITICAL RIGHTS GIVEN TO WOMEN IN PRESS (1930-1935)

Yonca KART

Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019

Danışman: Doç. Dr. Olcay ÖZKAYA DUMAN

ABSTRACT

Significant changes on women's rights in Turkey began with the proclamation of republic. One of the most important stages of women's rights and status in the Republican era was the Turkish Civil Code. Women's right to vote and to be elected took place after the society became accustomed to the idea that women should be included in all areas of life. Before the law on women's political rights came into force, the press carried out an important task by publishing articles on this issue. The thoughts that women could participate in municipal elections caused Turkish women's unions to organize some meetings and the events during these meetings were the subject of the press.

On April 3, 1930, the Law on Municipalities, which consisted of 164 articles, adopted the right to give women the right to vote, and this news was widely published in the periodical press. However, the legal amendment on women's right to participate in the village-chief (muhtar) elections on October 26, 1933 did not receive enough attention from the press. The fact that Turkish women had the right to elect and be elected as deputies on December 5, 1934 was widely covered in the press. The press presented all the details of developments that took place from the process of legal arrangements for the political attainment of women until the day when elections were held. The elections held in 1935, when 17 women parliamentarians were elected and entered the parliament, and women deputies took a large part in the press.

Gathered in Istanbul in April 1935 the activities of the International Women's Association were monitored by the press and interviews with women delegates were widely published in the newspapers. The articles about women's coming from many

countries of the world and Turkish women's political gains and Mustafa Kemal's sensitivity and determination about this issue occupied an important part of newspapers.

KEYWORDS

Right to vote, Right to stand for election, Press, Women right, Political right

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	III
EK DİZİNİ.....	VII
KISALTMALAR LİSTESİ	VIII

GİRİŞ BİRİNCİ BÖLÜM

1. KADIN HAKLARININ GELİŞİMİ	3
------------------------------------	---

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK TOPLUMUNDA KADIN HAKLARI	10
2.1. İslamiyet Öncesi ve Sonrası Kadın	10
2.2. Osmanlı Devleti'nde Kadın	15
2.2.1. II. Meşrutiyet Dönemi.....	20
2.3. Millî Mücadele Dönemi (1919-1923).....	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CUMHURİYET DÖNEMİ KADIN HAKLARININ GELİŞİMİ VE ULUSAL BASINA YANSIMALARI

3.1. Türk Kadınının Seçme-Seçilme Hakkı Elde Etmeden Önceki Faaliyetleri	30
3.2. Nezihe Muhiddin ve Türk Kadınlar Birliği Faaliyetleri	34
3.3. Afet İnan ve 1930 Belediye Kanunu	44
3.4. Kadınlar Birliği'nin Mitingi.....	51
3.5. Kadınların Katıldığı İlk Seçimler	58
3.6. 1933 Muhtarlık Kanunu	60
3.7. Türk Kadına Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı Tanınması .	62
3.8. İstanbul Milletlerarası Kadın Kongresi (18-24 Nisan 1935)	70
3.9. Türk Kadınlar Birliği'nin Kapatılması (10 Mayıs 1935)	76

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	80
KAYNAKLAR.....	83
EKLER LİSTESİ.....	92

EK DİZİNİ

Ek-1: Cumhuriyet Gazetesi, 30 Nisan 1930.....	92
Ek-2: Milliyet Gazetesi, 5 Mayıs 1930.....	93
Ek-3: Cumhuriyet Gazetesi, 11 Nisan 1930.....	94
Ek-4: Milliyet Gazetesi, 14 Nisan 1930.....	95
Ek-5: Milliyet Gazetesi 17 Nisan 1930.....	96
Ek-6: Cumhuriyet Gazetesi, 6 Aralık 1934.....	97
Ek-7: Zaman Gazetesi, 7 Aralık 1934.....	98
Ek-8: Milliyet Gazetesi, 10 Aralık 1934.....	99
Ek-9: Cumhuriyet Gazetesi, 14 Aralık 1934.....	100
Ek-10: Cumhuriyet Gazetesi, 7 Şubat 1935.....	101
Ek-11: Akşam Gazetesi, 15 Eylül 1934.....	102

KISALTMALAR LİSTESİ

CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
KHF	: Kadınlar Halk Fırkası
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKB	: Türk Kadınlar Birliği
KB	: Kadınlar Birliği
YY	:Yüzyıl

GİRİŞ

İnsanlık tarihine bakıldığında kadınların pek çok alanda (evlilik, çalışma, eğitim, çocukların velayeti, boşanma, miras vb.) bazı temel haklardan yoksun kaldıkları görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde birçok eski hukuk sisteminde kadınların kısaca altını çizmeye çalıştığımız yaşam alanlarında özellikle belirtilen konularda temel haklardan faydalanamadıklarına dair veriler bulunmaktadır. Bu durum genel olarak birçok akademik çalışmanın konusu olmuş ve söz konusu akademik çalışmalar konuyu çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Elimizdeki tez bu yönde yapılan çalışmalar arasında kadının siyasal yaşamında önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilen siyasi haklarını mercek altına almaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile Atatürk'ün önderliğinde başlatılan inkılaplar içerisinde önemli bir yere sahip olan kadına verilen siyasi hakların, dönemin modern ve çağdaş toplum yapısını açıklıkla ortaya koyması söz konusu inkılabın önemini anlamak bakımında dikkat çekicidir. Kadın sosyal ve cemiyet yaşamda olduğu gibi kamusal ve siyasal yaşamda da etkin ve egemenliğini sağlamasıyla toplum genel olarak bir gelişmişlik ortaya koyabilmekteydi. Kadınların bu anlamda söz sahibi olabilmesi ve kendini ifade edebilmede siyasi haklarını kullanabilmesi toplumun çağdaş ve müreffeh bir yapıda olması anlamına gelmekteydi. Bu yöndeki kanaat, Cumhuriyet inkılapları arasında özellikle kadın hakları ve konumuz gereği kadına verilen siyasi haklar çerçevesinde yapılan inkılapların diğerlerine göre ön planda yer almasına olanak tanımaktadır.

Konunun genel hatları doğrultusunda çalışmamız için Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Ankara Üniversitesi Kütüphanesinden elde edilen süreli yayımlar, kadın ve siyaset konusunda yayınlanmış eserler, bu konuda yazılan tezler incelenmiştir. Tezimiz için geliştirdiğimiz kaynak ve literatür taramasında önemli bir çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışma Zübeyde Terzioğlu tarafından 2007 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde "*Basına göre Türk kadınının siyasi hakları (1930_1935)*" başlığıyla bir yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Terzioğlu'nun ele aldığı konu tezimiz ile kimi yönleriyle benzerlik göstermesine rağmen kaynaklar ve konunun işleniş biçimiyle farklılık arz etmektedir. Terzioğlu'nun tezinde kadınlara verilen siyasi haklar basın odaklı çalışılmış olup salt süreli yayınlara dayalı kaynaklar kullanılmıştır. Tezimiz bu açıdan bakıldığında kadınlara verilen siyasi hakları söz konusu tezden farklı olarak çok yönlü başlıklar

altında analiz etmeye çalışarak sadece basını değil, yanı sıra konuyla ilgili temel literatürü de çalışmaya dâhil etmiştir. Tezimizde ana referans olarak kullandığımız süreli yayınlar daha önce yapılmış olan bu tezden farklı olarak söz konusu tezde, analiz edilmemiş nüshaları da değerlendirmiştir.

Bu çalışmada öncelikle tarihsel süreç içerisinde Türk milletinde kadın hakları hakkında giriş niteliğinde bilgiler verilerek temel haklar üzerinden değerlendirmeler yapıldıktan sonra kadınların seçme-seçilme hakkı mücadelesi ve yukarıda belirtilen tarihler arasında basında yer alan konu ile ilgili haberler değerlendirilmiştir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, kadın ve kadının siyasi hakları genel bir bakışla ele alınmıştır. Birinci bölümde genel olarak dünyadan örneklerle kadın rollerinin değişimi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, kadın hakları ve süreç içerisinde bu hakların gelişimi, kadınların bu hakları elde etme yolunda karşılaştıkları zorluklar ve bu amaçla nasıl bir yol izlediklerine değinilmiştir. Üçüncü bölüm ise çalışmanın omurgasını oluşturan ana bölümdür ve burada kadınların Cumhuriyet döneminde elde ettikleri siyasi haklar ve bu siyasi hakların basına yansımalarına değinilmiştir. Türk kadınının 1930-1935 yıllarını kapsayan dönemde siyasal hayata girme ve bu alanda önemli roller alma yolunda sarf ettiği çabayı gözler önüne sermek çalışmanın temel hedefleri arasındadır. Bunun yanı sıra Türkiye’de demokratikleşme ve Cumhuriyet’in siyasal bir sistem olarak tam anlamıyla yerleşmesi bağlamında siyasal yaşama kadın katılımının ve temsiliyetinin sağlandığı bu sürece dikkati çekmek çalışmanın altını çizmek istediği ve söz konusu çalışmaya dair ortaya konulabilecek çıkarımları ilişkilendirmeyi amaçlamıştır. Dönem ulusal basınının, kısaca çalışmanın ana hedefleri olarak belirttiğimiz konulara yaklaşımı ve dolayısıyla söz konusu dönemin sosyo-kültürel ve siyasal konjoktürünü ne şekilde yansıttığını ortaya koyabilmenin ve konunun genel hatlarıyla anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KADIN HAKLARININ GELİŞİMİ

Çağdaş toplumlarda günlük yaşamında kamusal alan ve özel alan biçiminde ortaya çıkan farklılıklar kadın ve erkekleri sahip buldukları hak ve yükümlülükler açısından da farklılaştırmaktadır. Kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olmasıyla başlayan siyasi hak kazanımı siyasi katılımın oluşturulması ve bunun sonucu olarak demokrasi ve eşitliğin sağlanmasında büyük öneme sahiptir.

Hint, Çin, Moğol ve Araplarda babanın otoritesine dayanan “*pederşahi*” olarak ifade edilen aile sistemi ve çoklu evlilik mevcuttu. Ailenin malı ve idaresi daima babadan oğula geçer, kız çocuklarına herhangi bir söz hakkı tanınmazdı. Kadın zengin ve asil bir aileden olmadığı takdirde saygı göremez, bir ticari eşya gibi görülürdü. O erkeğe bir meta olarak görülürdü. Öyle ki Hindistan’da 19. asra kadar kadınlar ölen kocasının arkasından yakılmaktaydı. Eski Araplarda ise kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi hadisesi söz konusudur. (Kurnaz, 2015: 33).

Hint kültüründe evlenmenin asıl amacı, babaya varis olabilecek, babanın günahlarının affı için aileye ait dini inancı devam ettirebilecek erkek çocuğa sahip olmak şeklindeydi. Erkek çocuk aile için mutluluk, kız çocuk ise felaket olarak görülmüştür. Eğer erkek iktidarsız ise “karısının bir başkasıyla birleşmesine” izin verirdi. Dul kadınların yeniden evlenmesi yasaktı. Ölen kocasının öteki yaşamda da onun sevgisine ihtiyacı olduğu düşüncesiyle yakılarak öldürülürdü. Ölen kocasıyla birlikte yakılan kadın, sadık ve saygı değer bir eş kabul edilirdi. Birden çok kadınla evlilik normal görülmekteydi. Hint kültüründe kadın zayıf karakterli ve kötü ahlaka sahip olduğundan, "Manu Kanunu" çocukluğunda babasına, gençliğinde kocasına, kocasının ölümünden sonra da oğluna ya da kocasının akrabalarından birine bağlanmayı şart koşmuştur (Ersöz, 2007: 43).

Çinlilerde kadın, insan olarak görülmez, isim dahi verilmezdi. Çoğunlukla kız çocuklarına ad konmaz, “Bir, iki, üç” diye çağırılırdı. Hayatının tamamında bir erkeğin nüfuz ve otoritesi altında bulunmak mecburiyetindeydi. Erkek evleneceği kadını,

değerli hediyeler vererek satın alırdı. Ailede kadının söz hakkı yoktu, boşanma hakkı da yine sadece erkeğe aitti. Eski Çinlilerde kadın kocasının kölesi sayılmakta, kocası ve çocuklarıyla beraber yemeğe oturması mümkün değildi. Ayakta beklemekte ve onlara hizmet etmekteydi (Arat, 1986: 26).

Babil’de meşhur Hammurabi kanunları, kadının toplumdaki yerini belirleyen hükümler taşıyordu. Buna göre, tek evlilik esastı; fakat zaman zaman çoklu evliliğe de rastlanıyordu. Erkek ancak namusunu korumadığı takdirde eşini boşayabilirdi. Kadın da eşinden haksızlık gördüğü takdirde onu terk etme hakkına sahipti (Kurnaz, 2015: 14).

Eski Roma, Yunan ve Sparta gibi topluluklarda da pederşahi bir aile düzeni vardı fakat çoklu evlilik yasaktı. Bununla birlikte kadın ticareti söz konusuydu. Kadınların yönetimde herhangi bir fonksiyonu yoktu (Donuk, 1982:149; Koçer, 1967:176; Kurnaz, 2015: 15). Eski Romalılar kadını her türlü kötülüğün anası olarak gördükleri için evliliği gerekli görmezlerdi. Bir kadın kız çocuğu ya da sakat bir çocuk doğurduğunda kocasına onu öldürme hakkı tanınıyordu. Kocasını öldüğü zaman kadına miras kalmaz, kadının ev işlerini ihmal etmesi ise boşanma sebebi olarak görülmekteydi. Kadınların mahkemelere girmesi ve şahitliği yasaklanmıştı. Eski Roma’da kadın babasından kocasına verilen bir meta olarak değerlendiriliyordu (Akdemir, 1991: 260). Roma döneminde erkeğin kadınsal özellikler taşıması veya kendini kadın gibi hissetmesi toplumdaki dışlanmak için yeterli bir sebepti. Öyle ki erkek olarak doğmak yetmezdi; erkek olarak kalmak, yarım kalmışlık dedikleri kadın durumunu çağrıştıracak her şeyden kendilerini korumaları şarttı (Berktaş, 2018: 142).

Eski Yunan’da kadının saygınlığı hak edecek bir özelliği olduğuna inanılmazdı. Herhangi bir eşyadan farksız kadın, tıpkı diğer metaller gibi miras bırakılır ya da başkasına bağışlanabilirdi. Her türlü siyasi haktan da mahrum olan kadın Slav toplumunda da eşyadan farksızdı. ‘‘Zodrug’’ olarak isimlendirilen Slav ailesinde, çocuklar ise esir muamelesine maruz kalmıştır. Ruslarda ise kadın, ölen kocasıyla beraber gömülmekteydi. Batı’da kadın haklarını ilk müdafaa edenlerin erkek olması dikkati çekmektedir. Bu durum ülkemizde de benzer tarzda gerçekleşmiştir. Nitekim bu gelişmelere ilgisiz kalamayan Türk aydınları Türk kadınının şartlarını değiştirmek

için gayret göstermeyi modernleşmenin asıl özelliklerinden sayarak benimsemiştir (Kurnaz, 2015: 30).

İnsanlık bugün Orta Çağ'a kadar Batı dünyasının kadının durumunu net olarak ortaya koyacak kaynaklardan büyük ölçüde mahrum bulunuyor. Var olan kaynaklar ise bu coğrafyada kadının Asya toplumlarından bile geri olduğunu ortaya koymaktadır. Batı dünyasında kadının durumunun Orta Çağdan itibaren netleştiğini görmekteyiz (Kırkpınar, 2013: 25).

Orta Çağ'da yürürlükte olan Salien Kanunu taşınmaz mallarda kızların miras haklarını tanımamıştı. Oysa mal meşru ve gayri meşru oğullar arasında paylaştırılmıştı. Kralın malı sayılan ülkede meşru ve gayrimeşru oğullar arasında paylaştırılmıştı. Kudüs, Antakya, Kıbrıs ve Trablus gibi krallıklarda 12. ve 13. yüzyıllarda oğulları olmayan hükümdarların kızları bile tahta çıkamamışlardı. Avrupa'da taç giyen kadınlar daha çok İngiltere ve Rusya'da görülmüştü (Kırkpınar, 2013: 28). Kadın hükümdarların önemli başarılarla imza attığına da zaman zaman tanık olunmuştu. İngiltere'de I. Elizabeth 1588'de İspanya Armadasını yenerek İngiltere'nin Protestanlığını korumuş; Kraliçe Mary ve Kraliçe Anne İngiltere'de demokrasiyi tam anlamıyla yerleştirmişlerdi. Kraliçe Victoria zamanında İngiltere'de bir dünya devleti haline gelmişti (Kırkpınar, 2013: 35).

Rusya 18. yüzyılda tam bir kadın saltanatı sürmüştü II. Katerina Osmanlı Devleti'nden topraklar kopararak Rusya'yı Karadeniz'e taşımıştı. İspanya'da İsa Bella, Amerika'nın keşfinde çok önemli bir rol oynamış, Norveç'te Margaret Kalmer Birliği'ni gerçekleştirmişti. Maria Theresia Frank İmparatorluğu'nu Yedi Yıl Savaşları'nda başarıyla savunmuştu (Kırkpınar, 2013: 40; Üçok, 1981). Hiç şüphe yok ki bu örnekler, seçkinler zümresi içinden çıkıp tarihte yerlerini almış kadınlarla ilgilidir. Bu durum Avrupa'da yer alan kadının durumunu algılayabilmemiz için yeterli değildir.

Kadın seçkinler arasından seçilen örneklerdeki gibi olmak bir yana toplum içinde aşağı tabakadan bir erkek kadar bile olsun özgürlüğüne sahip bulunuyor muydu, ne yazık ki buna bir cevap vermek mümkün değildir. Hatta Avrupa dünyasında kadınların o dönemdeki doğudaki kadınların sahip olduğu seviyenin bile gerisinde

olduğunu söylemek pek yanlış değildir. Çünkü Hristiyanlık dogmasından gelen çok katı inançlar, geleneksel değerlerle birleşerek kadını şeytanın yoldaşı olarak görecektedir. Çalışan, ürettiğinin karşılığını alamayan kadın, insan olmak onurundan bile uzak tutulduğu için tüm yönleriyle sömürülen bir meta niteliğine sahip bulunuyordu. Bu geleneksel kurallar ve çağ dışı anlayış neredeyse son yüzyıla kadar kadının sürekli olarak her türlü alanda erkeğin gerisinde kalmasına neden olmuştur (Kırkpınar, 2013: 61).

Batı'da "kadınlara eşit hak" fikri Fransız İhtilali ile ortaya çıkmıştır. Fransız Filozof Condorcet "milletin yarısının kanunların yapılışında hiçbir hakkı olmamasının" karşısında olmuştur. İhtilal esnasında giyotinde hayatı alınan Olympe de Gouges, "*Bir milletin hâkimiyeti kadınla erkeğin birleşmesi demektir, kadın nasıl sehpaya çıkma hakkına haizse kürsüye de çıkma hakkına haiz olmalıdır*" demiştir (Kurnaz, 2015: 19).

1797'de Almanya'da üniversitede okuyan bir genç "*Alman kadın hareketi*" için bir bildiri yayınlamıştır. 1844'te ise Onvize Otto "*kadın haklarını savunmak*" amacıyla faaliyet başlatmıştır. Nihayetinde 1865'te Alman Kadın Birliği kurulmuştur. İngiltere'de kadının toplumsal hayattaki yerini ve haklarını savunmayı gaye edinen hareket, 19. Yüzyılın yarılarında Barbara Leigh Smith'in liderliği ile başlamıştır. 1867'de İngiliz parlamentosunda Stuart Mill kadınlara oy hakkı verilmesi talep etmiştir. Aynı yıl Fransa'da Duruy Kanunu ile kızlar için orta eğitim kurumları açılmaya başlanmıştır. Bizde 1869 Nizamnâmesine temel teşkil eden bu kanun her köy için bir kız okulunun açılmasını zorunlu kılıyordu. 1879'da ise; her ilde bir kız öğretmen okulunun açılması kararlaştırılmışsa da bu daha sonraki zamanda her iki ilde bir tane öğretmen okulu açılması şeklinde değiştirilmiştir. Fransa'da kızlar zamanla girme hakkı tanınmayan üniversite kapılarını zorlamaya başlamışlardır (Cunbur, 1955: 39).

Dünyada kadın hareketine dair izler Rönesans dönemine uzanmakla beraber, Fransız Devrimi ile kendini göstermiş, 20. yüzyılda güçlenmiştir. 18. asrın sonlarından itibaren ve 19. asırda ekolünü oluşturan hareket, feminizm olarak kendini göstermiştir (Çakır, 2016:55). Fransız Devrimi esnasında erkeklerle beraber etkili şekilde devrimde

yer alan kadınlar, yayımlanan Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi'ndeki hakların gerçekte kendilerini kapsamadığını fark etmişlerdir. Bu devirden itibaren kadınlar kendi haklarını elde etmek için mücadeleye başlamışlardır. Bu mücadele özgürlük ve eşitlik mücadelesi olarak devam etmektedir. Kadınlar toplumun cinsiyet algısıyla kendilerine yüklediği rollerden kurtulmak, sosyal, hukuki ve siyasi alanda erkeklerle eşit hak ve fırsatlara sahip olmak amacıyla mücadele etmişlerdir (Güriz, 2011:13; E. Öztürk, 2011:21; Yürüt, 2017:378).

Fransız Devriminden sonra bile kadının siyasal haklarını kazanmasında pek önemli yasal yollar alınmamış, Fransız Medeni Yasası kadını uzun yıllar akıl hastaları ve ehliyetsiz çocuklarla aynı kategoride değerlendirmişti (Kırkpınar, 2013: 69; Tümer, 1994:174).

19.yüzyılda Sanayi İnkılâbı kadınların yaşamında da önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zira iktisadî yaşamda kas gücü önemini yitirmiş, zekâ ve marifet öne çıkmaya başlamıştır. Zaman içerisinde kadınların fabrikalarda çalışmaya başlamasıyla belli bir eğitim alması gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır (Kurnaz, 2015: 18,19). Sanayi İnkılabıyla 20. yüzyılın başlarından itibaren Fransa, Almanya, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde kadınların yasadaki durumlarının değişmeye başladığı görülmüştür. Erken sanayileşen toplumlarda kadın erkek arasında keskin roller oluşmuştur. Erkek aileyi geçindirme rolünü üstlenirken kadınlara ev hanımlığı, ev bakımı gibi roller yüklenmiştir. (Sancar, 2017: 19). Bu toplumlarda aile ve iş gücü arasında kalan kadınların eşit haklar mücadelesi sonucunda kapitalist devlet şekillenmiştir. İnsanları doğuştan eşit olduğu fikri dünyanın en etkili devrimci fikri olmuştur. İşçi sınıfına, azınlıklara, kadınlara ışık tutan bir ilke haline gelmiştir. (Sancar, 2017: 33). Buharlı makinelerin kullanımı ile fabrikaların açılması kadınlara yeni meslek alanlarının açılmasına kendi yeteneklerinin farkına varmalarına sebep olmuştur. Mali bağımsızlık ile beraber hak elde etmek için mücadeleye başlamışlardır.

1857 yılında ABD de dokuma işçisi olarak çalışan kadınların daha iyi şartlarda çalışma isteği için greve başlaması sonucunda gerçekleşen olaylarda 120 kadın işçi hayatını kaybetmiştir. 3.Uluslararası Kadın Konferansında (1921 Moskova) Dünya Emekçi kadınlar günü kabul edilmiştir. Günümüz Dünya Emekçi Kadınlar Günü'nün amacından sapmış olması hayatını kaybeden kadınların yine kadınlar tarafından

anlaşılmadığını göstermektedir. Feminizm, kadınların ezilen bir gruba dâhil olduklarının, bu haksızlığa uğramayı fark etmelerinin, haksızlığın toplumsal bir sorun olduğunu anlamalarını içerir. Sadece bu farkındalık değil, aynı zamanda haksızlığa karşı mücadeleyi, mücadelenin özgürce yürütülmesini bu sayede alternatif bir yaşam vizyonu oluşmasını sağlar (Berktaş, 2018: 88). Kadınların haksızlığa uğraması, ikinci sınıf insan muamelesi görmesi tarih boyunca yaşanmıştır. Fakat tarih boyunca bu haksızlığa karşı çıkış her zaman yaşanmamıştır. Gelişmiş bir feminist şuurun oluşması, kadınların evlilik dışında farklı bir iktisadi seçeneğe sahip olmalarına, kendi ekonomik özgürlüğüne kavuşan kadın topluluğunun varlığına dayanmaktadır (Berktaş, 2018: 89). Kadınların oy hakkı isteği 19. yüzyılın ortalarında etkili bir şekilde söylene de 20. yüzyıldan önce amaca ulaşamamıştır. Oy hakkı özellikle 1. Dünya Savaşı'ndan sonra kadınlar cephe gerisinde aktif rol aldıkları için etki kazanmıştır (Berktaş, 2018: 95). Her toplumda kadınlarla ilgili düşünce ve metinler, kadınların doğasına ait ön kabullerle şekillenir. Üstelik bunlar hiç de tutarlı değildir. Kadınlardan birbirine zıt özellikler taşımaları istenir. Hem iyi hem kötü, hem kutsal hem dünyevi, hem bakire hem fahişe olmaları istenirken tek tutarlı olanın, 'Kadın'ın erkeğin 'öteki'si sayılması ve bağımsız kimliğinin yadsınmasıdır (Berktaş, 2018: 131).

20. yüzyılda kadınların da erkekler gibi haklara sahip oldukları fikri ifade edilir hale gelmeye başlamıştı. Ancak oy verme hakkının da kadınlar için bir hak olduğu ve bu hakkın elde edilmesi gerektiği, kadınlar tarafından bir amaç edinilmiş gibi görünmüyordu. Bunun yanında her ne kadar kadınlar tarafından dillendirilse de eğitim, iş, boşanma, doğum kontrolü vb. alanlarda da eşitsizliği neden olan yasaların düzenlenip onaylanması gerekiyordu (Kırkpınar, 2013: 70; Quelquejag-Lemercier, 1994: 12).

Birinci Dünya Savaşında vatan hizmetine alınan kadınların iş güçleri değerlendirilmiş sonra da kadınlara yeni meslek sahaları açılmıştır. Aynı zaman da savaş erkek ve kadın işçiliği arasındaki engelleri yıkmıştır. Bundan dolayı kadınlar kendi yeteneklerinin farkına vardıkları gibi yeni buldukları mali bağımsızlığın da tadına varmışlardır (Quelquejag-Lemercier, 1994: 12). 1919'da savaşın bitmesi üzerine kadınların terhisleri de fazla zorlanmadan ve gizemli bir şekilde olmuştur. Gürültüsüzce saflarda yerini alan kadınlar aynı biçimde sessizce evlerine döndüler. Fransa'da Meclis 1919'da siyasi açıdan oy kullanma hakkı tanımış fakat bu karar

senatoda reddedilmiştir. Uzunca bir aradan sonra ve Türkiye’den çok geç bir tarihte bu hak ancak tanınabilmiştir. Bu tarihe kadar kadınlar siyasi yaşamdan tamamen uzaktılar. Bu durumun etkileri günümüzde bile görülmektedir. Nitekim kadınların seçime adaylıklarını koyma konusunda çekimser ve kararsız davrandıkları bir gerçektir. Bu siyasi eşitliğin 1946 Anayasası’nda yerini aldığı görülebildi. Bunun yanı sıra Fransa’da 1973’e kadar çocuklara tabiiyet yalnız babadan intikal edebiliyordu. 9 Ocak 1973’te anneye de bu hak verildi. 1881 ve 1886 ‘da Jules Feri yasaları ile bütün erkek ve kız çocuklarına bedelsiz, laik ve mecburi ilköğretim hakkı getirilebilmişti. Ailenin maddi ve manevi iradesinde kadın ve erkeğe eşitlik ancak 4 Haziran 1970’te gerçekleştirilebilmiştir. 1975’e kadar çocuk aldırma yasaklanmıştı. 1975 ve 1979 Veil Yasaları bazı koşullarda çocuk düşürme hakkı tanıyabildi (Quelquejag-Lemercier,1994:16). Bir hamileliğin devamlılığı ve sonlandırma karar hakkını kendinde bulamayan kadın, bunu temel bir feminist istek olarak görmesiyle beraber çağdaş kadın hareketinin temelini oluşturmaya başlamıştır. Nitekim bu atılımdan hareketle kürtaj hakkını kullanmayı seçemeyen bir kadın köleden farksız bir durumun içinde sayılabilirdi. Buna bağlı olarak kürtaj kararını kim alabilirdi? Bu soru bir kadının seçme hakkı fikriyle karşıt fikirler arasında doğal olarak endişe ortamını da beraberinde getirmiştir. Böylelikle bu meydan okuyan bireysel hak talebi toplumsal müdahalenin reddi niteliği anlamına gelmiştir. Feminist tutumları hayata geçiren çoğu vakada kamusal ve özel durum arasındaki ayırım, kadınların hayati bir önem arz etmekteydi. Çünkü çocuk ve yaşlıların bakımından kadınları sorumlu tutan ve yaşam alanlarını küçük bir alana hapseden ve “Bir İngiliz erkeğinin evi, onun kalesidir” gibi söylemler bu durumu ev içindeki şiddetin meşrulaştırılmasını tanımlayacak bir hale gelmesine neden olmuştur. Bu nedenle feminizm kürtaj konusuyla ters yöne gidiş sergiler niteliktedir. (Phillips, 2015: 131).

Görülüyor ki Avrupa gibi teknolojik ilerleme elde edebilmiş, demokrasi uygulamalarının yaşandığı gelişmiş bir ortamda bile kadının hak arayış mücadelesinin tarihi o kadar eski değildir. Dolayısıyla kadınların hak mücadelesinin önümüzdeki yüzyılda daha da güçlenerek devam edeceğini söylemek ya da beklemek yanlış olmayacaktır (Kırkpınar, 2013: 64).

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK TOPLUMUNDA KADIN HAKLARI

2.1. İslamiyet Öncesi ve Sonrası Kadın

Türkler 'in tarihte göçebe bir yaşam tarzı sürdürmüş oldukları bilinen bir realitedir. Bu yaşam biçimlerine rağmen Türklerin doğal, geleneksel kültürlerinin kadına sağladığı kişilik dinamiktir. İslamiyet'ten önceki dönemlerde Türkler ile ilgili bulgular M.Ö. 4000'lere kadar uzanmaktadır. Bu önemli bulgular arasında kadınlar ile ilgili olarak tespit edilen bulgularda bulunan kadınlara ait temel nitelikleri “Analık ve kahramanlık” olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın ayrıca ata binebilme, silah kullanabilme ve savaşılabilmekle yeteneği ile de değerlendirilmektedir (Savcı, 1973: 107).

Tarihleri boyunca Türklerde kadına hep değer verilmiş ve onu yüceltmişlerdir. Oğuz Kağan Destanında kadına dair çok veri mevcuttur. Sekizinci asır Orhun Kitabelerinde Türk kadını ile ilgili övgüler yer almaktadır. Ayrıca Oğuzların prensesleri ile alakalı olarak sosyal ve siyasi alanlardaki çalışmalarından bahsedilmektedir. Bu devirde kadın savaşta, siyasi toplantı ve sosyal hayatta daima kocasının yanında yer almaktaydı (Gündüz, 2000: 135).

Eski Türk toplumunda kadınların konumunu incelerken iki dönem karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki İslamiyet Öncesi Türk toplumlarıdır. Eski Türklerde kadının durumu çağdaşlarına göre oldukça farklı idi. “Toplumda tek evlilik esası hâkimdi. Bununla birlikte yönetici ailelerde, çok evliliğe de rastlanılmaktaydı(Yörükoğlu,1984:53).Yalnız, sonraki hanımlar hiçbir zaman “Kotun” durumuna gelemezler, çocukları da yönetimi ele geçiremezlerdi (Kurnaz, 1991:11-13). Diğer taraftan karı- kocanın servetleri de ortak olmakla beraber kadın, kocasından bağımsız servet sahibi olma hakkına sahipti (Yörükoğlu, 1984:53). Türk devletlerinde Katunlar (hatun) söz hakkına sahiptiler. Hatta bu kadınlar arasında devlet politikalarına yön verenler, devlet idareciliği yapanlar ve naip olarak devlet yönetenler vardı. Umumiyetle devlet meclislerine katılırlar, bazen elçileri ayrıca kabul ederlerdi (Kafesoğlu, 1984:257-258). Birçok araştırmacımızın üzerinde birleştikleri kanı, Orta Asya Türk devletlerinin tamamında (Göktürkler, Hunlar, Uygurlar) kadının özgür

olduğu, farklı ve önemli hak ve yetkilere sahip olduğu görölmektedir (M. Kaplan, 1970:35).

Orta Asya Türklerinde Göktürklerin geçmişi ve yaşamlarıyla ilgili olarak en önemli kaynak Orhun Kitabeleri'dir. 7. asırdan itibaren Orhun Kitabelerinde devlet işlerine katılan Katunlardan (hatun) bahsedilmektedir. Kağanın karısı olan Hatun da aynı Kağan gibi töreyle bu makama gelmekte ve kağanla beraber ülkeyi yönetmekteydi. Orhun Kitabeleri'nde "*Hakan ve Hatunun Buyruğu*" sözüyle başlayan ifadeler mevcuttur. Bu da İslam öncesi Türk devletlerinde kadının devlet idaresinde söz sahibi olduğunu göstermektedir. Orta Asya Türklerinde tıpkı kağan gibi hatun da özel bir statüye sahiptir (Ergin, 1989: 21). Eski Türkler 'de kadının erkekle birçok alanda eşit olduğunu söylemek mümkündür. Orhun Kitabelerinde hakanın karısının kocasıyla beraber Türk toplumunun idaresine getirildiği ifade edilmektedir. Türk hükümdarlar yabancı elçileri kabul ettiklerinde eşleri de resmi olarak orada hazır bulunmaktaydılar. M.S. 981'de Çin İmparatoru'nun Güney Uygur Hükümdarı Aslan Han'a gönderdiği elçinin kabulünde Han'ın karısı ve çocukları da orada bulunmuştur. Bu dönemde kadının Hakan'la birlikte devlet yönetimine katıldığı hatta bazı durumlarda devleti tek başına yönettiği dahi olmuştur. Türker'de kadına Türkan veya Bilge Hatun sıfatları verilmiştir (Konan,2011:163). Göktürk ve Uygurlarda hükümdarın karısı; hatun devlet işlerinde kocasıyla birlikte söz sahibidir. Emirnameler sadece Kağan adına değil kağan ve hatun adına ortaklaşa imza edilmiştir. Aile içinde de kadın yüksek bir mevkie sahiptir (İzgi,1975:145). Eski Türkler 'de evliliğe bakıldığında "*tek kadın-monogami*" esas olduğu görölmektedir. Ailede servet ortak olduğu gibi çocukların velayet hakkı da ortaktı (İnan, 1969: 9).

Tarihsel süreç içerisinde Türk toplumunun kadına gereken değeri verdiği görölmektedir. Türk devletlerinin hemen hepsinde kadının önemli ve saygın bir statüye haiz olduğu görölmektedir. Türk toplumuna her dönemde istikamet kazandıran kadınlar olmuştur ve bu Türk tipi yaşam biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu Türklerin dilinde, sanatında ve edebiyatında görölmektedir. Türk devletlerinde kadın sadece evde değil, çiftçilikle ilgili alanlarda, çarşıda ve hatta devlet ile ilgili işlerde kocasının yardımcısı olmuştur. Sosyal etkinliklerde de yer almıştır. Kadının meclislere katılması, yaşlı kadınların söz sahibi olması ve tek eşliliğin yaygınlığı Türkler' de kadına verilen önemi göstermektedir (Erkal, 1987: 101).

Eski Türklerde kadının konumu o devirdeki diğer toplumlardakine göre oldukça farklılık arz ediyordu. Aile pederşahi değil pederi idi (M. Kaplan, 1976:155,156). Miras babadan oğula geçer, ancak erkek olmadığı zaman kıza kalırdı. Evlilik sırasında erkek tarafı kız tarafına “kalıng” denilen bir para ve mal verirdi. Eski Türk kadınının boşanma hakkı da vardı. Kadın mutsuz veya yürümeyen bir evliliği ölene kadar yürütmek zorunda değildi. Ancak keyfi bir şekilde evini terk edemez, istediği zaman toplanıp babasının evine geri dönemezdi. Uygun sebepler ortaya çıktığında kadın boşanma talebini dile getirebilir ve boşanabilirdi. Kocasının kendisine kötü davranış göstermesi, kocasının başka bir kadınla gayrimeşru ilişkide bulunması ve kocanın cinsel iktidarsızlığı gibi aile temelini sarsan durumlarda kadın boşanmak isteyebilir ve boşanırdı. Tabii erkeğin de eşiyle boşanma hakkı vardı. Boşanma kocanın kabahati sonucunda olursa koca verdiği kalını geri talep edemezdi ve karısının çeyiz olarak getirdiği malı da iade etmeye mecburdu. Boşanma kadının suçu neticesinde ise kalın erkeğe iade edilirdi (Arsal, 2014: 337).

Boşanma zaruret dışında tasvip edilmeyip boşanma durumunda ise erkek önceden söz verilen Mehir’i kadına vermek zorundadır. Boşanma hakkı erkeğe ait bir hak olmakla beraber kadın nikâh sırasında bu hakkın kendisine de tanınmasını sağlayabiliyordu. Ayrıca kadın mirasın 1/3’ini alma hakkına sahipti (Keskioğlu, 1980: 225,226; Kurnaz, 2015: 21). Eski Türklerde, ölen kardeşin dul kalan eşi ve üvey anne ile evlenme geleneği de görülmekteydi. Bunun gayesi hem dul kalan kadınları himaye etmek hem de aile mülkünün parçalanmasını önlemektir. Ancak kadın zengin ise evlenme sırasında aldığı Kalıngı iade ederek bu evliliği reddetme hakkına sahipti (Çandarlıoğlu, 1966:22-27; Kurnaz, 2015: 16). Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda eski Türklerde öteki toplumlara nazaran kadının konumunun daha iyi olduğu söylenebilir.

İslam’ın ilk dönemlerini incelediğimizde, kadınların her alanda aktif olduklarını, bugün bazılarının zihinlerinde yer alan “pasif Müslüman kadın” beklentisinden çok farklı profiller sergilediklerini ve toplumda gayet görünür hayatlar yaşadıklarını anlıyoruz. Kadınların önemli olaylara aktif katılımları Hz. Muhammed tarafından özellikle teşvik edilmiş, kadınlar hicretlere ve biatlara dâhil edilmişlerdir. Kadınlar, biat sistemi ile kendi hayatları hakkında karar verme özgürlüğüne sahip

olmuşlar ve o dönemde Müslümanlığı seçmek gibi zor bir kararı hiçbir erkeğe bağlı olmaksızın vermişlerdir. Kadınlara en temel karar alınacak konularda seçim hakkı verilmiş, bazılarının zannettiği gibi erkeklerin sözü yeterli görülmemiştir. İslamiyet zaman içinde Türk aile yapısında bazı değişimlere zemin hazırlamıştır. Çünkü bu din aile hususunda birçok yeni normlar getirmekteydi. İslamiyet'in kabul edilmesiyle bu yeni normlar Türk kadınının yaşamında birtakım değişimlere neden olmuştur. Ancak bu yeni normlar, Türk kadınının sosyal, iktisadi ve siyasî faaliyetlerine engel olmamıştır. Örneğin Selçuklular döneminde Gevher Nesibe Hatun gibi vakıf kurucularına, Tuğrul Bey'in karısı Altun Can Hatun, Melik Şah'ın annesi Terken Hatun gibi siyasi yaşamda söz sahibi kadınlara, Fatma Bacı gibi teşkilat kurucularının varlığı bunu doğrulamaktadır (Bayram, 1984:501-514; Köprülü, 1981:159; Kurnaz, 2015: 17).

Doğan'a göre, İslamiyet'ten evvel Türk ailesinin kadın unsurunun erkeklerle aynı etkinliklere katılabilme özgürlüğü ile dışa dönük özelliklerinin ağır bastığı söylenebilir. İslamiyet'ten sonra ise özellikle kadın unsurunda içe dönük bir aile ile karşılaşmaktadır. Kadının tamamen içe yani "*haneye*" dönmesi, "*hane*" ile sınırlı etkinliklere sahip oluşu, kadın-erkek eşitliği konusunda dengenin doğal olarak erkek lehine bozulmasına zemin hazırlamıştır. Ancak böyle bir belirleme yaparken İslam dininin kadın-erkek konusundaki görüş ve buyruklarının gözden uzak tutulmaması gerekir çünkü dini mesajlar doğrultusunda meydana gelen toplumsal değişmelerin gerçekte aile içi dengelerde yapabileceği etkiler İslamiyet öncesi ve sonrası ayırımı esas olabilecek önemli sonuçları da hazırlamıştır. Görünür biçimiyle İslami buyrukların kadın-erkek hakları konusunda eski Türk toplumlarındaki hakları tamamen ortadan kaldıracı değil düzenleyici nitelikte olduğu söylenebilir (Doğan ve Öztürk, 2005:275). Yukarıda kısaca özetlenenlerden de görüleceği üzere Türk tarihinde kadının statüsü diğer toplumlara kıyaslanamayacak kadar iyi olmuştur. Bu sebeptendir ki İslam dininin Türkler arasında yayılmasından sonra kadının özgürlüğünün eski etkinliğini yitirdiği görüşü hâkimdir (Akdemir, 1991:264).

2.2. Osmanlı Devleti'nde Kadın

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş döneminde henüz eski Türk gelenekleri devam ettirilmekteydi. Osmanlı devletinin kurucusu Orhan Gazi'nin eşi Orta Asya hatunlarına benzer bir konumdaydı. Sultan elçi kabul etmekte, misafir ağırlamaktaydı. Kadınların yüzleri açıktı. İmparatorluğun güçlenmesiyle kadının toplum yaşamından uzaklaştırılması ile hak ve özgürlüklerinin elinden alındığı görülür. Osmanlı'da kadın, zaman içerisinde ev içinde toplumsal hayattan uzak bir yaşama mahkûm edilmeye başlamıştır. Kentlerdeki kadınlar için durum bu iken imparatorluk sınırları içindeki kırsaldaki kadınlar için şartlar farklıdır. Dini taassup kırsal kesimde çok da etkili olamamıştır. Köy kadını; erkeği ile çalışır, örtünme mecburiyeti de yoktur. Hem tarım işlerinde hem de evde iş yapan köylü kadınının ekonomiye olan katkısı önemli düzeydedir. Kilim, halı dokur, örgü örer, ev halkına terzilik yapar. Yaptığı el işi örtülerle evin döşenmesini sağlar. Özellikle Osmanlı'nın ilk zamanlarında büyük kentlerde medreselerin ve tarikatların etkisiyle, kısmen kadına da dini inançlarına göre sosyal yaşamda bir yer verilmişse de bu konum gittikçe kaybolmuştur. Osmanlı haremi, kadınların aralarında ve sadece ailelerindeki erkeklerle iletişim halinde oldukları ve kadının asıl vazifesinin çocuk doğurmak, onları yetiştirmek ve erkeklerle hizmet etmek ile cariyelik şeklinde tanımlayan bir kurumdur (Tekeli, 1982:377).

Osmanlı'da, kadının önceden sahip olduğu konumun kaybetmesinin sebebi, İslamiyet'in kabulüyle beraber zaman içerisinde Arap gelenek ve kültürünün etkisinde kalmasının bir neticesi olduğu öne sürülmektedir. Bu görüşe göre, İslam'ın kabulüyle kadın toplumdaki konumunu kaybederek eve kapanmıştır. Diğer bir görüşe göre, Türk kadınının konumunu kaybetmesine sebep olan temel etmen, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren Bizans kültürünün etkisinde kalarak hareme kapanması olarak ifade edilmektedir (Doğramacı, 1989:2). Osmanlılar döneminde Bizans ve İran etkilerinin daha hissedilir hale geldiğini söylemek yanlış olmaz. Öncelikle kentlerde, kadınlarda çarşaf ve peçenin kıyafet olarak yaygın hale gelmesi ve sokağa çıkma gibi davranışlar ülkenin her yanında kural haline getirilmiş, bu konuda fermanlar çıkarılmıştır.(Kurnaz, 2015: 17). Evlenme-boşanma ve miras hususlarında İslâm hukuku uygulanmıştır. Kocasından kötü muameleye maruz kalan kadınlar istediğinde sadrazama kadar çıkabilmekteydi. Miras hususunda birtakım değişiklikler yapılmıştır. Aynî mallarda 1/3 esası uygulanmakta iken toprak hususunda örfî hukukun ağırlıklı

olduğu görülür. Toprakların parçalanması nedeniyle kadının toprakta miras olarak payına düşeni alması engellenmiştir. Toprak, sadece erkek çocuk olmadığında, karşılığını vermek şartıyla kız çocuğuna kalabiliyor; ancak anneden çocuklara geçemiyordu (*Arazi Kanunnamesi*,, 1940:344-347).

Osmanlılarda çok eşlilik görülmekle beraber sanıldığı kadar yaygın olmamıştır. Kız çocukları yalnızca Sıbyan Mektebi düzeyinde eğitim görebilmekteydi. Ancak maddi durumu yüksek olan ailelerin kız çocukları özel eğitim imkânına sahip oldukları için şair, bestekâr, hattat, vs. olabiliyorlardı. Vakıf sahibi olan kadınlarda yine varlıklı ailelerden gelmektedir. Kadınların kuruculuğunu yaptığı vakıf sayısı, genel sayının 1/3'ünü oluşturmaktaydı (Barkan, 1940: 321). Gerek Selçuklu gerek Osmanlı'da kadını, “*şehirli kadın*” ve “*kırsal alanda çalışan kadın*” şeklinde iki bölümde incelemek gerekir. Her iki durumda da kadın temel olarak erkeğe bağımlıdır. Şehirli kadın tüketiciyken, kırsaldaki kadın üreticidir (Tunç, 1981:108). Kadınlar, kentlerin dışındaki bölgelerde, tarlada çalışarak üretime katkıda bulunuyordu. Kırsalda iktisadi faaliyete katılan kadınların çoğu kentlerde kapalı bir yaşam sürmekteydi. Osmanlı'da şehir kadınları evdeki kadınlık uğraşlarını sürdürürken, köylerde kadınının üretimde ve hayatın her alanında yer aldığı bilinmektedir. Kanuni ve 3. Selim devirlerinde halktan bazı kadınların çalışma hayatına katıldıkları bilinmektedir. Örneğin bu devirde kadınların hekimlik yaptıklarına dair belgeler tespit edilmiştir. Kanuni devrinde bohçacı kadınlar, çalışan kadın olarak görülmekteydi (Çiftçi, 1982:81). Bununla beraber özellikle kentlerde kadınların mesleki faaliyetlerde bulunma zorluğu, kadını kocasına ya da çocuklarına tümüyle bağımlı kılmıştır. Kocalarının onları terk etmesi, yoksulluğa düşmesi ya da ölümü halinde sefaletin kucağına itmektir (Eyüboğlu, 1982:61).

Toplumumuzda modernleşmenin başlamasıyla yine kentlerden başlamak üzere kadınların yaşamında bazı değişimler göze çarpar. Ancak bu değişimleri Batı'daki gelişmeleri göz önüne almadan hakkıyla anlamak mümkün değildir çünkü Tanzimat ile beraber birçok konuda olduğu gibi kadın konusunda da Batı'nın tesiri fazladır (Kurnaz, 2015: 18).

2.2.1. Tanzimat Dönemi

Tanzimat Fermanı, Osmanlı'da geniş çaplı bir toplumsal değişime yol açan önemli bir olaydır. Bu değişimin içeriği ve niteliği, asırlar süren Osmanlı Devleti'nin tarihi tekâmülü ile karşılaştırıldığında daha net anlaşılacağı ortadadır. Etkileri açısından o kadar derin ve şiddetlidir ki sonuç olarak yaşanan kavram ve kurumsal değişimler sonrasındaki değişimlerin de sebebi haline gelmiştir (Berkes, 1978: 51). Batı'daki kadınlar ile ilgili hukuki haklarda yaşanan gelişmelerin Osmanlı Devleti'ne yansması kaçınılmaz olmuştur.

19. asırda Osmanlı Devleti'nde kendini gösteren hukuki, siyasi, eğitim ve fikrî alandaki gelişmeler ile Osmanlı toplumu da değişim geçirmeye başlamıştır. Osmanlı kadını da bu süreçten etkilenmiştir (Yürüt, 2017: 374). Bu döneme gelene kadar çeşitli haklardan yoksun olan kadının durumunun durağan hali Tanzimat hareketiyle hızla değişmeye başlamıştır (Kırkpınar, 1998:13). Tanzimat'la beraber Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa'dan ilham alan bazı reformların gerçekleştirildiği görülmektedir. Batıya gerçek yöneliş ve araştırmalar da bu aşamada başlamıştır. Avrupa'da ortaya çıkan her ideolojik hareket, er veya geç, kısmi olarak birbiri üzerine binerek kısmen İslami görüşün yerini alarak yeni bir etik bakışın olduğu Osmanlı İmparatorluğu'nda yankılanmasını buluyordu (Eyüboğlu, 1982:61).

III. Selim ve II. Mahmut ile başlamış olan modernleşme süreci Tanzimat ve İslahat Fermanlarıyla ivme kazanmıştır. Osmanlı'da Tanzimat'la yeni bir süreç geçilmiştir. Tanzimat Fermanı'nda kadınlarla ilgili özel düzenlemeler yer almamıştır ancak dönemin sunduğu yenilik ve gelişmeler dolaylı da olsa Osmanlı kadını etkilemiştir. Kadınlar toplumsal yaşamda daha çok görünür olmaya, kendi konumlarını sorgulamaya başlamışlardır (Akyılmaz, 2000:18; Altındal, 1994:181; Yürüt, 2017: 386). Osmanlı kadınları, şehirli kadınlar, Tanzimat'ın ilanına kadar evin içindedir. Kadınların dış dünya ile bağlantıları sınırlıdır. Toplumsal hayatla ilişkileri küçük çevreleri içerisinde gerçekleşir. Avrupa'daki gelişmelerden etkilenen Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Fermanını ilan etmesiyle kadınların toplumsallaşmasına yönelik süreç başlar (Kurt, 1999: 401).

Tanzimat ile başlayan dönüşüm aşamasında kadınlar erkeklerin hâkimiyetindeki kamuya girmeye başlamıştır. Savaşların etkisiyle sosyal ve iktisadi yaşamdaki konuları yükselmiştir. Diğer taraftan geniş Osmanlı ailesi çekirdek aileleşmeye doğru evrilmeye başlamıştır. Ahmet Şuayip, Ziya Gökalp, İbrahim Hakkı gibi akademisyenler ile Ahmet Cevat gibi Osmanlı aydınlarının gayretleri ve kadın girişimleri neticesinde 1917 yılında Hukuk-ı Aile Kararnamesi yayımlanmıştır (Kurnaz, 2015: 120). Tanzimat ile başlayan çağdaşlaşma çerçevesinde Türk kadını hem düşünce alanında hem de siyasi ve toplumu ilgilendiren haklar açısından önemli adımlar atabilmiştir. Ancak, bu gelişmeler bahse konu devrin düşünce ve ideolojisinin kendine has kalıpları içinde anlamlıdır. Tanzimat devrinin reformist atmosferi içerisinde Namık Kemal, Abdülhak Hamit Tarhan, Şemseddin Sami, gibi fikir adamları, devrin gazete ve dergilerinde kadın hakları üzerinde durmuşlardır. Batıdaki feminist hareketin tesiriyle Türk kadınının da çeşitli mesleklere girmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. (Taşkiran, 1978:24).

Yüzünü Batı'ya çevirme hareketlerinin en önemlisi şüphesiz eğitim-öğretim alanında başlamıştır. Tanzimatçıların eğitim alanındaki en önemli başarılarından biri de hiç şüphesiz kız rüştiyeleri açarak kızlara orta öğretim imkânı sağlamış olmalarıdır çünkü bu döneme kadar kızlar sekiz-dokuz yaşlarına kadar okula gidebilirlerdi. Öğretmenler erkek olduğundan yaşları geçmiş kızların okula gitmesi uygun görülmezdi. Bu nedenle daha ileri yaşlarda, sadece varlıklı ve kültürlü bazı ailelerin kızları, özel öğretmenlerden ders alarak veya kendi kendilerini yetiştirerek, dini ve edebi bilgilerini arttırma imkânını bulabilirlerdi. Toplumdaki bu anlayışın değişmesinde, Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan yayınların ve fikri tartışmaların önemli etkisi olmuştur. Özellikle 1850'lerden itibaren, basın ve yayın organlarında, ülkenin kalkınması için erkek eğitimi kadar kadın eğitiminin de gerekli olduğu vurgulanmaya başlamıştır. Bu konudaki ilk teşebbüsler tepkiyle karşılanmışsa da Tanzimat reformcuları İslam'da kızların okumasını engelleyen herhangi bir hüküm olmadığını, aksine teşvik edici pek çok hadisler mevcut olduğunu vurgulamışlardır. Sonuçta Türkiye'de kadın eğitiminin gelişim sürecinde çok önemli bir dönüm noktası olarak kız rüştiyeleri açılmış, zamanla bu okullarda istihdam edilecek kadın öğretmenler meselesi gündeme gelince de 1870 yılında Dar-ül Muaalimat açılmıştır (Öztürk, 1996:10-12).

Batı tarzı eğitim veren okullar yanında, kızların da okuyabileceği eğitim kurumları açılmıştır. Toplumsal geri kalmanın sebebi olarak kadınların cahil kalmasını gören aydınlar, kadınların da eğitilmesi gerektiğini kabul ediyorlardı. Bunun yanında, Meslek okulları olarak önce, 1842’de Askeri Tıbbiyeye bağlı ilk “*Ebe Okulu*”, 1869’da İnas Sanayi Mektebi açılmıştır (Göksel, 1992:134). Sonuçta Türkiye’de kadın eğitiminin gelişim sürecinde çok önemli bir dönüm noktası olarak kız rüştiyeleri açılmış, zamanla bu okullarda istihdam edilecek kadın öğretmenler meselesi gündeme gelince de 1870 yılında Dar-ül Muallime açılmıştır. Böylece, Türk kadınının okulda yetiştirilerek ilk meslekleri olan ebelik ve öğretmenlik için okullar açılmıştır. Şüphesiz bu çağdaş kurumlardan istifade edebilen üst kademedeki ve büyük şehirlerde yaşayan kadın fazla değildi. Buna rağmen bu eğitilmiş kadınlar, 19. yüzyılın sonlarında gazetelerde kadına dair sayfaların yer almasına ve öyle ki kadınlar için yazarları dahi kadın olan dergi ve gazetelerin çıkarılmasına zemin oluşturmuşlardır. (Öztürk, 1996:10-12).

Osmanlı’da kadınlar gazete ve dergiler yayımlayarak toplantılar düzenleyerek ve değişik dernekler kurarak kendilerine alan açmaya başlamıştır. Kadın dergileriyle bireysel olarak kendilerini ifade etmişler, problemlerini ve isteklerinin ifade etmişlerdir. Dernekler ise örgütlenme ve sorunlarının çözümünü yaşama geçirmelerini sağlamıştır. Hareketin yaşandığı devrin şartlarında ortaya konan yeni kadın imajının değişik yollarla kamuoyuna arz edilmesi hareketin eylemci özelliğini göstermektedir (Berktaş, 2003:42-43; Çakır, 2016:55).

Tanzimat sonrası devirde çıkarılan dergilerin bir kısmı erkekler tarafından yayımlanmıştır. Bununla beraber tamamen kadınların tarafından çıkarılan dergilerin sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur. Bu dönem kadınlarının hal ve taleplerini ne kadar cesurca dile getirdiklerini göstermek bakımından dergilerdeki yazılar önemlidir. Terakki gazetesi (1868 yılında çıkarılan) kadınlardan yana yayın yapan bir gazetedir. Kadın haklarının yanında seçimden bahseden ilk gazetedir. Kimliklerini açıklamamakla birlikte kadın mektuplarına da yer vermiştir. Bu mektuplarda kadınlar sorunlarını ifade etme fırsatı bulmuşlardır. Mektuplardan birinde vapurlardaki kadınlara ayrılan yerlerin kötü olmasından yakınılmış, erkeklerle aynı ücreti ödemelerine rağmen, bu şekilde hor görülmelelerinin sebebini sormuşlardır (Akyılmaz,

2000:18; akır, 2016:55; Kurnaz,2015:74). İlk kadın dergisi olan Terakki-i Mukadderat 1869 yılında çıkarılmıştır. Dergide, dönemi ve kadının statüsünü eleştiren pek çok mektuba yer verilmiştir (Yürüt, 2017: 385).

Osmanlı'daki kadın hareketlerinin seyir ve isteklerinin Avrupa'daki ilk dalga feminist hareketle benzediği görülmektedir. Diğer toplumlarda olduğu gibi, Osmanlı kadın hareketinin de kendine has özellikleri olmakla beraber Avrupa'daki feminist hareketle eş zamanlı olarak ilerleme kaydetmiştir (Osmanağaoğlu, 2015:26-27; Yürüt, 2017: 386).

2.2.1. II. Meşrutiyet Dönemi

Osmanlı Devleti'nde kadın hakları ile alakalı faaliyetler Tanzimat'tan sonra ortaya çıkmaya başlanmış ve önceleri erkeklerce tartışılan kadın hakları, basın da katkısıyla kadınlar arasında bir başkaldırıya dönüşmüştür. Bu başkaldırıda özellikle İstanbul'da yaşayan ve Batı ile ilişkileri olan seçkin kadınlar rol oynamışlardır. Bu süreçte mitinglerde etkin rol oynayan, makaleler yazan, cemiyetler kuran ve siyasete dâhil olmak amacıyla mücadele eden, yasak olmasına rağmen tiyatrodaki oynayan kadınlar büyük gayret sarf etmişlerdir. 19. asırdan itibaren toplumda kadının yeri ve konumu ağırlıklı olarak tartışılmaya başlanmıştır. 20. asrın son çeyreğinde ise kadınlar; çalışma yaşamı, hukuk, eğitim, sağlık, siyaset, din, bilim ve sanat konularında birinci sınıf insan olarak görülmemelerinin sebeplerini irdelemişler ve bu durumu değiştirmenin yollarını aramışlardır (Arat, 1998: 21). Meşrutiyet devrinde kendini gösteren eşitlik ve özgürlük ortamı, eşitlik ve özgürlük konularının kanunlarda yer almasına rağmen kadınları kapsamadığı kadınlar tarafından fark edilmiştir. Tıpkı Avrupa'daki kadınların yaşadığı hayal kırıklığının sonucundaki gibi örgütlenmeye başlamışlardır. Kadınlar ortak bilinç geliştirmeye, eş ve anne rolleri ile sınırlı olan konularından sıyrılmaya çalışmışlardır. Eğitim, çalışma, eşit vatandaşlık ve rey hakkı ve evlilikle alakalı isteklerini daha yüksek sesle dile getirmeye başlamışlardır (Osmanağaoğlu, 2015:26-27; Yürüt, 2017: 386).

II. Meşrutiyet, Osmanlı toplumunda kamusal alanda, özellikle hukuk ve eğitim alanlarında çok önemli gelişmelerin yaşandığı dönemdir. II. Meşrutiyet Devri'nde

aydın kadınlarca, kadının konumunun değerlendirilmesi maksadıyla, Müdafaa-i Hukuku Nisvan, Teali-i Nisvan, Asri Kadınlar Cemiyeti benzeri dernekler kuruluşuna rastlanmaktadır. 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi, evliliği yasal bir çerçeveye bağlarken kadınlara boşanma hakkı vermiş, çok kadınlı evliliği kadının rızasına bağlayarak sınırlandırmıştır. Tanzimat'ın ilanı ile kendini göstermeye başlayan kadının toplumsal yaşamdaki yeri konusundaki gelişmeler II. Meşrutiyetin ilanı ile önemli bir ivme kazanmıştır. Özellikle II. Meşrutiyet ile kadınların elde ettiği eğitim imkânı, kadınların toplumsal yaşamda daha etkin olarak varlığını ifade etmesini sağlamıştır (Özgiraz, 2011: 5). Tanzimat döneminde Batılılaşmanın ortaya çıkardığı birikim, kadının özgürlüğünü kazanması ve toplumsal hayatta söz hakkı elde etmesi açısından önem arz eder fakat Osmanlı'da kadın devrimi II. Meşrutiyet'le başlamıştır. Bu devrim kırsal kesimle değil, kentlerdeki kadınla ilgili olmuştur. Bunun sebebi, köylü kadının hâlihazırda toplumsal hayatın her alanında bulunması, şehirli kadının ise sosyal yaşamdan soyutlanmışlığıdır (Sarıhan, 2007: 21).

II. Meşrutiyet döneminden itibaren kadınlar her alanda daha fazla hak talep etmeye başlamış, kadın-erkek eşitliğini vurgulamışlardır. Bu devrin hem kadın hem de erkek aydınlarının isteği, kadının da erkekler gibi eğitim hakkından istifadesi olmuştur. Kadınlara, II. Meşrutiyet'ten sonra verilen eğitim hakkının çerçevesi genişletilmiştir. Eğitimde hedeflenen değişiklikler, ilköğretimin zorunlu ve parasız olması, eğitimin yaygınlaştırılması, eğitim birliğinin temin edilmesidir. Ders programlarında gerçekleştirilen yeniliklerle eğitimin dini ve geleneksel çehresi değiştirilmeye başlanmıştır (Çakır, 1994: 223).

Türk modernleşme tarihinin en önemli aşamalarından biri sayılan II. Meşrutiyet Dönemi, Tanzimat'ın ilanından başlayarak siyasal ve toplumsal gelişmeleri şekillendirirken Cumhuriyet yönetiminin temellerinin atıldığı dönem olmuştur. II. Meşrutiyet'in Türk kadınına sağladığı eğitim imkânı onların toplum hayatına katılmalarını ve ekonomik alanda kendilerini gösterme mücadelesi vermelerini de sağlamıştır. Kadının, toplumsal ve ekonomik hayata katılma süreci kadın derneklerinin kurulmasını da sağlamıştır. II. Meşrutiyet dönemindeki kadın hareket ve örgütlenmelerinin kaynaklarından birini II. Abdülhamit döneminde eğitimde gerçekleştirilen sayısal artış sağlamıştır (Alkan, 1998: 39; Özgiraz, 2011: 5).

Jön Türkler'in etkisi altında 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet ile 1878 yılında süresiz olarak yürürlükten kaldırılan parlamenter rejime yeniden dönülmüştür. (Berktaş, 2003: 29). II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi kadınlarca özgürlük ilanı şeklinde algılanmıştır (Çaha,1996: 92). Devletin 19. asrın II. yarısından başlayarak kadının eğitimi konusuna verdiği değerin bir neticesi olarak toplum yaşamında daha çok öne çıkmaya başlayan kadınlar, II. Meşrutiyetin ilanı ile çıkarmaya başladıkları dergi sayısını artırmışlar, sayıları artan derneklerde çeşitli faaliyetlerde bulunmaya, siyasi partilerde yer almaya başlamışlardır (Özkiraz, 2011: 6; Tekeli, 1982: 59).

İttihat ve Terakki Cemiyeti, izlediği siyaset ile kadının toplumdaki konumu ve varlığı hususunda önemli etki yaratmış, kadının geleneksel rolünden çıkartılarak sosyalleştirilmesi ve tam özgürlüğünün kazandırılması fikri bu devrin hâkim düşüncesi olmuştur. Bu cemiyeti, politikalarını aile kurumu üzerine inşa etmiştir. Aile, bir politika olgusu olarak hükümetin kontrolü altına alınmaya çalışılmıştır. İttihatçıların liderliğinde, Avrupa ailesinin kopyası olmayan bir aile olarak milli aile düşüncesi ortaya atılmıştır. Ziya Gökalp'in mimarı olduğu millî aile düşüncesi, İttihatçılar için asıl hareket noktası olmuştur. Zira İttihatçılar için devrimin başarısı, sosyal devrimlerle birlikte aileden geçmektedir. Kadının toplumdaki statüsünün ortaya konması, yeni ideolojinin temel konularından biri olan millî aile fikriyle sağlanırken, İttihatçıların aile ve kadına dönük politikaları, Osmanlı kadın hareketlerinin de temelini oluşturmuştur (Durakbaşı, 2002: 61).

Hükümet, bu devirde kadınlara yönelik politikalarda kadınların eğitimine ivme kazandıracak kurumların oluşturulmasını da sağlamıştır. Kızlar için 1913'te ilk Kız Lisesi İstanbul İnas Sultanîsi, günümüzdeki ismiyle İstanbul Kız Lisesi, açılmış ve bunu günümüzde de eğitim veren Erenköy, Kandilli ve Çamlıca Kız Liseleri'nin açılışı izlemiştir. II. Meşrutiyet Dönemi'nin kadınlar için öneminden birisi de yükseköğrenim hakkını elde etmeleridir. 1914 yılında Darülfünun'da kızlara dönük derslere başlanmış ve aynı yıl bir başka İnas Darülfünü'nu kurulmuştur. 1915'te İstanbul Darülfünunun'da haftada dört gün olmak üzere kadınlara düzenli konferanslar verilmeye başlanmıştır. 1915'te ilk kez İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde Türk kızları erkeklerle yükseköğrenime başlamıştır. 1917'de kızlara eğitim vermesi için Güzel Sanatlar Okulu, konservatuar, terzilik eğitimi veren, hemşirelik ve ticari derslerin de verildiği okullar açılmıştır. İlk kez yurt dışına eğitim maksadıyla kızların gönderilmesi

de bu dönemde olmuştur. 1914'te hayata geçirilen İnas Darülfünü'nu, kız öğretmen okullarına bağlanmış ve matematik, edebiyat ve fen bilimler alanlarında eğitim vermiştir. (Özgiraz, 2011: 3).

Yine aynı dönemde süren savaşlar nedeniyle, askere giden erkeklerin boşalttığı bazı memur kadrolarına kadınlar atanmıştır. Hastane, tekel idaresi, posta idaresi, laboratuvar gibi işlerde kadın çalışan oranı artmış; maden işçiliği, atölyeler, yol yapımı ve sokak temizliği gibi işlerde de kadınların yer aldığı görülmeye başlamıştır (Güzel, 1985: 71). II. Meşrutiyet'in ilan edildiği dönemde Osmanlının büyükşehirlerinde sanayi iş gücünün %30'unu kadınlardan oluşuyorken kadın iş gücü daha çok dokuma ve gıda sanayii ile tarım işletmelerinde görülmektedir (Çaha, 1996: 51 ; Özgiraz, 2011: 4).

Osmanlı tarihinde ilk kez kadının kanuni durumunun ve de aile hukukunun düzenlendiği "*Hukuk-i Aile Kararnamesi*" 1917 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kararname, bir İslam devletinde aile hukukuna ait hazırlanmış olan ilk kanun metnidir (Çaha, 1996: 53). Evlilikte yaş sınırı getirilmiş, kızların küçük yaşta evlendirilmelerine müsaade edilmemiştir. Evlenebilme yaşı kızlarda on yedi, erkeklerde ise on sekiz yaş sınır kabul edilmiştir. Kadına da boşanma hakkının verilmesiyle birlikte evliliklerinde de bir memur ve iki şahidin huzurunda yapılması hükmü ile evlilikler kayıt altına alınmıştır (Caporol, 1982: 58; Özgiraz, 2011: 6).

Kadın hakları konusu, dönemin aydınları, yazarları tarafından çok tartışılan ve yazılan bir konu olmuştur. Erken modernleşme döneminin şekillenmesinde gazete, dergi ve romanlar etkili olmuştur. Aydınlar çağın atmosferine uygun yazılar ile hayallerindeki insan, aile, toplum olgularını işleyerek diğer insanlarla köprü kurmuşlardır. (Sancar, 2017: 83). Kadın, II. Meşrutiyet aydınları arasında ilerlemenin ve toplumsal değişimin anahtar kavramı olarak görülmüş ve toplumsal ilerleme için kadının söz sahibi olmasının gerekliliği konusunda dönemin düşünce akımları ciddi bir şekilde ilgilenmiş, kadınların toplumsal hayata katılmalarının zaruri olduğu görüşünü savunmuşlardır. II. Meşrutiyet aydınları arasında kadın, gelişmenin ve toplumsal değişimin anahtarı olarak görülmüş ve toplumsal gelişme için kadının söz hakkı olmasının zorunluluğu konusunda devrin fikir akımları ile ciddi olarak ilgilenmişler, kadınların toplumsal yaşama katılmalarının elzem olduğu fikrini

savunmuşlardır. Bu devirde kadın ile ilgili hususlar; Batıcı, İslamcı ve Türkçü düşünceye sahip yapılarda da farklı şekilde algılanmış ve kendini göstermiştir. (Gündüz, 2008: 151).

İslamcı aydınlar, kadın hareketlerini ve kadın söylemlerini Avrupa taklidi olarak değerlendirirken, Batıdan alınabilecek bir şey olmadığını savunmuşlardır. Batıcılar ise Türkçüler tarafından da kabul gören gelenek ve tarihin etkisiyle kadınların haklarının ellerinden alındığı görüşündedirler. Türkçüler ise kadınların her bakımdan hayata katılmalarının gerektiğini, çünkü toplumsal değişim için bunun şart olduğunu ve iktisadî açıdan ilerleme için kadınların toplum hayatına dâhil olması gerektiğini savunmuşlardır (M. Gündüz, 2008: 167). Kadın konusunu, kadının eğitimi, kadınların uğradıkları haksızlıklar toplumsal yaşama dâhil olması gibi konularla gündeme getirilmiştir (Kurnaz, 1997: 117). Türkçü akım aydınları, kadın ile erkek eşitliğinin İslamiyet'in kabulüyle sekteye uğradığını, toplumsal yaşamda bu dengenin tekrar tesis edilebilmesi için hukuki reformların yapılmasının zorunlu olduğunu savunmuşlardır. Çağdaş, modern Türk kadını modeli fikrini ortaya atan önde gelen Türkçü akım aydınlarından Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu ve Halide Edip¹, II. Meşrutiyet devrinde iktidara kadınla ilgili politikalar da belirlemişlerdir. Türkçü fikir insanlarının buldukları ortak payda, kadının statüsünün yükseltilmesinin ülkenin gelişimi için şart olduğu paydasıdır (Çaha, 1996: 89).

Batıcı fikir insanları ise kadın hususunda kendi aralarında dahi fikir birliğine varamamıştır. Modernleşmenin ancak batılılaşma ile gerçekleşeceğini savunan aydınlar kadınların erkeklere göre geri kalmasında İslamiyet'in etkilerini değerlendirmişlerdir. Kimi İslamiyet'in kadınlar üzerinde baskı yarattığını ileri sürmüş, kimi ise bunun din ile ilgili olmadığını sosyal şartlardan kaynaklandığını ileri sürmüştür (Sancar, 2017: 87). Bunlardan Selahattin Asım, kadınların inanç temelli baskılarla ezildiğini ve Türk kadını ikinci sınıf statüye hapseden tek nedenin İslam dini ve tesettür olduğunu ve İslami normların tümünün reddedilmesi gerektiğini belirtmiştir (Çaha, 1996: 89). Bu konuda Abdullah Cevdet ise İslami fikir adamı

¹ Halide Edip Adıvar (1884 – 1964), Amerikan Kız Koleji'ni bitirmiş, İstanbul Kız Öğretmen okulu ve Kız Lisesi'nde öğretmenlik ve müfettişlik yapmıştır. Milli Mücadele'ye katılmıştır.1909'da Teali Nisvan cemiyetini kurmuştur. Colombiya Üniversitesi Bernard College 'de Türk tarihi dersleri okuttu. 1939'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Edebiyatı profesörlüğüne getirildi (Necatigil, 2016: 18).

Mehmet Akif'le benzer bir düşünceyle kadın ile aileye aynı sorumlulukları yüklemektedir (Gündüz, 2008: 152).

Batı kültürünü savunan kadın dergilerinden: Demet, Mefharet, Mehasin, Hanımlar Âlemi, Kadınlar Dünyası, Osmanlı Kadınlar Âlemi, Kadınlar Âlemi, Genç Kadın, Kadın, Musavver Kadın, Hanımlara Mahsus Gazete gibi dergiler yer almaktadır. Türkçü kadın dergileri arasında, Kadınlık, Kadınlık Hayatı, Kadın Seyyale, Duygusu, Sıyanet, Türk Kadını, Bilgi Yurdu Işığı, Bilgi Mecmuası, Bilgi Yurdu, Genç Kadın gibi dergiler de vardır. Türk kültürünü savunan dergiler arasında ise başyazarı bir hanım olan Kadınlık Dergisi öne çıkmaktadır. Çağdaş Türk kadınına yetiştirmeyi amaç edinen dergi hususan Nigâr Hanım'ın dilde sadeleşme faaliyetlerine desteği açısından da önemlidir (Gürsoy, 1999: 89).

Batıcı dergilerden en uzun yayın yaşamına sahip olan (1913-1921) Kadınlar Dünyası, ötekilerden farklı bir yayın politikasına sahiptir. Dergi, Osmanlı kadınlarının hak arayışını üstlenen Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin yayın organıdır. Dergi, sütunlarını sadece kadınlara açmış daha sonra da Beynelmilel Kadınlar Cemiyeti'ni kurmuştur. Dergi kadınların eğitimi ve özgür olarak toplumsal yaşama katılmalarının zaruri olduğu üzerinde durmuştur. Toplumsal ve ekonomik yaşamın ilerlemesiyle kadının statüsü arasında bağ kurmuştur (Kurnaz, 1997: 17). Genel olarak bakıldığında dönemin kadın dergilerinin, kadınların kendilerini ifade etmelerine vasıta oluştururken kurulan derneklerin kadınların toplum yaşamına katılma yolundaki isteklerini örgütlemiş olduğu anlaşılmaktadır. 1909'da çıkarılan Dernekler Kanunu ile kadınların çok sayıda farklı amaçlarla dernekler kurmuş oldukları görülmektedir.

II. Meşrutiyet döneminde kurulan kadın derneklerinin öne çıkan dört niteliği vardır. Bunlardan birincisi, kurucuları kadın olan, kadınların haklar kazanma hedefine yönelik oluşturulmuş "*Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti*" gibi adlara sahip olan derneklerdir. İkincisi, kadınların kurdukları toplumsal yardımlaşmayı amaç edinen "*Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti*" gibi aslarla kurulmuş olan derneklerdir. Üçüncüsü ise mevcut cemiyetlerin kadın kolu ya da hanımlar heyeti isimleriyle oluşturulan "*Osmanlı Hilal-i Ahmer Hanımlar Heyeti*" gibi adlara sahip derneklerdir. Son olarak dördüncüsü ise çeşitli hedeflerin gerçekleştirilmesine dair

kurulmuş cemiyetlere üye olarak cemiyet hayatına katıldıkları Türk Ocakları gibi derneklerdir (Alkan, 1998: 58). 1908-1920 yıllarında kurulan 103 kadın derneğinden 77'sinin Müslüman-Türk, 20'sinin Gayrimüslim cemaatlere, altısının ise yabancıların olduğu tespit edilmiştir (Alkan, 1998: 59). Eğitim amaçlı derneklerden Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği, 1913'te savaştan sonra kimsesiz ve yoksul kalan dul ve yetimlerin ihtiyaçları ile de ilgilenmiştir. Çoğu eğitim amaçlı olan bu dernekler, başta kültür olmak üzere kadına her konuda eğitim vermek, bilgilendirmek, geliştirmek amacıyla kurulmuş olan derneklerdir (Çakır, 1996: 102).

Teali-i Nisvan Cemiyeti, 1909'da Halide Edip tarafından kurulmuş olup kadınların görgü, bilgi ve kültürler seviyelerini yükseltmek amacıyla yayınlar yapmıştır. Yine Osmanlı Kadınları Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti 1913'de kurulmuş ve kadınlara iş alanları oluşturulması, bilgi seviyelerinin ve statüsünün geliştirilmesi için çalışmıştır (Taşkiran, 1973: 98).

II. Meşrutiyet'ten sonra kadınlar, siyasette de kendilerini göstermeye başlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti politikaları nedeniyle partinin kadın kollarını hayata geçirmiştir. Bu cemiyetin kadın kolları, kadınlara dönük konferanslarla yetinmemiş, kadınlara dönük derneklerin kurulmasına da destek olmuştur. Bu dernekler arasında Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi ve Teali Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti bulunmaktadır (Çakır, 1996: 47). II. Meşrutiyet dönemi kadınları haklar talep etmekten ziyade, toplumsal yaşamda hukuki güvence elde etmeyi, aile hayatında erkeklerle eşit konuma sahip olmayı hedeflemişlerdir. Ayrıca, bu dönemde siyasal katılım anlamında oy hakkı, erkekler için dahi kurumsallaşmış değildir (Çaha, 1996: 52).

2.3. Millî Mücadele Dönemi (1919-1923)

Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı ortam bütün dünyada olduğu gibi bizim ülkemizde de kadınların rollerinde mecburi bir değişime neden olmuştur. Savaşın kısa sürede topyekûn bir savaşa evrilmesiyle erkeklerin neredeyse tümünün cepheye gitmesi, diğer alanlarda ve geri hizmetlerinde kadına gereksinime neden olmuştur. Gündelik hizmetlere ilaveten askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak için açılan

yeni fabrikalarda kadınların çalıştığını görmekteyiz. Kurtuluş Savaşı ilk olarak sadece bir cephe savaşı gibi görünse de öyle kalmamış, kurtuluş yeniden kuruluşa dönüşmüştür. Kurtuluş Savaşı'nda Türk kadını önemli faaliyetlerde yer almış ve vatanını canı pahasına savunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmiş, Mondros Ateşkes Antlaşması bahane gösterilerek toprakları İtilâf Devletleri'nce yer yer işgal edilmeye başlanmıştır. Bir taraftan bu işgaller sürerken, diğer taraftan Yunan ve Ermeni işgalleri ile Türk milleti âdeta yok sayılmıştır. Osmanlı Devleti işgalleri kabul etmiş, ordusunu terhis etmiş veya etmektedir. İstanbul Hükümeti, Türk birliklerine işgalcilere karşı konulmaması için emir vermiştir.

Tarihimizin zorlu dönemlerinden olan 1914-1923 yılları, kadın haklarına dair yeni bir oluşumu da gündeme getirmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyine getirmesinin iki amacı bulunmaktadır. Birincisi, gelenekçiliği ortadan kaldırmak, ikincisi ise bu eksene uygun normları, örgütleri, kurumları oluşturarak yeni nesilleri buna göre yetiştirmektir. (Tekeli, 1982: 39) Türk modernleşmesinin etkili bir kadın inkılabı yarattığı iddiası önemlidir. Ülkemizdeki modernleşmede kadın hakları ile ilgili yeniliklerin diğer İslam ülkelerinden daha önce ve kapsayıcı olması üzerinde durulmuştur. Kadınları meslek hayatına atılmaları, okuma hakkı, evlilik, miras, boşanma, kılık kıyafet gibi konularda yaşanan gelişmeler bu iddiaların kaynağını oluşturmuştur.(Sancar, 2017: 13). Bu anlamda Cumhuriyet dönemindeki gelişmeler bir yenilenme arayışı olarak düşünülebilir. Birinci Dünya Savaşı nasıl ki kadınların kitlesel olarak sosyal ve ekonomik hayata katılımına neden olmuşsa “Millî Mücadele” de kadınların cesaret ve gayretlerinin sonucu olarak, siyasal alana katılımının yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. Mondros Mütarekesinden kısa zaman sonra 13 Kasım 1918'de İtilaf Devletlerine ait elli beş parça donanma, İstanbul'u fiilen işgale başlamıştı fakat 15 Mayıs 1919 tarihi, yani İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi, ülkenin her yanında üzerine ölü toprağı serpilmişçesine sessiz insanların büyük bir tepkisine neden olmuştur. Arkasından da başta İstanbul olmak üzere vatanın her bölgesinde işgali protesto mitingleri tertip edilmiştir (Ateş, 2009: 65; Aydın, 2015:84-96).

Ülkenin İtilâf Devletleri tarafından haksız bir şekilde işgal edilmesi, kadın-erkek bütün Türk halkını derinden yaralamıştı. İşgaller karşısında Mustafa Kemal Paşa, bundan duyduğu üzüntüyü ve Türk halkına olan güvenini, Samsun'dan 20 Mayıs

1919 günü Başbakanlığa çektiği şu telgrafla bildirmiştir: “İzmir’in Yunan askerlerince işgali olayı, yakından ilişkili olduğum ulusu ve orduyu anlatılamayacak ölçüde yürekten yaralamıştır. 19 Mayıs günü telgrafımızdaki bütün ulus ve ordunun duygularını özetleyen sert çıkışlar, güvendirici ve inandırıcı olmuştur. Ne ulus ne ordu, kendine karşı yapılan ve bu haksız saldırıyı sindiremeyecektir” (Onar, 1995: 37).

Kurtuluş Savaşı’ndan önce ve Kurtuluş Savaşı esnasında kurtuluş ve ülke bütünlüğünün korunması amacıyla sosyal yardım sağlamak için çeşitli kadın dernekleri kurulmuştur. “Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kadın Kolları, Muallimler Cemiyeti, Asri Kadın Cemiyeti, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi ve cemiyetin Anadolu’daki şubeleri” bunlardan bazılarıdır (Cunbur, 1983: 66-68).

Kurtuluş Savaşı yıllarında geniş kitlesel katılımlarla vatanın birliği için İstanbul ve taşrada mitingler düzenlemiştir. İstanbul’da, 19 Mart 1919’da “İnas Asri Kadın Cemiyeti” üyeleri ve Darülfünun öğrencileri Fatih Türbesi önünde bir araya gelerek işgalci devletleri protesto etmişlerdir. İstanbul Belediyesi önünde Halide Edip ve Meliha Hanım’ın konuşmacı olduğu büyük bir miting de 19 Mayıs 1919 tarihinde düzenlenmiştir. Bu mitinglerin ihtişamlı olanı Sultanahmet mitingidir. 23 Mayıs 1919’da Bursa, Alanya, Edirne, Çumra, Erzurum, İzmit ve Sivas’ta yapılan toplantılarda vatanın kurtuluşu için maddi ve manevi destek bildirmiş ve yeminler etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 28 Mayıs 1919’da Havza’dan gönderdiği genelgede mitinglerin daha geniş kapsamlı yapılmasını söylemiştir. 1919 yılının Mayıs ayı süresince gerçekleştirilen mitinglerde yalnızca erkekler değil kadınlar da konuşmalar yapmıştır. Konuşma yapan kadınların çoğunun öğretmen ve dernek üyesi olduğu görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa, bir kısmı daha sonra Anadolu’ya geçecek ve bu sayede Kurtuluş Savaşına katılacak bu kadınlardan Halide Edip’e Onbaşılık rütbesi vermiştir (Cunbur, 1983: 87).

Türkiye’de kadınların hak (hayatın her alanında var olma) mücadeleleri sürecinde dönüm noktasının Kurtuluş Savaşı olduğunu söylemek mümkündür. Zira zaferin kazanılmasında kadının rolü çok büyük olmuştur. Türk kadını, emperyalizme karşı verilen bağımsızlık savaşında erkeğiyle birlikte savaşmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşı sırasında, yardım ve gayretini gördüğü Türk kadınına karşı taşıdığı vefa hissini her fırsatta dile getirmiştir. Cumhuriyet döneminde kadın

haklarına öncelik verilmesinde bu vefa ve minnet duygusunun etkisi büyüktür (Gül, 1998: 96).

Laiklik ilkesinin yasayla düzenlenmesinden sonra, Türk kadını daha çok sosyalleşmiş ve bu da yüzlerini güldürmüştür. Toplumun tüm kesimlerinde, erkeklerle eşit haklarda başarılı girişimlerde yer alan kadınlar sadece erkeklerin üstün olduğu düşüncesini yıkmışlardır (Eyuboğlu, 1994). Türk kadınının vatan müdafaasındaki rolünü ve önemini gören Mustafa Kemal Paşa, kadınlara hayatın her alanında önemli haklar verilmesi gerektiğine inanmıştır (Aydın, 2015:84-96; Erendil, 1981).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CUMHURİYET DÖNEMİ KADIN HAKLARININ GELİŞİMİ VE ULUSAL BASINA YANSIMALARI

3.1. Türk Kadınının Seçme-Seçilme Hakkı Elde Etmeden Önceki Faaliyetleri

Türkiye’de Anayasal düzene geçildiği 1876’dan sonra 1877’deki ilk seçimlere ve sonrasındakilere de kadınlar katılmamışlardı. Yalnız, 1908’den sonra Anayasa’nın daha demokratikleşmesi ve hürriyetlerin genişletilmesi sonucu kadınların siyasi yaşama ilgi duymaya başladıkları görülmüştür fakat bu konuda çeşitli nedenlerden dolayı pek bir gelişme meydana gelmemiştir. Zira hem sıkıntılı dönemlerin yaşanması (Balkan ve I. Dünya Savaşları) hem de kadının toplumdaki konumuna ilişkin eski anlayışın ağırlığını hissettirmesi yüzünden kadınlar siyasetin dışındaki alanlarda faaliyetlerde bulunmuşlardı (Gül, 1998: 74). 1920’lerden itibaren kadın hareketi, siyasal hak arayışına dönüşmeye başlamıştır ancak bu hakkın da daha önceki hak kazanımlarında olduğu gibi eğitilmiş ve çağdaş kadınlara verilmesinden yana bir davranış sergilemiş olduğu anlaşılmaktadır (Yüceer, 2008: 131).

Mustafa Kemal Paşa, baştan itibaren kadınların eğitim ve eşitliğine önem vermişti. Atatürkçü eğitim, laik bir nitelik kazanarak yaygınlaşırken, modern uygulamalar ortaya konmuştur. Ülke kalkınmasını kadın erkek eşitliği ile bilimsel gelişmede gören Mustafa Kemal Paşa, olaylara bu açıdan yaklaşmıştır (Gül, 1998: 115). Nitekim bu değişimlerin ardından, kadınların ekonomik yaşamdan sonra eğitim ve siyasette de hak ettikleri yeri almalarının gerekliliği üzerinde durmuştur. Mustafa Kemal Paşa, kadının toplumda hak ettiği konumu alabilmesinin ancak eğitimle mümkün olduğunu biliyordu. 1924’de kabul edilen “*Tevhidi-i Tedrisat Kanunu (Öğretim Birliği Yasası)*” ile kadınların ve erkeklerin aynı öğretim olanaklarından faydalanması temin edilmiştir. Siyasal hakları kazanmadan önce Türk kadının geçirdiği aşamalardan biri de giderek toplum içinde yer almaya başlaması ve çalışma hayatının unsurlarından biri haline gelmesidir. Türk kadını çok kısa bir zaman içinde çalışma alanlarının her dalında başarı ile görev yapabilme durumuna gelmiş ve pek

çok Avrupa ülkesinde bile yasal ve yasa dışı olarak uygulanan ücret farklılıklarından uzak olarak emeğinin karşılığını alabilmiştir (Doğramacı,1989: 2).

1926'da Türk Ocağı'nda bir konuşma yapan Süreyya Hulusi verdiği bir konferansta: *“Türk kadını tarihte siyasal rol oynamıştır. Kadın kendi benliğini idrak eder. İktisadi sahada haiz-i tesir olursa neden memleket işlerinde geri kalsın. Herkes anadan vatan dersi alır da ne için o vatanın idaresi ve mukadderatı mevzu bahis olduğu zamanda mahmul vaziyette bırakılır. Vatanda tüten ilk ocak eğer kadın parmağıyla tutuşmuşsa ve eğer vatan o ocakların müşterek bir ifadesi ise öyle zannediyorum ki vatan ve kadın yekdiğerinden ayrılmayan iki mefhum teşkil ederler.*” sözleriyle Türk kadınına seçme ve seçilme hakkının tanınmasının zarurietini vurgulamıştır. Bu ve benzeri birçok entelektüel girişimin, kadınların siyasal alanda olduğu gibi sosyal yaşam alanlarında da elde edecekleri önemli bazı kazanımlarının önünü açtığı ifade edilebilir. Kadının siyasi hak ve konumu hususunda 17 Şubat 1926 tarihi önemlidir. Bu tarihte kabul edilmiş olan Türk Medenî Kanunu ile Türk vatandaşları ayrıma tabi tutulmaksızın diğer çağdaş ülke vatandaşları gibi eşit haklar elde etmişlerdir (Gül, 1998: 113).

Kadınların iş hayatının birer parçası haline gelme yönünde ilk adımlarını atmaları dönemin gazeteleri tarafından duyurulmuştur. Bu gelişmeler periyodik bir şekilde gerçekleşmiş ve yıl yıl kadınların toplum içinde ve çalışma hayatında daha fazla yer almaya başladıkları görülmüştür. Söz konusu gelişmelerin izdüşümü basın üzerinden takip edilebilmektedir. Bununla ilgili olarak bazı örnekler vermek gerekirse “İlk Kadın Adliyecisi” başlıklı haber 1926 yılında ilk defa bir kadının yargı alanında görev yapmaya başladığını belirtmektedir: “Hukuktan mezun Ayşe Nigâr Hanım evvelki günden itibaren Yedinci Asliye Mahkemesi'nde zabıt kâtibi olarak görev yapmaya başlamıştır. Nigar Hanım dün de mahkemenin devamı müddetince zabıt kâtipliğini yapmış ve mevkiini terk etmemiştir” (Cumhuriyet, 12 Nisan 1926). Bu ve benzer haberler kadının kamusal ve çeşitli iş alanlarında istihdamı konusunda önemli bilgiler vermektedir. Bu yöndeki haberlerin sayıca artması ve çeşitli basın yayın organlarında sıklıkla verilmesi genel olarak düşünüldüğünde bu durumun toplum nezdinde bu yönde bir farkındalığın oluşmasına ve olaya dair normalleşme kanaatinin gelişmesine olanak tanıdığı anlaşılmaktadır.

Kadının iş hayatına atılmaya başlaması ve kamusal alanda yer edinmesine yönelik devam eden haberler şu şekildedir: “Türk Kadınlar Birliği bir Genç Kızlar Yurdu kurulmasına karar vermiş ve nizamnamesini hazırlamıştır. Birliğin terbiye komisyonu dün Edebiyat Fakültesi’nde Psikoloji Profesörü Şekip Bey’in başkanlığında toplanmış ve nizamnameyi hazırlamıştır. Bu yurda 13 yaşından 20 yaşına kadar olan kızlar girecek, 22 yaşını geçenler birliğe üye olacaklardır (Cumhuriyet, 9 Mayıs 1927).

Yukarıda kısaca altı çizilmeye çalışılan konu hakkında bir başka haber Cumhuriyet gazetesinin 1927 yılı Mayıs ayının 17’sinde yayınlanmış bir nüshasında yer almaktadır. Buna göre Kadın Doktorlarımız: “*Tıp Fakültesinde tahsillerini tamamlamak üzere olan altı hanım doktorumuz Anadolu’da çalışacaklardır. Bu sene staj sınıfını geçip seneye tabip diplomasını alacak hanımlardan ikisi kadın doğum, diğerleri dâhiliye, hariciye ve çocuk doktoru olmak istemektedirler*” (Cumhuriyet, 17 Mayıs 1927).

Kadın Doktorlar Kongresi “*Milletler Arası Kadın Doktorlar Cemiyeti Merkez Heyeti Azası Doktor Safiye Ali Hanım, İtalya’da toplanacak uluslararası kongreye katılmak üzere dün Sardunya vapuruyla İtalya’ya hareket etmiştir. Daha önce Londra’da birincisi yapılan kongrenin ikincisi Bolonya’da toplanacaktır. Kadın doktorlar arasında bir samimiyet tesisine çalışılacak ve kadın doktorların insanlığa yapabilecekleri hizmetler tartışılacaktır*” (Cumhuriyet, 4 Nisan 1928).

Bu arada ilk defa olarak ‘*hukuk doktoru*’ unvanını kazanan Şukufe Hanım’la ilgili haberler de gazetelerde yer almıştır. Buna göre; “*Şukufe Hanım Türkiye’de ilk kadın Hukuk Doktoru olarak tezini Hukuk fakültesine tevdi etmek üzeredir. Türkiye’de kadın hukuk doktoru olmak üzere, doktora şifahi imtihanlarını geçen ay muvaffakiyetle veren Şukufe Abdurrahman Hanım tezini de fakülteye tevdi etmek üzeredir. Aynı zamanda İstanbul Birinci Ticaret Mahkemesinde stajını bitiren Şukufe Hanım, baroya kaydı kabulü içinde müracaat etmiş ve bu talebi kabul edilerek evrakı vekâlete gönderilmiştir. Şukufe Hanım kendisiyle görüşen muharririmize:*

“*Tezimin mevzuu beynelmilel adalet ve tahkim mesailidir. Beynelmilel ihtilafatın halli için müracaat edilen hukuki vasıtaların nelerden ibaret*

bulunduğunu ve Avrupa Devletlerinin bu usullere ne tarzda iştirak ettiklerini umumi surette tespit etmekle beraber bilhassa Türkiye'nin harpten sonra tahkim hadiselerindeki vaziyetini tetkik ettim. Tezimi, doktora imtihanlarında müdafaa edeceğim'' demiştir.

Avukatlık mesleğinde ne surette dava kabul edeceksiniz sorusuna ise şu karşılığı vermiştir: “Giren bir avukat her nevi davalara karşı kuvvetle hazırdır. Mamafih ben hukuk davalarında bilhassa ticaret meselelerinde çalışmak istiyorum” (Cumhuriyet, 11 Aralık 1928).

Sonraki dönemde hukukçu kadınların sayısı da artmıştır mesela bununla ilgili olarak *Milliyet* gazetesi “Kadınlarımız” başlığı ile şu haberi vermiştir:

“Altıncı kadın avukatımız göreve başladı. Zabıt kâtibi İclal Asım Hanım stajını tamamlamış ve avukatlık yapmak üzere baroya müracaat etmiştir”. İclal Hanım kendisi ile görüşen muhabirimize şunları söylemiştir: “Stajımı hukuk ve ticaret mahkemesinde icra ettiğim için avukatlık hayatımda bilhassa hukuk ve ticaret davaları kabul edeceğim” (Milliyet, 7 Nisan 1929).

Kadının iş hayatına katılımı ve bu alanda kat ettiği yol hakkında çeşitli haberlerin sayısının arttığı görülmektedir. Bu haberlerden biri “İş Hayatında Kadınlar” başlığı ile *Milliyet* gazetesinde yayınlanmıştır. Buna göre; “Memleketimizde iş hayatına atılan kadınların miktarı günden güne artmakta ve kadınlarımız sadece basit işlerde değil, mühim ve mesuliyetli vazifelerde de muvaffak olmaktadır. Her memlekette olduğu gibi bizde de kadın iktisadi zaruretler dolayısı ile hayata atılmıştır. Asırlardır tüketici vaziyetini muhafaza eden kadınlarımız, çalışma zamanı ve mevsimi gelince, zaten fitri kabiliyetlerinde mevcut olan yeteneklerini işletmeye başlamışlar ve hayata atılmışlardır” (Milliyet, 5 Mayıs 1929).

“Hastanelerde Vazife Alan Kadın Doktorlarımız” başlığı ile *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan bir haber ise kadınların sosyal ve ekonomik yaşamda yer alması ile ilgili önemli başka bir gelişmenin önemini vurgulamaktadır. Haberin ayrıntıları ise kısaca şöyledir:

“Bu sene tıp fakültesinde stajlarını ikmal eden yedi hanım doktorumuz asistan olarak muhtelif hastanelerde vazife almışlardır. Bunlardan Suat Hanım fahri asistan olarak Haseki hastanesine gitmiştir. Doktor Fuat Hanım Aydın, memleket hastanesine tayin edilmiştir. Doktor Müfide Hanım tıp fakültesi dâhiliye seririyatında, Sabiha Hanım Etfal kısmında ve İffet

Hanım da nisaiye seririyatında asistan olarak bulunmaktadırlar. Doktor Zahide Hanım tıp fakültesi nisaiye ve veladiye seririyatında stajyer olarak bulunduğu gibi ayrıca kanser laboratuvarında da çalışmaktadır. Mezun hanım doktorlarımızdan Hamdiye Hanım henüz bir vazifeye tayin edilmemişlerdir. Tıp fakültesinde bu sene her sınıfta yedi, sekiz hanım talebe bulunmaktadır.” (Cumhuriyet, 12 Ocak 1930).

Kadınların çalışma hayatına ne kadar uyum sağlayabildiklerinin ve o dönemde sadece erkelerin yapabileceği zannedilen meslekleri dahi yapabileceklerini gösteren bir başka haber: *“İlk Kadın Şoför. İlk defa takside çalışmak üzere şoför varakası almak için seyrüsefer merkezine müracaat eden Muammer Hanım imtihanında muvaffak olmuştur”*. İki güne kadar ehliyetini alarak şoförlüğe başlayacak olan Muammer Hanım muhabirimize şunları söylemiştir: *“Beni bilhassa ameli imtihanında direksiyondan çok sıkı imtihan ettiler. İki manevrada dönülecek yeri ben bir manevrada dönmeye muvaffak oldum. En sert virajları geçirttiler. Hepsini yaptım. Şimdi bir otomobil alarak işe başlayacağım”* (Cumhuriyet, 17 Ocak 1930).

Vakit gazetesinde, Hukuk fakültesi mezunlarından Nezahat Hanım’ın ilk Türk kadın hâkim olma şerefini kazandığı böylece Türk kadınının, Atasına layık olduğunu bir kere daha kanıtladığı üzerinde durulmuştur. (Vakit, 3 Nisan 1930). Cumhuriyet gazetesi 4 Mayıs 1930 tarihli haberinde, ilk kadın hâkimimiz Beyhan Hanım’ın dün ilk defa mahkemeye çıktığı ve göreve başladığını dile getirmiştir (Cumhuriyet, 4 Mayıs 1930).

Görüldüğü gibi Kadınlar, seçme ve seçilme hakkını elde ettikleri 1930 yılına gelene kadar toplum hayatında yer almayı başarmışlar ve birçok mesleği rahatlıkla yapabileceklerini kanıtlamışlardı. Diğer taraftan toplumların sosyal yapılarının sağlamlığının, gelişmiş olduğunun kadınlarının iyi eğitilmesi ile paralel olduğunu gözlemleyen Mustafa Kemal Paşa, Türk toplumu için aynı düşünceleri gerçekleştirmek üzere bütün yurt gezilerinde ve Meclis konuşmalarında kadınların eğitimi konusunu dile getirmeye özen göstermiştir. *“Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya azmetmiştir. Bunun gereklerinden biri de, kadınlarımızın her bakımdan yükselmelerinin teminidir.”* hitabında bulunan Mustafa Kemal Paşa, bir toplumun iki cinsten oluştuğunu hatırlattıktan sonra, bunlardan sadece birinin çağın gereklerine uymasıyla ilerlemenin yarım kalacağını belirterek sözlerini şöyle sürdürmüştür: *“Bizim toplumumuzda bilim ve fen gerekiyorsa bunları aynı derecede hem erkek hem*

de kadınlarımızın elde etmeleri gereklidir. Kadınlarımız da bilim adamı, fen adamı olacaklar, erkeklerin geçtikleri bütün öğrenim kademelerinden geçeceklerdir.”(Doğramacı, 1989:2; Müezzinoğlu, 2017: 121; Oğuzkan, 1983: 68). İşte bu ifadelerle, Türk kızına bütün okulların, bütün mesleklerin kapılarını da açıyordu. Türk kadınının toplumsal konumunun değişmesi devam ederken, 3 Nisan1930’da tanınan Belediye Meclislerine seçme ve seçilme hakkı Türkiye’deki kadın hakları açısından önemli bir kilometre taşı oluşturmuştur (Doğramacı, 1989:2; Müezzinoğlu, 2017: 122; Oğuzkan, 1983: 68).

3.2. Nezihe Muhiddin ve Türk Kadınlar Birliği Faaliyetleri

Kadın haklarının siyasal boyutuyla ilgili tartışmalar, TBMM’nin 3 Nisan 1923 oturumunda, Cumhuriyet’in ilanının öncesinde yaşanmıştır. Bazı milletvekillerinin Anayasanın 10. ve 11. Maddelerinin “*18 yaşını bitiren her Türk’ün milletvekili seçimlerine katılabileceği*” biçiminde düzenlemesini savunmuşlardır. Ancak bu öneri reddedilmiştir ve bu maddeler, “*Her erkek Türk*” deyimini şeklinde kayda geçmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 20 Mart 1924: 924).

Mecliste yaşanan gelişmelerden sonra, kadınlar harekete geçmiştir. Daha Cumhuriyet Halk Fırkası kurulmamışken söz konusu engellerin aşılmasıyla başlayan yeni dönemde kadınlar, aktif şekilde siyasete dâhil olmak için harekete geçtiler. 1923 Nisan’ında “İntihâb-ı Mebusan Kanunu”nun görüşülmesi sırasında kadınlara seçme hakkı tanınması konusu gündeme gelmiş ve tartışmalara neden olmuş ancak bu hak talebi karşılanmamıştır. Hatta seçme ve seçilme hakkını meclisin gündemine taşımak isteyen kimi vekillerin söz almaları, diğer vekiller tarafından çeşitli şekillerde protesto edilmiştir. Örneğin, Tunalı Hilmi Bey’in, kadınların siyasi haklarının tanınması gerektiğine dair konuşması diğer vekillerce ayaklarını yere vurmak suretiyle sık sık kesilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, Nisan 1923: 322- 344). Aynı senenin 16 Haziranı’nda ilk başkanı yazar Nezihe Muhiddin² (1889–1958) olan “Kadınlar Halk Fırkası” kurulmuş ve ilk siyasal yapı meydana getirilmiştir. Fırka, siyasal bir görünüm arz etse de esas amaçlarını, kadınların eğitim ve sosyal yaşamdaki sorunlarının ve

² Nezihe Muhiddin Tepedelengil (1889, İstanbul – 10 Şubat 1958, İstanbul). İttihat ve Terakki Kız Sanayi mektebinde müdür, kız idadisinde Fen Bilimleri öğretmenliği yapmıştır. (Kurnaz, 2015: 239).

cehaletin izalesi olarak açıklamışlardır. Ancak genel sekreter Şukufe Nihal³, “*Kadınlar Halk Fırkasının*” programı, kadının içtimai, iktisadi ve özellikle siyasi alanlarda haklarını inkişaflarını temin etmektir” sözleriyle asıl hedeflerinin siyasi haklar elde etmek olduğunu ifade etmiştir (Gül, 1998: 74). Toplam on iki ret cevabından sonra bu girişim kabuk değiştirmiş ve “*Türk Kadınlar Birliği*” ismiyle dernekleşmiştir (Kartal, 2005:91-98).

Cumhuriyet’in ilânından sonra, 1924 yılının 7 Şubat’ında Türk Kadınlar Birliğini kurmuş olan kadınlar, siyasi hak kazanımı ile ilgili çalışmalarını bu şekilde sürdürmeye çalışmışlardır. Birlik tüzüklerinde gayelerini: “*Kadınların sosyal ve siyasal yaşamdaki haklarını kazanacak olgunluğa eriştirilmesi*” şeklinde belirleyerek asıl konuya dikkat çekmiş ve taleplerinde ısrarlı olduklarını bir kez daha göstermişlerdir. Öyle ki 1927 yılında Birliğin tüzüğünde yer alacak şekilde siyasal haklar sağlamayı hedefleyen bir maddeyi kabul ettirdiler. Aynı yıl içinde yapılacak seçimlere katılma konusunda Birlik içerisinde ciddi tartışmalar yaşanmıştır (Gül, 1998: 112).

Türk Kadınlar Birliği’nin kuruluş nedeni esasında Kadınlar Halk Fırkasının kurulmasına izin verilmemesidir. Kadınlar Halk Fırkası kurucuları hedeflerine erişmek için fırka fikrini “*Türk Kadınlar Birliği’ne*” dönüştürmüşlerdir. Bu sebeple öncelikle “*Kadınlar Halk Fırkasının*” kuruluş aşaması incelenmelidir. 1923 Nisanında seçimlerle ilgili tartışmaların yoğunlaştığı, farklı kararların açıklanmaya başladığı dönemdir. Bu çok dinamik siyasal zaman diliminde gazeteler kadınların seçimlerle ilgili görüşlerini almak için çeşitli anketler düzenlemişlerdir. Vakit gazetesindeki yazısında Nezihe Muhiddin siyasi isteklerini şöyle açıklamaktadır:

“Fedakâr erkeklerimiz memleket için kanlarını akıtırken Anadolu'nun asil kadını, ele kazma kürek alarak çocuklarının nafakasını temin etti, onunla da kalmadı aziz toprağını tehlikede görür görmez tüfengini omuzlayıp hududa şitaban olarak bu vatanın sadık ve hakiki evlatları olduğunu ispat etti. Bünye-i ictimaiyemizin her bir uzvunda bariz ve fiili bir rolü olan kadınlarımız hakk-ı siyasiyesinden de istifade etmeye hak kazanmıştır” (Vakit, 4 Haziran 1923a).

³ Şukufe Nihal Başar (1896 – 1973), İstanbul’da doğdu. Çocukluğu Anadolu’da geçti. Orta tahsilini İstanbul ‘da yaptıktan sonra, İnas Darülfünuna ilk talebe olarak girdi. 1919 ‘da Coğrafya bölümünden mezun oldu. Liselerde tarih, coğrafya ve edebiyat öğretmenliği yaptı. Kadınlar Birliği kurucuları arasında yer aldı. (Banarlı, 1971: 1223).

Bu şartlar içinde “*Nezihe Muhiddin ve on üç arkadaşının siyasal haklar talebi için kadınlar şurası toplamaya karar verdiler.*” (Vakit, 31 mayıs 1923a). Bu kongreye öteki kadın derneklerinden ikişer delegenin katılımıyla geniş bir katılım hedeflemişlerdi. Bu hazırlıkların amacı iki yıl sonra yapılacak seçimlerde kadınların da katılmasını temin etmektir. Yaprak Zihnioğlu’nun fikrine göre heyet:

“Kadınların siyasal haklarının kazanılmasını birinci amaç olarak benimsemişti, Siyasal haklar için mücadele etmek üzere oluşturulacak cemiyetin kurulması için münevver ve kadın haklarından yana tüm kadınlara çağrı yaparak katılımcı bir yöntemi benimsemiş ve böylece hareketin güçlenmesini hedeflemişti.”

“Gençler de dâhil olmak üzere eğitilmiş, ilgili ve bu çalışmada yer almak isteyen bütün kadınların ve kadın cemiyetlerinin bir kongrede birleşerek bir gütt kurmalarını öngörmüştü. Hareket yalnızca İstanbul’a özgü kalmayacak Anadolu’nun çeşitli kentlerinden aydın kadınlara da ulaşılacaktı.”

“Güçlü ve kararlı bir siyasal haklar mücadelesine kadınların katılacağını düşünüyordu, adından da anlaşılacağı gibi siyasal bir kadın partisi kurmayı hedefliyordu.” (Dişbudak, 2008: 58; Zihnioğlu, 2003: 129).

Heyetteki üyeler göz önüne getirildiğinde devletin ileri gelen ailelerden geldikleri görülmektedir. “*Esbak Sultanı ve Darü'l-mu'allimat müdirelerinden Nezihe Muhiddin, Subhi Paşa hafidelerinden Latife Bekir, Sarıkamış Kumandanı Sa'id Paşa haremi Naciye, esbak Kastomonu mebusu İzzeddin Molla Bey'in haremi ve esbak Zaptiye müşiri Hüsnü Paşa kerimesi Seniyye, İnas Sanayi'-i Nefise Mektebi kâtibesi Nimet Rumeyde, Selanik Te ali-i Vatan Hanımlar Cemiyeti müessisi ve re'isesi Nesime İbrahim, Hanımlar Esirgeme Derneği müessiselerinden ve sabık valilerden 'Ömer Bey kerimesi Matlube 'Ömer, Esirgeme Derneği heyet-i idaresinden Naciye Na'im, esbak maarif nazırı Emrullah Efendi kerimesi Faize Atıf, esbak Hassa müşiri Vasıf Paşa hafidesi Zeliha Hanımlar heyet-i müteşebbise arasında bulunmaktadır.*” (Vakit, 31 Mayıs 1923b).

Yine o dönemin dergilerinden Süs, Kadınlar Halk Fırkası’nın siyasi akımlara dâhil olmayacağını belirtmiştir. İkinci başkan Nimet Remide verdiği bir demeçte esas olarak Anadolu’daki cehaletle mücadele edeceklerini açıkça belirtmiştir. Bütün bunlara rağmen, fırkanın genel sekreteri Şukufe Nihal fırkaya daha geniş bir çerçeve çizerek kadının siyasal haklarını savunur. “*...kadının içtimai, iktisadi ve bilahare siyasal sahalarda haklarını, inkişafalarını temin etmektir.*” diyerek siyasi hakların fırka

programının uzak hedefleri arasında olduğunu belirtir. Şukufe Nihal'e göre fırka eninde sonunda kendi temsilcilerini Meclis'te görecektir (Toprak, 1994: 463).

Büyük ilgi uyandıran bu beyanlardan sonra yasal hale gelerek hedeflerine erişebilmek maksadıyla kadınlar şurasını toplamıştır. Darülfünuna ait konferans salonunda 15 Haziran'da yapılan kadınlar şurasında Kadınlar Halk Fırkasının kurulmasına karar verildi (Vakit, 15 Haziran 1923). Türk Kadınlar Şurası'ndan sonraki gün yani 16 Haziran'da gazetelerde yer alan haberlerde Nezihe Muhiddin'in liderliğinde Kadınlar Halk Fırkasının kurulduğu açıklanmıştır. Ayrıca KHF 'nin prensip ve programı da açıklanmıştır. TKB 'nin yürüttüğü kadınların siyasi hak mücadelesinde belirleyici olan milli mücadele ve İttihat Terakki kadrolarının düşünceleri olmuştur. Mesela İttihat ve Terakkinin öncü kadınlarından Halide Edip, bu mücadele arayışına uzaktan destek vermiş, doğrudan katılmamıştır. Muallim Nakiye Hanım⁴ bu siyasi hak arayışını gereksiz bulmuş, gerekçe olarak Cumhuriyet'in gerekli kadın haklarını verdiğini ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın eşi Latife Hanım kadın hakları konusunda duyarlı hatta modern Türk kadınının temsilcisi olmuştur. Latife Hanım bu siyasi hak arayışını desteklemiştir. Hatta Mustafa Kemal Paşa ile boşanma sebebini *The New York Times* gazetesi Latife Hanımın bu feminist görüşlerine dayandırmıştır (Sancar, 2017: 156-157).

Büyük sıçrama yapan Nezihe Muhiddin ve arkadaşları yazılı basından da büyük destek görmüştür. Kadınlar tarafından gerçekleştirilen bu girişimle kadınların siyasal haklar kazanmasında katkılarının önemli seviyede olacağı vurgulanmıştır. Kadınlar Halk Fırkası'nın Kurucuları ve İdari heyeti Vakit gazetesinde açıklandığı şekilde şöyleydi: “*Nezihe Muhiddin (başkan), Nimet Rumeyde (İkinci başkan), Şüküfife (genel sekreter), Latife Bekir (sayman), Seniyye İzzeddin (muhasibeci), Muhsine Salih (sekreter), Matlube Ömer (veznedar)*”.

Fırkanın kuruluş bildirisi, programı ve prensiplerine Vakit gazetesindeki haberlerden erişebiliyoruz. Söz konusu bildirgenin tümü şu şekildedir:

⁴ Nakiye Elgün, İstanbul'da doğdu. İstanbul Kız Öğretmen Okulu mezunudur. İstanbul Kız Lisesinde müdürlük yapmıştır.1930 'dan itibaren İstanbul Belediyesi Umumi Meclisinde 5 yıl Encümen üyesi olarak görev yaptı.1935' te Erzurum milletvekili seçildi (Gövsa, 1946: 112).

“Memleketimizin her noktasında siyasi, iktisadi ve ictimai bütün bu mesailde kadının doğrudan doğruya veya dolayısıyla dahi ve te'sirinden kalmış bir keyfiyet bulunmasına rağmen bu mesa'l gözle görünür derecede bariz değildir. Yer yer tecelli eden [görünen] kadın mevcudiyet ve şah siyyetinin metin bir çerçeve dâhilinde muntazam bir programla kütleli bir şekle ifrağı asgari sa'y ile a'zami bir kazanç teminini mucip olacağından memleketimizin hakiki saadet ve necatını karıl bulunduğundan müttefik olduğumuz umdeler etrafında bi'l-fi'l toplanmakla, kadın 'âleminde mühim bir muvakkız ve mürebbi olurken memleketimizin en mukaddes müşterek veza'ifinde hissemizin ifasını, 'umdelerin tesri-i tat- biki ve kadınlarımızı ictimai, siyasi ve iktisadi safahat-ı tekâmülliyeden geçirerek bunların muhassalası olan hakk-ı siyasisine en ve kısa ve dürüst yoldan isal eyleyecektir. Bu emellerle teessüs eden Kadınlar Halk Fırkası 'nın nizam-name ve heyet-i idare samisini takdim ediyoruz” (Vakit, 4 Haziran 1923b).

Kadınlar Halk Fırkası hazırlamış olduğu beyannamesini valiliğe teslim ettikten sonra valilik 17 Haziran'da İçişleri Bakanlığına iletmıştır (Zihnioğlu, 2003: 124). Fırka idarecileri hükümetten gelecek habere odaklanmışken *“İçişleri Bakanlığının Kadınlar Halk Fırkası teşkiline dair verilen beyannameye ait cevabı ertelediği”* belirtiliyordu (Vakit, 8 Ağustos 1923).

Kadınlar Halk Fırkası faaliyetlere başlamış ve diğer şehirlerde şubeler açmak üzereyken hükümetten beklenen cevap ancak sekiz ay sonra gelebilmişti. Kadınlar Halk Fırkasının programı hükümetçe onaylanmamış ve fırkanın kurulmasına izin çıkmamıştı. Fırkanın talebinin neden kabul edilmediğine dair net bir açıklama yapılmamıştır. Kadınlar Halk Fırkası hükümetten onay çıkmayınca hazırladıkları nizamname maddelerini tamamıyla değiştirerek Kadın Birliği isminde bir cemiyet kurulmasına karar vermiştir.

Cemiyetin kurucuları hazırladıkları tümüyle yeni maddelerden oluşan nizamnameyle yeniden başvuru yapmış ve 7 Şubat 1924'te Cemiyet resmen kurulmuştur. Hazırlanan yeni nizamname KHF 'nin kinden tamamen farklıydı. Yine ret cevabı almamak için maddeleri yumuşatılmıştı. Birlik prensipleri 23 maddeden oluşuyordu. Nizamname ile birliğin gayesi ve yapacaklarının ilgili maddeleri şunlardır:

“Madde 1: 7 Şubat 340 [1924] tarihinde İstanbul'da "Türk Kadınlar Birliği" namı ile bir cemiyet teşkil edilmiştir”

“Madde 2: Türk Kadınlar Birliği Türk kadının içtimai ve siyasi haklar karşısında her türlü mesuliyet ve alaka-yı vataniyesini ispat edecek bir seviyeye erişirmeye çalışacaktır”

“Madde 3: Birliğin maksadı: Kadınlığı fikri ve içtimai sahalarda yükselterek asri ve mütekâmil bir mevkie eriştirmektir. Birlik, bu gayeye vusul için: Genç kızlar hakiki valide olarak yetiştirmek, kadınlık âlemindeki feci içtimai yaralan teşfiye etmek, dul, bokes ailelere ve tahsil-i iptidaideki çocuklarına yardım etmek, fakir çocukları tahsil ettirmek, yeni neslin maddi ve manevi terbiyesiyle meşgul olmak, kadınlığı harici hayat-ı mesaiye [çalışma hayatına] teşvik etmek için sarf-ı mesai ederek, konferanslar tertip ve eserler neşreylemek hususatına bezl-i gayret edecektir”

“Madde 8: Türk Kadınlar Birliği gayesinin tamimi için mefkûresinden ayrılmamak şartı ile kavanin-i mahsusasına tevfikân muhtelif teşkilat vücuda getirebilir. Bütün Türkiye vilayet ve kazalarında işbu nizamname-imabe't-tatbik ittihaz etmek ve azası yüz kişiden dun olmamak ve merkezi cemiyete merbut olmak üzere bir Kadınlar Birliği şubesi tesis olunabilir. Kongrelerde merkez şube murahhasları davet olunur. Nizamnameye ait tadilat [düzeltme] ve tebeddülât ancak merkezi kongrede icra olunur. Harice karşı cemiyeti, umumi merkez temsil eder. Madde 23: Heyet-i idare murakabesi altında kadın, erkek azadan mürekkep ilmi, edebi, sıhhi, terbiyevi. Hukuki encümenler teşkil edilecektir” (Muhiddin, 2006: 99).

Türk Kadınlar Birliği, hazırlanan yeni tüzük kapsamında hızla çalışmalarına başlamıştır. Tüzüğe bakıldığında kadınların düşüncede, sosyal ve ekonomik konularda ilerletilmesi ve eğitilmesi, kimsesiz dul kadınlara destek olunması, ihtiyaç sahibi fakir çocukların okutulması, kadınların iş yaşamına kazandırılması ve bu nedenle konferanslar düzenlenmesi bu çalışmalardandır.

Türk Kadınlar Birliğinin yönetim kurulu şu şekilde açıklanmıştı: “Başkan Nezihe Muhiddin, "Murahhis i mesul" Nimet Reşide, "Kâtip i umumi" Mediha Mazhar, üyeler Latife Bekir, Faize Atıf, Halit Şükrü, Şadiye Afif, Güzide Osman ve İffet İhsan”. Birliğin başkanı Nezihe Muhiddin Türk Kadını adlı kitabında TKB’ni niçin kurduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

“Milli hareket başladığı günlerden beri, kadınlığımızın hazırlanmış olduğunu gösteren şuurlu hareketleri görmekten mütevellit içimde büyük bir ümit canlanmıştı. Cumhuriyet ilan edilir edilmez bu ve emel tamamıyla kuvvetlendi; büyük bir liyakat ve kabiliyet gösteren kadınlığımızın ciddi bir program ve muntazam bir mesai ile hususiyetlerini de ehemmiyetle düşünerek küll[bütün] halinde çalışması. Bu tamamıyla fiile inkılap edebilecek bir fikir halinde tekâmül etmişti. Bu fikrin iki ciddi noktasından en mühimi; milli mücadele esnasında millet mecmuası arasında çalışmaya başlayan Türk kadınının, bu büyük heyecanın sonunda gene eski lakaydisine avdet etmesinden doğan endişe idi, mütebaki ciheti ise asırların etrafımızda ördüğü birtakım menfi anane ve telakkilerle mücadele azminden doğuyordu” (Muhiddin, 2006: 101).

Birlik, kuruluşundan itibaren faaliyetlerini Anadolu'ya yaymak amacıyla şubeler açmaya başlamıştır. Nezihe Muhiddin'in "*Türk Kadını*" adlı yapıtına göre Denizli'de (1926), Üsküdar'da (1927), Diyarbakır'da (1927) şube açıldığını belirtmektedirler. Yine Nezihe Muhiddin'e göre birliğin 500 üyesi olmuştur (Muhiddin, 2006). Birlik hedeflerini hayata geçirmek için kurs ve konferanslar gerçekleştirmiştir. Kadınları eğitmek suretiyle çalışma yaşamına kanalize eden kurslar açmanın yanında farklı hayır işlerinde de faaliyet gösteren birlik, özellikle kadınların eğitimi, medeni kanun ile verilen hakların kullanımı ve yeni meslekler edinme faaliyetlerinde öncülük yapmıştır. Müslüman kadını çarşaf ve peçeden kurtarmak için mücadele etmiş, dikiş kursları ile kadınlara batılı kıyafetler üretme ve giyinmelerini sağlamıştır. Ayrıca dispanserler açmış, bağışlar toplamış, kadın erkeğin birlikte bulunduğu balolar düzenlemiştir. (Kaplan, 1998: 89). 1925 yılında Cumhuriyet gazetesinde "*Hanımların Camilerde Vaazı*" ile ilgili bir haber dikkat çekmektedir, Kadınlar Birliği Başkanı, Nezihe Muhiddin Hanım, Diyanet İşleri Başkanlığı'na başvuruda bulunarak camilerde konferans verme talebinde bulunmuştur. Müdür Esat Bey: '*Kadınlarımızın fikirlerine tamamen katılıyorum ama kendi kendime karar veremeyeceğimden keyfiyeti Ankara'ya sormam gerekir.*' demiştir. Camilerde kadın konferansı için başvuru yapan TKB isteği Cumhuriyet gazetesinde Nezihe Muhiddin'in mücadelesiyle alay edilir şekilde verilmiştir. Daha sonraki dönemlere Cumhuriyet gazetesinin kadın haklarını destekleyen manşetlerinin aksine cinsiyetçi tavrı gözlerden kaçmamaktadır.

Yapmış olduğu faaliyetleri ve düşüncelerini daha geniş kitlelere ulaştırmak, kadınları bilinçli hale getirmek maksadıyla TKB 'nin başkanı ve kurucusu Nezihe Muhiddin tarafından tamamen kendi imkânlarıyla 1925 yılı Temmuz'unda yazı işlerinden sorumlu olduğu haftalık kadın dergisi "*Kadın Yolu*" yayımlanmaya başlamıştır. Nezihe Muhiddin, Kadının Yolu dergisinin amacını kendi kitabında şöyle özetlemektedir: "*Gayesi, Türk kadınının inkişafında mütevazı ve gayur [çalışkan] bir yardımcı olmaktır. Maksadımız, manasız ve müfrit bir süfrajelik değildir. Türk kadınının tam bir vatandaş mertebesine çıktığını görmektir*".

Nezihe Muhiddin' in "*Kadın Birliği'nin Bir Sene Zarfındaki Mesaisi*" adı altında yazdığı makalede derneğin faaliyetleri birincil ağızdan öğrenilmektedir:

“Beş yüz yetime elbise, kundura, çorap, şeker vesaire tevzi, iki yüz dul kadına nakdi muavenet, iki yüz genç kıza ayakkabı tevzi eylemiş, on beş yetimi muhtelif müesseselere yerleştirmiş, yirmi hanıma iş bulup yerleştirmiş, dul ve fakir hanımlara iş vermek suretiyle ücret temin edilmiş, bütün İstanbul mahallelerinde fakir ve ye tim çocukların istatistiğini tespit etmiş, ayrı bir binada dikiş evi tesis eylemiş ve 341 senesi bir sergi tertip eylemiştir” (Muhiddin, 2006: 89).

TKB üyeleri siyasi yaşamdaki ilk ciddi adımları 1926’da Cumhuriyet Halk Fırkası’na üyelik başvurusunda bulunarak gerçekleştirtiler. Hedefleri kadınların siyasal haklarına dikkat çekmekti. TKB ilk kurulduğunda siyasal nitelik taşıyan etkinliklerinin yanı sıra aile içinde ve toplumda, meslek yaşamında ve zihinsel alanda kadının yükselmesi uğruna çaba göstermek, uygarlık ve ilerleme anlayışı içinde genç kuşakların eğitimine çalışmak ve yoksul kadınlara yardımcı olmak biçiminde amaçları da üstlenmiştir (Demiray, 2009: 191). Bu çerçevede birlik, pek çok kurslar düzenlemiş, konferanslar vermiş ve sergiler açmıştır. Bu sergiler batı modasının benimsenmesinden sonra özenli ve şık giyinebilmeleri için kadınlara yardım etmek üzere terzilerin hazırlayıp sunduğu model sergileridir. Dernek ayrıca pek çok kongre düzenlemiştir (Caporal, 1982: 653).

TKB 1927’de, kuruluşunun üçüncü yılında İstanbul dışındaki şehirlerde de örgütlenmişti. Denizli, Aydın ve Afyon Karahisar ‘da TKB şubeleri açılmıştı. İstanbul’un farklı mahallelerinde de örgütlenmeye karar vermiş, Bakırköy ve Üsküdar’da da şube açmıştı. 1927 sonunda Diyarbakır şubesi açılmıştır (Zihnioğlu, 2003: 77).

Üç yıllık aktif bir faaliyetten sonra TKB ilk kongresini Muhiddin’in açılış konuşması ile 25 Mart 1927’de İstanbul’da gerçekleştirmiştir. Nezihe Muhiddin konuşmasında Cumhuriyete bağlı birliğin ülkemiz ve Avrupa da önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu konuşmanın bir bölümü şu şekildedir:

“Cumhuriyetimizden feyz alarak doğan ve yine Cumhuriyetin kadınlığa ait vazifelerini inkişaf ettirmek emeliyle yaşayan ‘Kadınlar Birliği’ memleketimizin ve Avrupa matbu ‘atının sahifelerini müsbet ve menfi mütâa’alarla epeyce zamanlar işgal eden bir mefkûre vakası oldu” (Zihnioğlu, 2003: 78).

Kongreye damgasını vuran en önemli olaylardan biri tüzüklerindeki ikinci maddenin değiştirilmesi olmuştur. Bu madde siyasi kazançları içeren maddedir.

Muhiddin konuyla ilgili Şu açıklamayı yapmaktadır: “*Nizamnamemizdeki hukuk u siyasiyeyi istihdaf eden madde hiç kimsenin tarizine hedef olacak tarzda değildir. Bu kati bir ideal Őeklinedir. Her vatandaş için hak tamamdır. Kadının da haklarını tamamen almasını istemek en tabii bir haktır*”. Muhiddin ‘in konuŐmasının ardından ikinci maddenin deęiŐiklięi kabul edilmiştir. Artık TKB yasal olarak nizamnamesinde de siyasi hak talepleri ile bu konudaki çalıŐmaların önünü açmış oldu (Bozkır, 2000: 85).

Kuruluşundan itibaren birliğin gerçekleŐtirmeye çalıŐtıęı faaliyetler kongrede Şu Şekilde ifade edilmiştir:

“Yetimlerin istatistiği, yetimhane yardımları, eski sanat eserlerinin Ayasofya da sergilenmesi, ocuk bahçelerinin açılması, delegelerin Ankara ‘yı ziyareti, çocukların evlat edinilebilmesi, camilerde konferans düzenlenmesi, seçimlerde bir aday çıkarılması, terzi atolyesi açılması, kadınların belediye seçimlerine iştirak edebilmesi için hükümet nezdinde girişimlerde bulunma, Cemiyeti Akvam ‘a delege seçmek üzere Türk Kadınlar Birliği ‘nin davet edilmesi, fakir talebelere elbise ve ayakkabı dağıtımı, Aile hukukunun değiştirilmesi konusunda hükümetin ikna edilmesi.” (Osmanağaoğlu, 2015: 128).

TKB ‘nin öncülük ettiği veya giriŐimde bulunduğu faaliyetler araŐtırıldıęında yalnızca hayır kurumu Şeklinde çalıŐmadıęı grlmektedir. Aile hukuku, çocukların gelişimi, siyasi hak isteklerine dair giriŐimlerle öteki yardım derneklerinden farklı olduğu grlmektedir. 1927 ‘ye geldiğinde, Kadınlar Birliği, ilk kongresini yapmış, tüzük deęiŐiklięi yaparak kadınlar için siyasi haklar talebinde bulunmuŐ fakat bu talep tepkilere neden olmuştur. Başlayan tartıŐmalarda, birliğin başkanı olan Nezihe Muhiddin ‘in ısrarı ve fikirlerinden vazgeçmemesi nedeniyle birlik başkanı deęiŐmiŐtir. Türk kadınının gayesi Türk vatandaŐı olmaktır, diyen Nezihe Muhiddin ‘den rahatsız olanlar yolsuzluk, yıldırma itibarsızlaŐtırma, politikaları ile harekete geçer ve TKB başkanlığına Latife Bekir getirilir. (Bozkır, 1998: 102).

Latife Bekir, verdiği bir mülakatta, Kadınlar Birliği ‘nin suskunluğunun nedeninin önceki baŐkanından kaynaklandığını belirtmiştir. Nitekim Nezihe Muhiddin ‘in Birliği asıl gayesinden uzaklaŐtırarak, kadınlara siyasi haklar sağlamak gibi hayallerin peŐine düŐtüęünü ve yapmış olduğu yolsuzluklarla birliğin sermayesini bitirdiğini iddia etmiştir. Sonrasında, birliğin hayır iŐleriyle uęraŐacaęını ve siyasi hak arayıŐında olmayacaklarını ancak zamanı geldiğinde bu konuyla da ilgileneceklerini söylemiştir. “*Biz Nezihe gibi hayaller peşinde koŐmayacaęız*” dedikten 3 sene sonra

kadınlara seçme seçilme hakkı verilir. TKB'nin ve kadınların siyasi hak taleplerinin bastırılmasında kadın haklarının başka ülkelerdeki gibi mücadele ile değil mücadelesiz bir şekilde iktidar tarafından verildiği görüşü yaygınlaşmıştır. Hatta bu görüşü savunan yazarlar Türk kadını batılı kadından üstün kılanın bu siyaset sahnesinde militanca yer almayı olarak görmüşlerdir (Sancar, 2017: 177). İstanbul'da bir akıl hastanesinde hayatını kaybeden Nezihe Muhiddin'in adı bile unutulmuş ölüm haberi Nezihe Muhiddin Araz olarak verilmiştir.

3.3. Afet İnan ve 1930 Belediye Kanunu

Afet İnan⁵ çok önemli işler yapmış bir Türk kadınıdır. İnan, Cumhuriyet kadını temsil eden ve Türk tarihini, medeniyetini anlatarak Atatürk'ün fikirlerini yayarak vatandaşlık vazifesini yerine getirmeye çalışmıştır. Türk modernleşmesinin öncü isimlerinden olan İnan, çeşitli konularda araştırma yaparak elde ettiği belgelerle Türk kültürüne önemli katkılar da sağlamıştır. Elde ettiği bilgi ve tecrübeleri kayda geçerek kitap ve makalelerde belgelemiştir. Çağının önünde ve ilerisinde geliştirdiği düşünceleri, özellikle kadının siyasal, sosyal ve kamusal yaşamdaki yeri ve konumuna dair örnek teşkil edecek girişimlerin önünü açmıştır. İnan, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin inşası sürecinde, milli tarih politikasının önemli bir figürü olmuştur. Daima çalışmış, başta Atatürk'ün olmak üzere siyasi ve bürokratik çevrelerin desteği ile eğitimini sürdürmüştür. Katıldığı konferanslarda dikkatleri üzerine çekmeyi başarmış, sunumları takdir toplamıştır (Özkaya Duman, Payaslı, 2018: 107).

⁵ Ayşe Afet İnan, (D. 30 Ekim 1908, Selanik – Ö. 8 Haziran 1985 Ankara). Afet İnan 30 Ekim 1908 tarihinde dünyaya gelmiştir. Babası İsmail Hakkı Bey, İstanbul Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi'nden mezun olmuş ve Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde Pomakların yaşadığı Ropcoz adlı küçük kasabaya fen memuru olarak atanmıştır. Annesi Şehzane, 1905 yılında Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi'ni bitirmiş, ardından Kesendire'ye orman fen memuru olarak atanan İsmail Hakkı Bey ile evlenmiştir. Meşrutiyet'in hürriyet havasının estiği 30 Ekim 1908 tarihinde Afet dünyaya gelmiş, 1912 yılında ise erkek kardeşi Ahmet Reşat Vodina'da doğmuştur. Afet, 4 Mart 1913 tarihinde ilkokula Adapazarı'nda başlamıştır. Babasının tayini nedeniyle önce Ankara, daha sonra Eskişehir'in Mihaliççik kasabasına yerleşerek burada birinci ve ikinci sınıfı okumuştur. 15 Mayıs 1915'te annesi veremden ölünce iki kardeş öksüz kalmıştır. Babasının 1916 yılında orman müfettişi olarak Ankara'ya atanmasıyla tekrar Ankara'ya dönmüşler, 1920 yılında altı yıllık ilkokul öğrenimini tamamlamıştır. Bursa Kız Öğretmen Okulu'nu 1925 yılında bitirdikten sonra İzmir'deki Redd-i İlhak İlkokulu'na öğretmen olarak atanmıştır. (Özkaya Duman, Payaslı, 2018: 66 - 69).

İslam hukukuna bağılı Türk devletlerinin 9.yüzyılda İslam'ı din olarak kabul etmesi ile kurulduğunu ifade eden Afet İnan, bu devletlerden birisi olan Selçuklularda kadınların sosyal ve kültürel konularda ciddi rolleri olduğunu belirtmiştir. Osmanlı İmparatorluğunda kadınların siyasi hakları ile alakalı bir gelişme olmadığını ancak köylerdeki kadınların iş yaşamına katıldığını belirten Afet İnan, Osmanlı'da kızların da erkekler gibi dini eğitim aldığını ifade etmiştir. Osmanlı Döneminde kadın haklarında birtakım kısıtlamaların görülmüş olduğu, kadının evinden zorunlu haller dışında çıkmadığı, medeni hakları bakımından da erkekler ile eşit olmadığı belirtilmiştir. Türklerde kadının toplumdaki yeri tarihi devirlere göre farklılık arz etse de Türk Devletleri'nde kadının saygın bir konumu olduğu dikkat çekmektedir (Doğramacı, 1993: 78).

Afet İnan'ın 1929 yılında kadın hakları ile ilgilenmeye başlamasının enteresan bir başlangıç öyküsü olduğunu belirtmek gerekir. 1929-1930 döneminde “*Musiki Muallim Okulu*” ’na başladığında tarih ve yurt bilgisi derslerine girmekte olan Afet İnan'ın yurt bilgisi dersinin bir konusu kadın hak ve görevleridir. Afet İnan 1929 yılı Mart ayında öğrencilere derste seçim denemesi yaptırırken belediye başkanı olarak bir kız öğrenci seçilmiştir. Aynı sınıftan Selahaddin isimli öğrenci duruma itiraz ederek “*Yürürlükte olan kanunun kadınlara seçme ve seçilme hakkı vermediğini*” dile getirmiştir. Afet İnan öğrencilere kadınların yakında oy hakkı kazanacaklarını ifade etse de yaşanan bu hadiseden rencide olmuştur (İnan, 1982: 145). Afet İnan yaşadığı olayın üzüntüsü ile Gazi Orman Çiftliği'nde bulunan köşkte Mustafa Kemal Paşa ile İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya bu vakayı olduğu gibi anlatmıştır. Mustafa Kemal Paşa bu konuda ile ilgili olarak çalışmasını, diğer ülkelerde bu problemin nasıl çözülmüş olduğunu araştırmasını söylemiş, Afet İnan'ı teselli etmiştir (İnan, 1982: 147).

Afet İnan yaşadığı durumu şöyle ifade etmiştir:

“İtiraf edeyim ki, o sıralarda ben bu konuda hemen hiç bilgi sahibi değildim fakat kız ve erkek öğrencilerimin karşısına bu haklardan yoksun olan bir öğretmen olarak da çıkmak istemiyordum. Çok severek başladığım öğretmenlik hayatından ve görevimden ayrılmak da bana ağır gelecekti. Bununla beraber Mustafa Kemal'e şunu söylemekten kendimi alamadım. Hiç olmazsa erkek öğrencim kadar bir hak sahibi olmadan o sınıfa ders veremeyeceğim dedim” (İnan, 1982:147).

Konu ile ilgili olarak Afet İnan'ın kızı Arı İnan, tarihe tanıklık edenler kitabında annesi Afet İnan'a bahsi geçen hadiseyi sorduğunda Afet İnan şöyle cevap vermiştir:

“Marmara Köşkü'nün bahçesinde Mustafa Kemal Paşa geldi. 'Ne oldu ?' dedi. 'Hocalık yapamayacağım bu vaziyette.' dedim. Başladı gülmeye. Ben ağlıyorum, o gülüyor. 'Yemek yedin mi?' dedi. 'Yemeyeceğim!' dedim. 'Ondan sonra ne oldu? Anlat bakalım' dedi. Ben anlattım durumu. 'Peki.' dedi. 'Biliyor musun başka yerlerde nasıl?' İsviçre'de kalmıştım, ama nerede! Hiç bunlardan haberim yok” (İnan, 1977:39).

Bu olay üzerine İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, İnan'a bu hususların TBMM'de Belediye Kanunu görüşmelerinde konuşulabileceğini söylemiştir. Mustafa Kemal Paşa ise daha temkinli bir şekilde: *“Başbakan ile konuşuruz ancak bu meselede hazırlıklı olmak ve tartışma yapmak gerekir”* demiştir. Mustafa Kemal Paşa, akşam Çankaya Köşkü'ne devlet adamları, hukukçu öğretim üyeleri ve birtakım başka kişileri davet ettirmiştir. İnan, bahse mevzu o gün, kadınların seçme ve seçilme hakkı ile ilgili olumlu düşünenler olduğu kadar olumsuz görüş beyan edenlerin olduğunu ifade ederek şöyle demiştir:

“Ben heyecanlı idim ama tam inandırıcı deliller bulamıyordu fakat o günden sonra birçok kitap okumaya başladım. Diğer memleketlerdeki durum hakkında bilgi sahibi oldukça bu tartışma benim için daha yararlı oluyordu” (İnan, 1982: 87).

20 Mart 1929 tarihinde Başvekil İsmet (İnönü) imzasıyla hükümet teklifi olarak Büyük Millet Meclisi'ne yazılan tezkerede şunlar yazılıdır: *“Dâhiliye Vekâletince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyeti'nin 6.3.1929 tarihli içtimaında yüksek meclise arzı kararlaştırılan Belediye kanun layihası esbabı mucibesıyla birlikte takdim olunmuştur.”* Bu layihanın sebepleri kısmında, kadınların rey verme meselesi teklif edilmemiştir fakat tam bir yıl sonra 20 Mart 1930'da bu kanunun müzakeresi için Büyük Millet Meclisi'nde müstaceliyet kararı alınıyor. 22 Mart 1930 Cumartesi, 24 Pazartesi, 27 Perşembe, 29 Cumartesi ve 31 Mart Pazartesi bu kanun üzerinde görüşmeler oluyor. Nihayet 3 Nisan 1930 günü 164 maddeli Belediye Kanunu, kadınlara da rey verme ve seçme hakkı vererek kabul edilmiş oluyor. Cumhuriyet gazetesindeki haberde Cumhuriyet Halk Fırkası, kadınların fırkaya üye olabilecekleri ve ‘ Her Türk fırkaya aza olabilir’ maddesinin değişikliğe uğramayacağını, bu maddenin kadın ve erkeği kapsadığını dile getirmiştir (Cumhuriyet, 25 Mart 1930).

Kadınların belediye seçimlerine girme hakkı 20 Mart 1930'da TBMM'de görüşülmeye başlanmıştır ve 3 Nisan 1930'da Belediye Kanunu kabul edilmiştir. İnan'ın Türk Ocağı'ndaki “*Seçim Haklarımız*” konulu konferansı Mustafa Kemal Paşa'nın teşvikleriyle büyük bir kalabalığın katılımı ile gerçekleşmiştir. Seçim sisteminde bir takım etmenlerin olduğunu söyleyen Afet İnan şu önemli bilgileri vermiştir:

“İlk önce seçim bir insan kütesinde müşterek bir arzunun mümkün olduğunu kabul eder. Hakikaten müşterek fikirlerin yardımı olmaksızın, dünyada hiçbir seçim mümkün olamaz. Bir de seçim, müşterek arzunun icrasını, bir yahut birçok mümessillere nakletmek imkânına dayanır. Yani esas olarak, seçilen seçen adına hareket ettiğini dikkate almalıdır. Bundan başka, seçim ekseriyet prensibine inanmayı ister. Ekseriyet prensibi, daha kuvvetli bir grubun daha az kuvvetli bir gruba karşı arzusunu tatbik etmek hakkına malik olmasını ister. Bu prensip, seçim meselesinde, başlıca münakaşa zeminini teşkil etmektedir. Bu prensibe göre en büyük kuvvet, en büyük cebir kuvvetinden başka bir mana ifade etmiyor, diyenler ve bu manada eşitsizlik görenler vardır. Seçimde adalet ve eşitliği sağlamak için düşünülen ve bazı memleketlerde tatbik olunan çare, nispi temsil usulüdür” (İnan, 1982: 88). (Cumhuriyet, 4 Nisan 1930).

“Kadınlar sadece siyasi haklara sahip olmakla hür olduklarını hissedebilirler ve evlatlarına hürriyetin kutsiyetini anlatabilirler.” diyen İnan, Türk tarihinin kadim dönemlerinde devleti temsilde yalnızca devlet reisi olmayıp, onunla beraber eşinin de devleti temsil ettiğini hatırlatıyor, en ağır işleri kadın ve erkeğin birlikte yaptıklarını belirtiyordu.

İnan, kısmi temsil sisteminin sakıncalarını ifade ettikten sonra “*Seçim hak mıdır? Vazife midir?*” sorularını sorduktan sonra seçimin hak olduğu gibi ayrıca görev olduğunu da hatırlatır. Birçok devlette kadınların seçim hakkı olduğunu ifade eden İnan, bu hususta tereddüt ve kötü fikrin skolâstik bir zihniyet olduğunu, erkeklere ilk nasihati veren ve analık vazifesi olanın kadın olduğunu söyler. Kadınları siyasi haktan men etmek için uğraşanların kadın-erkek arasındaki iş bölümünün zarara uğrayacağını belirten İnan, iş bölümü düşüncesinin ne erkeklere ne de kadınlara yapamayacakları vazifeleri veremeyeceğini söyleyerek konuya açıklık getirmiştir. Afet İnan:

“Kadının umumi ve siyasi vazifeleri ifaya ehliyetli olmadığını ispata imkân yoktur. Çünkü aksi dünya yüzünde fiilen sabit olmuştur. Kadın bugün, istenilsin, istenilmesin, siyasi fikri ve iktisadi hayata samimi bir surette karışmıştır. Kadın, bugün hemen her türlü işte tezgâhlarda, fabrikalarda, büyük

mağazalarda, ticarethanelerde, memurluklarda, bütün hizmetlerde çalışmaktadır. Kadınlar ancak siyasi haklara sahip olmakla hür olduklarını hissedebilirler ve evlatlarına hürriyetin kutsiyetini anlatabilirler.” demektedir.

İnan, demokrasi kavramına göre kadına siyasi haklar vermenin millet için yararlı olduğunu, kadının da aklı başında bir insan olduğunu ifade ederek milletin fertleriyle istişare etmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Afet İnan konuşmasını şu cümleler ile bitirmiştir:

“Cumhuriyetimizin politika rejimi eşitlik prensibine dayanır. Seçim sandığı önünde, en cahil ile en büyük devlet adamı eşittir. Kadın niçin bu eşitlikten hariç tutulsun? Kadınların içtimai heyetin teşkilatı hakkında bildirecekleri fikirleri vardır. Kadında adalet hissi vardır. Kadın muktesittir, sulhperverdir. Milli çalışma ve gayrette kadının hissesini hor görmek hakkı, kimseye verilmemiştir. Türk kadınının belediye seçimlerine katılması hakkının tanınması (Nisan 1930) teşrii meclise aza seçmek ve seçilmek hakkının yakın zamanda tasdik ve tatbik olunacağına şüphesiz mesut bir başlangıçtır. ” (İnan, 1982: 89).

Belediye Kanunu’na dayanarak, kadınlara bazı hakların verilmesinin ardından, aynı gün Afet İnan’ın düzenlediği konferans gazetelerde yer almış, konferansı düzenleyen Hanımların resmi altında, Efzayiş Suat Hanım kadınların belediyecilikte erkeklerden daha başarılı olacağı düşüncesini ifade etmiştir (Cumhuriyet, 4 Nisan 1930).

Afet İnan, 1930-1934 arasında Mustafa Kemal Paşa’nın çevresinde bulunan kişilerle kadınların seçim hakkı konusunu konuşmalarına ve bu konuda çeşitli çalışmaları yaptığına tanıklık etmiştir. Aynı zamanda Mustafa Kemal Paşa’nın kadın hakları konusunda tartışmalar açtığını ve konunun aydınlar arasında olgunlaştırdığını belirterek Mustafa Kemal Paşa’nın 4 Haziran 1933’de şu sözleri söylediğini belirtmiştir: *“Cumhuriyet rejimi demek demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz Cumhuriyeti kurduk, o on yaşını doldururken demokrasinin bütün icaplarını sırası geldikçe tatbikata koymalıdır. Kadın haklarını tanımak da bunun bir icabı olacaktır. Müsterih olunuz.”* İnan, Mustafa Kemal Paşa’nın genellikle olumlu ve olumsuz tarafı tutanları karşılıklı konuşurmayı adet edindiğini ancak bahsi geçen sözleri söylediği akşam orada bulunanlar arasında kadın hakları hususunda itiraz eden ve aleyhinde bulunan kimse olmadığını belirtmiştir (İnan, 1959:33; Uzun, 2017: 75).

Kadınlara siyasi haklar verilmesiyle ilgili görüşler daha Millî Mücadele Dönemi'nde mecliste tartışmalara sebep olmuştur. 1923 senesinde “*İntihabı Mebusan Kanunu*” ’nun bazı maddelerinin değişikliğini kapsayan kanunun birinci maddesinde “*Türkiye Büyük Millet Meclisi âzası Türkiye Devleti halkından her yirmi bin nüfusu zükûrda [erkek] bir nefer olmak üzere intihap olunur*” denmektedir. Erzurum mebusu Hüseyin Avni Bey kanunla ilgili düşüncelerini şöyle aktarmıştır:

“Mesela evvelce elli bin nüfusu zükûr üzerine tanzim edilmiş bir kanun vardı. Bu defa, bu teklifi yapan arkadaşlarımız, kadınların mevkiini de nazarı dikkate alarak hareket etmişlerdir. Her şeyin bir derecesi, bir vesile tekemmül var, kanun teklifinde, kadınlar tekemmül edip de rey hakkını istimal etmek derecesine gelinceye kadar onlar aile efradı beyninde aile reislerine rey vermiş gibi telâkki edilerek yirmi bin nüfusu zükûrda bir mebus intihabını esas ittihaz etmiştir.” Bolu mebusu Tunalı Hilmi Bey, konuşmaya dair: “*Bilmem ama böyle bir tev’il akıl ve hayale gelebilir mi?*” dedikten sonra “*İntihap etmek ve edilmek hakkını vermiyorsunuz; fakat kadınları saymıyorsunuz da*” diyerek tepkisini göstermiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 03 Nisan 1923: 326).

O günlerde kadınlara seçime dâhil olma hakkı verilmemiş ise de 1923 yılındaki seçimlerde Kilis, Kastamonu, Malatya, Ankara, illerde kadınlar inisiyatiflerine göre Mevhibe (İnönü), Latife, Müfide Ferit (Tek), Galibe (Okyar) Hanım ile halk kahramanı olan Kara Fatma’ya oy verdiği görülmüştür (Özer, 2013: 139; Özerdim, 1985: 45).

Konu ile ilgili mecliste başka bir tartışma da 1924 yılında, anayasa metni üzerine gerçekleştirilen görüşmeler esnasında yaşanmıştır. Zira metnin onuncu maddesinde “*18 yaşını bitiren her Türk’ün milletvekili seçimlerine katılabileceği*”, on birinci maddesinde ise “*30 yaşını bitiren her Türk’ün milletvekili seçilebileceği*” ibaresine yer verilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak konuşmak için söz alan Beyazıt mebusu Şefik Bey “*her Türk*” ifadesinin içine kadınların da dâhil olduğunu belirtmesi üzerine Dersim mebusu Feridun Bey, “*Zaten maksadımız odur, kadınlar da rey verecektir*” demiştir.

1929 yılı Nisan ayından başlayarak Dâhiliye Müfettişi Hilmi Bey tarafından belediye seçimlerine, kadınlarında katılabileceğini açıklanmasıyla beraber hem TKB’nde hem de diğer kadınlarda hareketlenmeler meydana gelmiştir. Bu konu basında da büyük yankı uyandırmıştır. Yunus Nadi, “*Kadınların İntihap Hakkı*” başlıklı yazısında, Cumhuriyet dönemiyle beraber kadınların asırlardır süren

esaretlerinden kurtarıldığını ve Türk kadınının da değerli bir birey haline geldiğini savunmuştur. Yine basında dönemin ileri gelen kadınlarının, kadın belediyeciliği hakkındaki görüşlerine yer verilmiş, kadınların bunu en iyi şekilde kullanmaları temenni edilmiştir. *Milliyet* gazetesinde “*en güçlü erkek işinden en yüksek ilim ve teknik meselelerine kadar her sahada kadınların mühim vazifeler*” üstlendikleri, bu nedenle de belediye azalığını hak ettikleri ifade edilmiştir (Milliyet, 22 Mart 1930).

Esas itibarıyla, kadınların siyasi hakları yürürlüğe girmesinin bir yıl öncesinde bu konuyla ilgili yazılar basında yer almaya başlamıştı. “*Türk Kadınına İntihap Hakkı Veriliyor*”. İkdam gazetesi kadınların seçme ve seçilme hakkını elde edişinin ilk aşaması olan Belediye seçimlerine katılmaları ile ilgili haberi böyle duyuruyordu. “*Kadınlar da seçimlere iştirak edecekler. 18 yaşını dolduran Türk kadını şarta bağlı olmaksızın erkekler gibi intihap hakkına haiz olacaktır.*” Kanun layihasının meclise sunulduğu ile ilgili açıklama da haberin devamındadır (İkdam, 25 Mart 1929). Kadınlar Birliği reisi de bu haberin kadınlık âleminde büyük bir memnuniyet tevhit ettiğini, meclisin bu layihayı kabul etmesi etrafında çalışacağını söylemiştir.

Kadınların bu hakkı kazanmasında Türk Kadınlar Birliği gibi Türk Ocakları’nın da büyük rolü olmuştur (Domaniç, 2007; Şıvgın, 1999). Zira henüz 1926 yılında kadınlara siyasi hak verilmesinin zamanının geldiğine dair söylemler Türk Ocakları’nda dile getirilmiştir (Kaplan, 1998: 87).

Kadınlara tanınan siyasi hak memleketin her yanında bayram havasında kutlanmıştır (Cumhuriyet, 3 Nisan 1930). 3 Nisan 1930’da Ankara’da Türk Ocakları merkezinde Mustafa Kemal Paşa, Kazım Paşa ve İsmet İnönü’nün da bulunduğu ortamda konuşma yapan Afet Hanım kadınlara da seçme-seçilme fırsatının tanınmasından dolayı şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Hanımlar, Efendiler! İntihap hakkındır, vazifendir. İntihabın esaslı ciheti vatandaşın reyini kullanmasıdır, intihapta millî halkçılık prensibinin fiilen tatbikidir. (Alkışlar) Kadınlara intihap etmek ve edilmek hakkının verilmesi millî hâkimiyetin ifadesidir. Sabilerden, delilerden maada bütün vatandaşlar kadın ve erkek intihap hakkına maliktirler. Millî hâkimiyet hiç- bir faikiyeti kabul etmez. Bundan şüphe edenler millî hâkimiyeti ve demokrasiyi bilmeyen acizlerdir.”(Cumhuriyet, 4 Nisan 1930; Vakit, 4 Nisan 1930).

Cumhuriyet gazetesi 6 Nisan 1930 tarihli sayıda, kadınların amaçlarına ulaştığından bahsetmiş ve fırka müfettişi Hakkı Şinasi Bey'in kadın ve erkek eşitliğini desteklediğine dair cümlelere dikkat çekmiştir. Ayrıca, Afet Hanım'ın belediye hakkı sonrası, Mustafa Kemal Paşa ile çekilen fotoğrafla, konferansın içeriğine değinilmiştir. Bu fotoğrafta afet İnan Hanım'ın, bu hak mücadelesinde Mustafa Kemal Paşa'dan destek gördüğünü söyleyebiliriz. (Cumhuriyet, 6 Nisan 1930). Cumhuriyet gazetesi 7 Nisan 1930 tarihli haberinde, Kadınlar Birliği'nin yayınladığı beyanname doğrultusunda, kadınların kazandığı haklara dikkat çekilerek, partide ilk kadın üyenin Resmîye Hakkı Şinasi Hanımefendi olduğu, Kadınlar Birliği'nin Cuma günü büyük bir tören düzenleyip kutlama yapacağı dile getirilmiştir (Cumhuriyet, 7 Nisan 1930 a).

Kadınlara tanınan siyasi hak üzerine CHF Müfettişi Hakkı Şinasi Paşa başkanlığındaki toplantıda Paşa, kadınların Cumhuriyet Halk Fırkasına dâhil olmaları için gereken talimatı vermiştir. Bu talimata göre firkaya kadınlar da erkekler gibi dâhil edilecektir. Bunun için kadınları üyesi oldukları yerlere müracaat etmeleri gerekmektedir. Ancak kendilerini iki üyenin firkaya takdim ve tavsiye etmesi gerekmektedir. Bu azaların aynı yere bağlı olması zorunlu değildir (Cumhuriyet, 7 Nisan 1930a, 8 Nisan 1930b). Partiyeye katılan ilk kadın üye Afet İnan'dır (Cumhuriyet, 3 Nisan 1930). İstanbul'da kadınların firkaya kayıt muamelesi 7 Nisan 1930 tarihinde başlamıştır. İstanbul'da firkaya ilk kaydını yaptıran Hakkı Şinasi Paşa'nın eşi Resmîye Hakkı Şinasi Hanım, İzmir'de ise Benal Nevzat Hanım'dır (Cumhuriyet, 7 Nisan 1930b).

Özellikle Türk Kadınlar Birliği üyeleri arasında dikkat çeken ve günlerce gündemde kalan Dr. Mazhar Osman Bey'in yazdığı makale olmuştur. Kadın duygularının, düşüncelerinden daha baskın, pasif bir varlık olduğu yazılmış ve kadınların esaretten ve bir erkeğin boyunduruğu altında yaşamaktan zevk alacağı dile getirilmiştir. Bu makale, Dr. Mazhar Bey'in kadınlara verilen siyasi haklara sıcak bakmadığını ve bu konuda kadınlara güvenmediğini göstermektedir (Cumhuriyet, 30 Nisan 1930).⁶ 'Cevaba cevap' başlığı altında verilen, Türkiye Kadınlar Birliği Başkanı Latife Bekir Hanım'ın, Mazhar Osman Bey'in makalesi için verdiği röportajda, Mazhar Osman Bey'in kadınları tam olarak anlayamadığından, aynı zamanda yazılan

⁶ Bakınız: Ek. 1.

makalenin mesleki bir makale olduğundan bahsetmiştir. Dikkat çeken nokta, kadınları hedef alan, kadınları itibarsızlaştıran söz konusu makalenin Latife Bekir Hanım tarafından sert bir üslupla eleştirilmemiş olmasıdır (Milliyet, 5 Mayıs 1930).⁷

3.4. Kadınlar Birliği'nin Mitingi

Türk kadınının seçme ve seçilme hakkına kavuşması kadınlar tarafından sevinçle karşılanmıştı. Bu gelişmeleri kutlamak üzere kadınlar birliği bir miting tertiplemeye karar verdi. Miting toplanmadan günlerce önce gazeteler bu konuya değinmeye başlamışlardı. Kadınlar Birliği üyeleri, İstanbul kadınları, Darülfünun talebeleri ve kız mekteplerinin katılımıyla meydana getirilen alay ve şehir bandosu eşliğinde Taksim'deki Gazi abidesinin önüne gelmiştir. İstanbul'daki kutlamalar bununla sınırlı değildir, Kadınlar Birliği 1930 'da 11 Nisan Cuma günü yapılacak mitinge katılması için tüm kadınları davet etmiştir. Programa göre tezahüratların ilk aşaması Sultan Ahmet Meydanında ikinci aşaması ise Taksim'de olacaktır. 11 Nisan sabah saatlerinde Sultan Ahmet Meydanı'nda toplanmış olan kalabalığın önünde Kadınlar Birliği başkanı Latife Bekir Hanım konuşma yapmıştır. Konuşmasında:

“Pek yakın bir mazide kâbuslar altında inleyen büyük milletimizin İstanbul'daki kardeşlerini şefik sinesinde toplayarak onların acıklı hasbihallerini dinleyen şu tarihi meydan bugün o büyük milletin azimkâr annelerini aguşuna alıyor” demiştir. Yapılan konuşmalardan sonra *“Yaşasın Kadınlar!”* sloganıyla tramvay yolu ile alay Taksim'e gelmiştir. Burada abideye çelenk konulduktan sonra Mediha Fazlı ve Saime Faik Hanımlar konuşma yapmışlardır (Cumhuriyet, 11 Nisan 1930, 12 Nisan 1930).

Saime Hanım konuşmasında: *“Aziz Hemşireler, Türk kadınının kazandığı büyük şeref ve zaferi tesit için bugün buraya toplandık. Avrupa'nın birçok şehirlerinde bile nail olunmayan bu şerefe Türk kadınının mazhar olması Büyük Gazi'nin millete açtığı nurlu yolun ışığıdır”* demiştir. Mediha Vasfi Hanım ise *“Arkadaşlar! Kadınlığın en şerefi günü bu gündür çünkü senelerden beri hasretle özlediği bu gayeye vasıl olmuştur.”* diyerek sevincini dinleyenlerle paylaşmıştır (Vakit, 12 Nisan 1930).

⁷ Bakınız: Ek.2.

Milliyet gazetesi mitingi okuyucularına şöyle duyuruyordu: “*Cuma günü Kadınlar Sultanahmet’te Büyük Bir Kadın Mitingi Tertip Edilecek ve Hanımlar Tarafından Nutuklar Söylenecek. İstanbul Kadınları Cuma Günü Büyük Bir Miting Yapacak.*” Aynı haber *Cumhuriyet* gazetesinin satırlarında da benzer şekilde ifade edilmiştir. 7 Nisan 1930 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde Kadınlar Birliğinin Türk kadınının belediye seçimlerinde seçme-seçilme hakkını elde edişine dair bir beyanname yayımlanmıştır. Bu beyannamede şu açıklamalar yer almaktadır:

“Cumhuriyet hükümetimizin inkişaf ettirdiği kadınlık bugün bir zafer kazanmıştır. Şimdiye kadar yurdunun bütün felaket ve acı zamanlarında erkeğine yardım eden, harp cephesinde sırtına yaralar açarak siperden sipere koşan bu fedakâr Türk kadını dünkü ihmal ve nisyân felaketinden kurtulmaya ve siyasi haklara da tam bir vatandaş gibi iştirake hak kazandığını göstermek fırsatını bulmuştur. Türk Kadınlar Birliği bu kanaatle siz hemşerilerinden cesaret ve ilham alarak mücadelesinde devam etmiş ve ilk muvaffakiyeti olan belediyede intihap etmek ve edilmek hakkını almıştır. Kadın zaferinin ve kadın hakkının tarihe geçtiği bu ilk nümâyiş ve tesitte her Türk kadınının bulunmak hakkıdır. Bu nümâyiş tesit için bütün Türk kadınlığının ve kız mekteplerinin iştiraki ile büyük bir alay tertip edilecektir. Şehremini, Halk Fırkası ve Birlik Merkezi önünde nutuklar irat edilecek, Taksim’deki Gazi abidesine bir çelenk vazedilecektir. Memleketini seven ve hakkına hürmet etmeyi bilen her Türk kadını 11 Nisan Cuma günü saat 9’ da Sultan Ahmet Meydanı’na gelmelidir. Türk Kadını, Bu hak senin bu şeref senin, bu zafer senindir!” (Cumhuriyet, 7 Nisan 1930b).

Bu arada Kadınlar Birliği Eski Reisi, taraftarları ile birlikte mitinge gelecek ve tenkitkâr bir konferans verecektir. Nezihe Muhiddin Hanım Kadınlar Birliği azasını cahil sütünelere benzetiyor. Bu sütüneler benim öz çocuğumu elimden aldılar diyor. Kadınlara belediye intihap hakkı verilmesi üzerine Kadınlar Birliği’nin cuma günü Sultanahmet’te muazzam bir miting tertip edeceğini yazmıştık. Kadınlara bu hakkın verildiği bir anda Kadınlar Birliği’nden hariç bulunan Nezihe Muhiddin Hanım miting günü mukabil taarruza geçecektir. O gün Nezihe Muhiddin Hanım da taraftarları ile birlikte miting meydanına gelecek ve uzun bir konferans verecektir. Nezihe Hanım’ın taraftarları, Nezihe Hanım’ı konferans vermektен men etmesi muhtemel kadınlarla mücadele edecektir.

Nezihe Muhiddin Hanım dün kendisi ile görüşen muharririmize şunları söylemiştir:

“Hükümetimiz kadınlara bu hakkı verdi fakat mevcut Kadınlar Birliği azasının bu hakkı iyi kullanacağına katıyen itimadım yoktur. Mevcut Kadınlar Birliği’ndeki hanımlar cahil ve pis sütünelere benziyor. Hani bazı sütünelere vardır, bir çocuğu doğmuş olarak alırlar, ona bir parça bakarlar, ondan sonra çocuğu benimserler. Çocuğun asıl anası çocuğa ait bir işe karıştırdığında yüzlerini ekşitirler adeta kendi çocuklarıymış gibi asıl anaya çıkışırılar. İşte, bu cahil sütünelere bana çıkışmak istiyorlar. O Kadınlar Birliği ki benim zamanımda doğdu, benim zamanım da büyüdü. Bu sütünelere asıl anaya, bana, yalışıyorlar. İstedikleri kadar bana çatsınlar, ben hiçbir vakit kendimi onlara hem ayar addetmem, onlar ki bunu bir tenezzül addederim. Tezahürat günü ben de arkadaşlarımla beraber mitinge gideceğim, konferans vereceğim” (Cumhuriyet, 8 Nisan 1930a).

Kadınlar Birliği üyeleri arasında meydana gelen düşünce farklılıkları ele alındığında bu anlaşmazlıkların sebebi bazı kadınlarca Cumhuriyet Halk Fırkası’nın desteklenip bu partiden belli bazı kişilerin aday seçilmesini veya aday olmasını istemeleri, diğer bir gurup kadının da böyle bir hareketin anayasaya aykırı olduğunu bunun faydasız bir girişim olduğunu savunmalarıdır. Birlik içindeki bazı kadınların ise kadınların ilk önce belediyeler düzeyinde seçimlere girmelerini istemeleri birlik içinde farklı görüşler ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Kadınlar Birliği’nin yeni Belediye Kanunu’nun kadınlara intihap hakkını vermesi dolayısı ile bir mitinge hazırlandıkları haberin devamında verilmiştir. Münevver Türk kadınlarının miting için büyük hazırlıklar yaptığı da haberin ayrıntıları arasındadır. Kadınlar Birliğinin Eski Başkanı Nezihe Muhiddin Hanım’ın da kendi iradesi ile kendi taraftarları ile birlikte aynı gün bir miting yapacağı da haberde yer almaktadır. Ayrıca Nezihe Muhiddin Hanımın bir konferans vereceği yazılanlardandır (Cumhuriyet, 8 Nisan 1930b)

Nezihe Muhiddin Hanım’ın beyanatı kadınlar birliği azaları tarafından galeyana karşılanmıştır. Bu hususta Kadınlar Birliği Reisi Latife Bekir Hanım, gazete muhabirine şunları söylemiştir: *“Bir şey söylemeyeceğim çünkü Nezihe Muhiddin Hanıma cevap vermemeğe esasen heyeti idarece karar vermiştik.”* Yine alınan istihbarata göre birliğin Nezihe Muhiddin Hanım meselesini tekrar konuşacakları haberde açıklanmaktadır. (Milliyet, 9 Nisan 1930).

Görüldüğü üzere siyasi hakların elde edilişi sürecinde kadınlar arasındaki iktidar yarışı da büyük bir hırsla devam etmektedir.

Yine miting haberi *Cumhuriyet* gazetesinde şöyle yer almıştır:

“İstanbul Hanımları Bugün İntihap Haklarını Tesit Edecekler!”

Bu sabah saat 9’da Sultanahmet Meydanı’nda toplanarak hararetli nutuklar söyleyecekler. Sonra Şehremaneti Fırka ve vilayet binaları önünde tezahürat yapacaklar ve Taksime giderek Cumhuriyet abidesine çelenk koyacaklar. Kadınlara verilen hakkı intihabı tesit maksadı ile Türk Kadınlar Birliği tarafından tertip olunan miting bu sabah saat dokuzda Sultanahmet meydanında yapılacaktır. Kadınlar Birliği heyeti idaresi dünde toplanarak bu tezahürata ait son hazırlıkları da ikmal etmiş, miting heyeti tertibiyesinin taşıyacağı rozetleri hazırlamıştır. Miting esnasında nutuk söyleyecek olan Hanımlar tespit edilmiş ise de birlik bu Hanımların nutuklarını irat etmeden isimlerini bildirmek istemiyor.

Mamañih nutuk söyleyecek Hanımlar Latife Bekir, Efzayış Suat, Aliye ve Nezahat Hanımlar olduğu haber alınmıştır. Bu meyanda Nezihe Muhiddin Hanım da nutuk söylemek istemekte ise de miting heyeti tertibiyesi buna mâni olmaya karar vermiştir. Hanımlar program mucibince bu sabah saat 9’da Sultanahmet Meydanı’nda toplanacaklar ve 9.30 da toplantı yerinden hareketle evvela Şehremaneti binası önüne gidecekler ve burada beş dakika tevakkuf ettikten ve tezahüratta bulunduktan sonra sırası ile Birlik, Halk fırkası ve vilayet binaları önüne giderek buralarda da beşer dakika kadar kalacaklar ve müteakiben Babiâli, Sirkeci, köprü, Şişhane ve İstiklal caddesini takiben Taksim Cumhuriyet abidesinin önüne geleceklerdir. Abide önünde pek hararetli tezahürat yapılacak, nutuklar söylenerek Türk kadınlığına intihap hakkını veren Gazi Hz. ile Cumhuriyet hükümeti tebcil ve abideye bir çelenk konulacaktır. Bu tezahürattan sonra mitinge iştirak eden kadınlar dağılacaktır. Hava müsait olduğu ve yağmur yağmadığı takdirde bu mitingin pek muazzam olacağı tahmin olunmaktadır” (Cumhuriyet, 11 Nisan 1930)

Kadınlara siyasi haklarını elde ediş i tüm Türkiye’de büyük bir sevinçle karşılanmış, coş kulu kutlamalar ve konuşmaların yapılacağı ile ilgili haberler basında yer almıştır. Edirne’de şehrimiz Hanımları siyasi haklarının tanınması münasebeti ile Halk fırkasına giderek şükranlarını arz etmişler ve Reiscumhur hazretlerine tazimat ve minnetlerini iblağ etmek üzere Atiye Hanımefendi’yi mamur etmişlerdir (Milliyet, 11 Nisan 1930).

Cumhuriyet gazetesinde kadınların yapacağı mitingi: “Kadınlar Bugün Miting Yapıyor”, “ Bugün miting var”, “Bu Miting İntihap Hakkını Alan Türk Kadınının İlk Umumi Tezahürüdür.” başlıkları ile ilk sayfadan duyururken, haberin ayrıntılarında da şu açıklamalara yer vermiştir: Kadınlara belediye intihabına iştiraki kabul edilen kanun münasebeti ile Türk Kadınlar Birliği tarafından tertip edilen miting bugün yapılacaktır. Kadınlar Birliği heyeti idare azaları ile miting heyeti tertibiyesi dün

akşama kadar istihbarat ile meşgul olmuşlardır. Yapılan programa göre miting ve tezahürat şu suretle icra edilecektir:

- *‘‘Bütün Türk kadınları ve kız talebeler sabahleyin saat 9’dan itibaren Sultanahmet Meydanında toplanmaya başlayacaklardır.*
- *Saat 10 da önde mızıka ve mektepli kızlar olduğu halde kadınlar hareket edecekler ve alay halinde Divan Yolu’nu takiben Şehremini binasının önüne geleceklerdir. Burada tezahürat yapılacak ve bir nutuk okunacaktır.*
- *Müteakiben aynı suretle sırasıyla Kadın Birliği, C.H. Fırkası, Türk ocağı ve Vilayet önüne gidilerek beşer dakika durulacak ve nutuklar okunacaktır.*
- *Vilayetten sonra Ankara Caddesi tarikiyle Sirkeci, Eminönü, Karaköy, Şişhane, Galatasaray ve Taksim’e gidilecektir.*
- *Taksim’de Cumhuriyet Abidesine Türk Kadınlar Birliği tarafından hazırlanan bir buket konulacaktır.*
- *Müteakiben Türk Kadınlar Birliği tarafından ihzar edilen listede ismi yazılı olan Hanımlar tarafından nutuklar okunacak ve tezahürat yapıldıktan sonra merasime nihayet verilecektir. ‘‘ (Cumhuriyet, 11 Nisan 1930a).*

Kadınların siyasi kazanımları ile ilgili çok anlamlı bir karikatürde aynı gazetede yer almıştır. Karikatürde elinde oklava olan bir kadın dayak yemekten perişan olmuş kocasının başında dikilmiş şunları söylemektedir:

‘‘İyi dinliyor musun dediklerimi? Kadınların erkeklerle müsavi hukuku olmaları için yapacağımız mitinge gidiyorum. Ben gelinceye kadar kapıdan dışarı çıkayım dersin alimallah gözünü patlatırım.’’(Cumhuriyet, 11 Nisan 1930b) ⁸. Gazetede, siyasi hakları elde etme sürecinde, aile kurumunun zarar göreceği yönünde bir karikatür vererek, kadın ve siyaset meselesini iğneleyen bir bakış açısını görmek mümkündür

Kadınlar Mitingi başlıklı haberde, seçme hakkı elde eden kadınların bir araya gelip söz konusu mitinge kadınlardan çok erkeklerin katılım gösterdiğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca, Nezihe Muhiddin Hanım’ın coşkulu mitinge katılmaması üzerinde de durulmuştur:

⁸ Bakınız: Ek. 3.

“Kadınların Mitingi Hanımlar İntihap Hakkını Tesit Ediyorlar. Kadınların Belediye intihabadına iştiraki için kabul edilen kanun münasebeti ile Kadınlar Birliği dün bir miting ve alay tertip etmiştir. Dün sabah saat ona doğru Sultanahmet Meydanı kesif bir kalabalıklar dolmuştu. Çoğunluğunu erkekler teşkil eden bu kalabalığın ortasında, etrafında polisler bulunan boş bir saha bırakılmıştı. Bu sahada kadınlar birliği azaları bulunuyordu. Saat onda Kadınlar Birliği Reisi Latif Bekir Hanım nutuk söylemek için hazırlanan ve Kadınlar Birliği bayraklarıyla kürsüye çıktı konuşmasını yaptı. Tezahürat günü Kadınlar Birliği'nin engellemelerine rağmen nutuk söyleyeceğini iddia eden Kadınlar Birliği'nin eski reisi Nezihe Muhiddin Hanım mitinge gelmedi. Bir rivayete göre Nezihe Muhiddin Hanım Sultanahmet Meydanından taraftarları ile birlikte geçmiş ve bunların yapacağı miting bu kadar olur.” deyip gitmiştir (Cumhuriyet, 12 Nisan 1930).

Birliğin kendi arasında yaşadığı çatışmalar, gazeteler tarafından büyük puntolarla girilmiş, birliğin daha sonraki dönemlerde kapatılacağı sinyalleri verilmiştir.

14 Nisan 1930 tarihli *Milliyet* gazetesinde Kadınlar Birliğinin Eski Başkanı Nezihe Muhiddin'in beyanatına yer verilmiştir. Bu beyanda Nezihe Muhiddin şunları söylemektedir:

“Bugün Kadınlar Birliği yok, millet birliği var. Her işimizi Halk Fırkasında görmeliyiz”. Haber röportaj yapan muhabirin açıklaması ile şu şekilde devam etmektedir: *“Kadınlar Birliği'nin tertip ettiği miting umulduğu kadar başarılı olmadı. Hâlbuki bütün Türk kadınlarının kendilerine intihap hakkı verilmesinden dolayı coşkun bir sevinç duydukları muhakkaktır. Ekseriyet mitingin iyi tertip edilmediği kanaatindedir. Bu mesele hakkında birliğin eski reisi Nezihe Muhiddin Hanımın düşüncelerini öğrenmek istedik. Nezihe Hanım bizi büyük bir nezaketle karşıladı ve suallerimize yanıt verdi.”* röportaj aynen şöyle devam etmiştir:

“Dedikodulu bir ortam, hem de coşkun hislerin birçok kötü niyetine alet edildiği bir ortam kimse iştirak etmez. Mitinge elli kadının iştiraki Türk kadınının bu büyük güne verdiği önemin ölçüsü olamaz. Mitingde erkeğin kadından ziyade olması iyi tertip edilememesindedir.

—Birliğin muvaffakiyetini çekemiyormuşsunuz?

—Hangi muvaffakiyet? Birçok emeğim olduğu halde bu Hanımlar türlü hilelerle birliğin başına geçip kuruldular. Teşkil ettiğim bir cemiyetin semeresini görmek hakkımdır.

—Kadınlar Birliğine girmeye teşebbüs edecek misiniz?

—Katiyen. Bu hale düşen bir cemiyette hiçbir zaman çalışmak istemem.

—Kadın hukukunu müdafaa için artık birliğe lüzum var mı?

—Hükümet, millet arasında cinsiyet farklarını, imtiyazlarını birer birer ayıklamaya başladı. Medeni Kanun kadını erkekle eşit bir hale getirdi. Aile kararnamesi, kadının aile arasındaki mevkiini tahkim etti. Kendi cinsini müdafaa edecek bir birliğe artık lüzum kalmamıştır. Bugün Kadınlar Birliği yoktur, millet birliği vardır. Artık her milli işimizi Halk Fırkasında görmemize hiçbir mâni kalmamıştır. Kadınlar Birliği artık yardım birliğine inkılâp etmiştir. Bugün Türk

kadını hukukuna sahip bulunuyor, azami hürmeti görüyor. Mesele bu sahaya dökülünce kadın davası kendiliğinden ortadan kalkmıştır.” (Milliyet, 14 Nisan 1930a).

Gazetede, Kadınlar Birliği eski azasının sözleri, kadınlara verilen siyasi haklarla beraber birliğin amacına ulaştığı yönünde iken, Kadınlar Birliği'nin yeni başkanı Latife Bekir Hanım'ın da fikirlerinin alınmak istendiği, fakat onun tuhaf davrandığı yorumuna yer verilerek görüşlerini açıklamak istemediği ifade edilmiştir (Milliyet, 14 Nisan 1930b).⁹ ‘*Kadınlar Birliği’ne Artık Lüzum Kaldı mı?*’ başlığı altında Nezihe Muhiddin ve Kadın Birliği yeni yönetimi arasındaki fikir ayrılığının derinleştiği görülmektedir. Kadınlar Birliği tarafından düzenlenen miting sonrası, Nezihe Muhiddin artık Kadınlar Birliği yok, millet birliği vardır ‘ diyerek, kadın birliğine lüzum kalmadığı yönünde görüş bildirmiştir (Milliyet, 14 Nisan 1930c).

Kadınların katıldığı miting birçok gazetede örneğin Milliyet gazetesinde yer almıştır. Milliyet konu ile ilgili haberde eleştirileri Kadınlar Birliği'ne çevirmiştir. Mitingin, kadınlar arasında yeterince rağbet görmemiş olması “*Kadınlar Birliği’nde asabi bir hava esiyor şeklinde yorumlanmıştır.*” (Milliyet, 17 Nisan 1930).¹⁰

Yukarıda dönem basınından örneklerle dikkat çekmeye çalıştığımız konu kadının temsiliyet hakkını alma mücadelesi sürecinde karşı karşıya kaldığı güçlüklerdir. Basına yansıyan Kadınlar Birliği'nin düzenlediği miting ve bu mitingin sonuçları düşündürücü olmuştur. Teşkilatlanmada kadınlar arasında oluşan liderlik rekabetinin kadınlar arasında sağlanabilecek bütünlüğe zarar verdiği görülmektedir. Bu anlamda yapılan haberler ve tartışmalara bakıldığında düzenlenen mitingin beklenildiğinin aksine kadınlar tarafından pek destek görmemiş, eski ve yeni yönetimin atışmalarına zemin hazırlamış olduğu görülmektedir. Bu miting ile birliğin görevini tamamladığı ve eski işlevini yitirdiği anlaşılmaktadır.

¹⁰ Bakınız: Ek. 5.

3.5. Kadınların Katıldığı İlk Seçimler

1930 yılında yapılan Belediye seçimleri iki yönden önem taşıyordu. Öncelikle, kadınlar ilk defa olarak bu seçimlerde seçme ve seçilme hakkı kullanacaklardı. 3 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen yeni Belediye Kanunu ilk kez bu seçimlerde uygulanacaktı. Yasaya göre seçimler ülkenin değişik yerlerinde değişik tarihlerde başlayacak, Eylül başından Ekim ayının 20'sine kadar yaklaşık bir buçuk ay sürecekti. Bir seçim bölgesinde seçimlerin kaç gün süreceği ve seçilen olacak üyenin miktarı ise, en büyük mülki amirin onayını almak kaydıyla, o yerin belediye meclisinin inisiyatifine bırakılıyordu. Yine yasa nüfusu 500'den az olmayan yerlerin seçim bölgesi olacağını öngörüyordu. Sandık başkanlarının da ya o yerin belediye başkanı ya da belediye meclis üyelerinden biri olacağı belirtiliyordu (TBMM Zabıt Ceridesi, 20 Mart 1930: 72-82).

Bunun yanında, Cumhuriyet döneminde ilk defa birden fazla partinin katıldığı bir seçim yapılacaktı. Belediye seçimleri o dönemin yasaları gereği tek bir günde gerçekleştirilmiyor, her vilayette belirli bir zaman dilimi içinde yapılıyordu. Bu çerçevede seçimler 1930 yılı Eylül başından başlayarak Ekim'in 20'sine kadar sürdü.

Cumhuriyet gazetesinin 24 Ağustos 1930 tarihli yazısında, çıkan habere göre, Makbule Hanım'ın kadınlara verilen belediye hakkı ardından Serbest Cumhuriyet Fırkası'na üye olduğu dile getirilmiştir. Gazi Mustafa Kemal'in kardeşinin Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurucusu Fethi Okyar'a duyduğu güveni dile getirmesi, Gazi Mustafa Kemal'in de desteğini aldığını, bu ılımlı havanın Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Cumhuriyet Halk Fırkası arasında seçim döneminde yaşanacak çatışmaların gölgesinde kalacağını söylemek yanlış olmayacaktır (Cumhuriyet, 24 Ağustos 1930).

Yerel seçimler öncesinde CHF mebuslarını seçim bölgelerine propaganda yapmaları için göndermiştir. CHF tarafından yapılan, muhalif partinin gerici ve komünist olarak nitelendirildiği propagandalar zaman zaman baskıya da dönüşmüştür. Devlet imkânlarının seçimde iktidar lehine kullanılmış olmasına rağmen SCF, halk tarafından ilgiyle karşılanmış ve çeşitli el ilanları, duyurular, toplantılar ve konuşmalar aracılığı ile sesini duyurmaya çalışmıştır. Seçimler sırasında CHF'yi Cumhuriyet, Milliyet, Hâkimiyeti Milliye, Anadolu, İnkılap, SCF'yi; Son Posta, Yarın, Yeni Asır

ve Hizmet gibi gazeteler desteklemiştir. Bu arada Rum, Yahudi ve Ermeni kökenli vatandaşlardan da adayları olan SCF bu konuda da iktidarın eleştirisine maruz kalmıştır. Yapılan yerel seçimlerde ilk sonuçların alınmasıyla beraber iktidar yanlısı gazeteler seçimleri CHF'nin ezici bir çoğunlukla kazanmakta olduğunu ileri sürmüştür. Muhafif gazetelere göre kaybetmeye başladığını gören iktidar, nüfuzunu kullanmakta ve sonucu etkilemeye çalışmaktadır (Yarın, 22 Eylül 1930). Bu iddialar ise hükümet yanlısı gazetelerce yalanlanmıştır (Hâkimiyeti Milliye, 24 Eylül 1930).

Serbest Fırka sert bir muhalefet yapıyor, buna karşılık seçimleri kaybetmekten çekinen Cumhuriyet Halk Fırkası devlet imkânlarını da kullanarak olanca gücüyle seçimlere asılıyordu. Propaganda konuşmaları yoğun tartışmalar arasında geçiyor, taraflar birbirlerini suçluyorlardı. İlginç noktalardan biri şu idi. Kadınların bu seçimlerde ilk defa seçilecek ve oy kullanacak olması propaganda konuşmalarında rağbet gören bir unsur olmamış, genellikle bu konu görmezlikten gelinmişti. Karşılıklı suçlamalar arasında yapılan seçimlerin sonucunda Serbest Cumhuriyet Fırkası Ege ve Trakya'da İzmir, Aydın, Manisa ve Edirne gibi vilayetlere bağlı yerlerde 40 civarında belediye başkanlığını kazandı. Serbest Fırkanın belediye başkanlığını kazandığı önemli bir merkez Samsun olmuştu. Yine ilginç noktalardan biri, Samsun'da Serbest Fırka 'ya verilen 3200 oyun 2500'ünün kadınlar tarafından kullanılmasıydı Cemil Koçak'ın eserinde yer alan bir beyannameden anlaşıldığına göre, bu seçimlerde Sabiha Zekeriya (Sertel) Hanım da İstanbul şehir meclisi için bağımsız olarak adaylığını koymuştu (Koçak, 2006: 48).

Tüm ülke geneline bakıldığında ise bir il ve 19 ilçenin belediye meclisi seçimlerini SCF kazanmıştır. Kısacası, SCF katıldığı ilk ve son seçimde büyük bir yenilgiye uğramıştır. Partinin seçimlerde aldığı yenilgi, gösterdiği kadın adaylar arasında yer alan Nezihe Muhiddin, Suat Derviş gibi isimlerin, belediye azası olamamalarını beraberinde getirmiştir (Cumhuriyet, 21 Ekim 1930). 1930 yılındaki seçimlerde *Sadiye Hanım*, Artvin ili Yusufeli ilçesine bağlı Kılıçkaya Beldesinde

belediye başkanı seçildi. İlk kadın belediye başkanı için ise 1950 yılını beklemek gerekecekti, Mülfide İlhan, 1950’de Mersin’de belediye başkanı oldu.¹¹

3.6. 1933 Muhtarlık Kanunu

Belediye seçimleri öncesinde seçimlere katılma hakkını kazanan Türk kadını, 1930 seçimlerinden üç yıl sonra da köyler ve mahallelerde muhtar olabilme hakkını elde etmiştir. 1924 Köy Yasası’nın bazı maddelerinin parlamentoda değiştirilmesi ile bu hakka haiz olan Türk kadını ikinci siyasi zaferini de bu şekilde kazanmıştır. 442 sayılı köy kanununun 20. ve 30. maddeleri değiştirilmiştir. Buna göre Köy Kanunu’nun 20. Maddesi “Her köyde bir köy derneği, bir köy muhtarı, bir de ihtiyar meclisi bulunur. Köyde 24 üncü maddeye göre köy muhtarını ve ihtiyar meclisi azalarını seçmeye hakkı olan kadın ve erkek köylülerin toplanmasına köy derneği derler. Köy muhtarı ve ihtiyar meclisi azaları doğrudan doğruya köy derneği tarafından ve köylü kadın ve erkekler arasından seçilir. Köy muhtar ihtiyar meclisinin başıdır” şeklinde, 30 uncu maddesi ise aşağıdaki gibi değiştirilmiştir: “Ana, baba, kız, oğul, gelin, güvey ve kardeşlerin ihtiyar meclisinde aza olarak bir arada bulunmaları yasaktır. Bunların seçilmiş olduğu görülür ise içlerinden en çok sayı kazanmış olan kadın veya erkek azalıkta bırakılır. Sayıları beraber olur ise evli olan, ikisi de evli ise yaşı büyük olan, yaşları da beraber ise çocuğu çok olan tercih olunur. Çocuk adedi de beraber olur ise kura çekilerek kurada adı önce çıkan azalığa alınır.”(TBMM Zabıt Ceridesi, 26 Ekim 1933: 49-50).

1933 yılı 26 Ekim’inde kadınların muhtar olabilmelerine dair kanun çıkarıldı. Yeni kanun kadınlar tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Konunun *Cumhuriyet* gazetesi tarafından ele alınışı şöyle olmuştur: “*Köy kadınına muhtar olmak hakkını veren kanunun kabulü dolayısı ile Kadınlar Birliği tarafından Cumhurbaşkanına, Büyük Millet Meclisi Riyasetine, İsmet Paşa’ya, Fırka kâtibi umum iliğine, Dâhiliye Vekâletine teşekkür telgrafları çekilmiştir.*” Muhtarlık seçimlerinde kadınların da yer alması ile ilgili yasa değişiklikleri basında çok fazla haber konusu yapılmamıştır.

¹¹ İlk kadın belediye başkanı konusunda çeşitli bilgiler olmakla birlikte, 1930 yılında seçilen Sadiye Hanım’ın ilk kadın belediye başkanı olduğu belirtilirken, bazı kaynaklar 1950 yılında seçilen Mülfide İlhan’ın bu unvanı ilk defa kullandığı dile getirilmektedir. (Yumlu; Belkis, 2017: 139).

Haberler daha çok seçim sonrasında seçilen muhtar kadınlar hakkındadır. Bu çerçevede “*Bir Hanım Çine Kazası Muhtarı oldu.*” başlığı ile muhtar seçilen ilk kadından söz edilmektedir:

“Çine Kazası Karpuzlu nahiyesi Demir dere köyü muhtarlığına intihap edilen Gül Hanım intihabı münasebeti ile Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Bey’e aşağıdaki telgrafi göndermiştir. Çok derin saygı ve sonsuz bağlılıklarım ile Karpuzlu Nahiyesi kadınlığının şükran ve azim hislerini arz etmekle bahtiyarım.”

Şükrü Kaya Bey’in bu el yazısına verdiği cevap şudur: “*Türkiye’de ilk kadın muhtarı olarak seçilmenizden dolayı sizi tebrik eder ve muvaffakiyetler dilerim.*” (Cumhuriyet, 9 Kasım 1933).

Köy yasasının 26 Ekim 1933’te çıkarılması sonrasında yapılan seçimlerde Türkiye’nin ilk kadın muhtarı seçildi. Aydın’ın Çine İlçesi, Demirdere Köyünde muhtar seçimini, Gül Esin Hanım adlı genç bir kadın tüm erkek rakiplerini geride bırakarak kazanırken, böylece Türkiye’nin ilk kadın muhtarı olma sıfatını da aldı (Ertan, 2003: 43,44). Çine Kaymakamının Türk kadını için ifade ettiği sözler Türk Devrimi’nin de felsefesini ortaya koymaktaydı. Nitekim seçimin tamamlanmasından sonra Kaymakam Mehmet Ali Bey basına verdiği demeçlerinde de Türk Devriminin kadını sosyal ve siyasal yaşamda nasıl öne çıkarmak istediğinin kanıtı idi. İzmir’deki Anadolu gazetesi muhabirine ilk kadın muhtarın Çine Karpuzlu’dan seçilmesi ile ilgili yaptığı açıklamada:

“Kazamız yeni kanunun tatbiki hususundaki öncülüğünden dolayı bahtiyarlık hissetmektedir. Halkımız yeni rejimin yeniliklerini severek benimsemekte ve Türk kadınlığına benliğini tanıtan ve medeni haklarını veren cumhuriyettir vecizesine iman etmektedir. Daha doğrusu mevcut imanı bu yeni tezahürlerle kuvvet bulmaktadır.” (Anadolu, 14 Kasım 1933).

Bir kadının ilk defa muhtar seçilmesi *Cumhuriyet* gazetesi tarafından sonraki günlerde de haber konusu yapılmıştır: “*Bir Hanım Çine Kazası Muhtarı Oldu.* “Son günlerde Millet Meclisinden çıkan bir kanunla İhtiyar heyetleri intihabında kadınlarımızın da rey vermeleri ve intihap edilmeleri kabul olunmuştu. Kanunun mevkii meriyete geçmesini müteakip Anadolu’nun kuytu bir köşesinde Çine kazasına bağlı Karpuzlu nahiyesinin merkezi olan Demirci dere köyünde ve Gül Hanım isminde 30 yaşında bir Türk kadını birinci muhtar seçilmişti. Gül Hanım ilk mektep tahsili görmüş ve millet tahsili görmüş ve Millet Mekteplerinde Türk harfleri ile de okuyup

yazmayı öğrenmiştir. Gül Hanım'ın muhtar intihap edildiği gün köy halkı davul ve zurnalarla intihap yerine gelmişlerdir. İntihap köy için adeta bayram olmuştur (Cumhuriyet, 15 Kasım 1933).

3.7. Türk Kadınına Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı Tanınması

Cumhuriyet'in kadınlara hak ettikleri değer ve itibarı vereceğini, Mustafa Kemal Paşa, yaptığı konuşmalarda sıkça dile getirmiştir. Bunlardan biri de 31 Ocak 1923'te İzmir'de yaptığı konuşmadır:

“...Bir toplum, cinsinden yalnız birinin zamanın gereklerini kazanmasıyla yetinirse o toplum yarıdan fazla eksiklik içinde kalır. Bir millet gelişmek ve medenileşmek isterse özellikle bu noktayı temel olarak kabul etmek mecburiyetindedir. Bizim toplumumuzun başarısızlığının nedeni, kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlik ve kusurdan doğmaktadır. Bundan dolayı bizim toplumumuz için ilim ve fen gerekli ise bunları aynı derecede hem erkek ve hem de kadınlarımızın kazanmaları gerekir. Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya karar vermiştir. Bugünün gereklerinden biri de kadınlarımızın her konuda yükselmelerini sağlamaktır. Bundan dolayı kadınlarımız da bilgin ve ilme açık olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğrenim derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar sosyal hayatta erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcısı ve destekçisi olacaklardır.” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006: 85-86).

Kadınların mebus seçimlerine katılabilmesi hususunda İnan'ın anlattığı hadise tarihe kayıt düşecek niteliktedir:

“1934 yılında bir gece Mustafa Kemal Paşa, kendi kütüphanesinde Başbakan İsmet İnönü ile çeşitli konular üzerinde çalışıyordu. Ben de bir kısmını dinlemiş ve özel kütüphaneme çekilmiştim. Bir müddet sonra her ikisi de oraya geldiler. Mustafa Kemal Paşa, bana İnönü'nün elini öp ve teşekkür et dedi. Şaşırmıştım, sebebini sordum. Kadınlara Milletvekili seçimi için oy hakkını hükümet TBMM'ne teklif edecek dedi. Bu kararın hiç beklemediğim bir anda oluşu, bana büyük bir heyecan ve sevinç vermişti. 1934 yılında Türk Kadınına Parlamente seçme ve seçilme hakkının tanınması Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa ve Hükümet tarafından öngörülmüştü. Büyük Millet Meclisine kanunlaşması için teklif yapılacaktı. Ben bundan çok sevinç duyuyordum çünkü Türk kadınlığı için idealim olacaktı.” (İnan, 1982: 209; Uzun, 2017: 78).

1934 yılında İnönü ile 191 arkadaşının İntihabı Mebussan Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair yaptığı teklif kabul edilmiştir. Bu kanunun 5, 11, 16, 23 ve 58'inci maddelerindeki “18 yaşını bitirenler” ifadesinde “22 yaşını bitirenler” şeklinde değişiklik yapılmıştır. İlgili maddelerdeki “Zükûr” kelimesinin

yerine de “kadın ve erkek” yazılmıştır (Zaman, 6 Aralık 1935). TBMM’de 258 oy ile kanunda değişiklik yapılmıştır. Ret oyu veya muhalif rey çıkmamıştır. Bu gelişmeler ardından, Mustafa Kemal Paşa, Türk kadınının yeni girdiği siyasal alanda da değerli işler başaracağını belirterek Türk kadınına duyduğu güveni dile getirmiştir. (Ulus, 10 Aralık 1934). Söz konusu kanun 11 Aralık 1934 tarihinde resmi gazetede yayınlanmıştır.

5 Aralık 1934 tarihinde Cumhuriyet gazetesi, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle ilgili kararın Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu’nda 4 Aralık’ta kabul edildiğini duyurmuştur. Haberin içeriğinde:

“Fırkamızın bu son kararı Türk kadınıni içtimai ve siyasi hayatta bütün ulusların üstünde yer vermiştir. Siyasi hayatta, belediyeler seçiminde tecrübesini yapan Türk kadını sayılab seçme ve seçilme hakkını almak suretiyle hakların en büyüğünü de elde etmiş oluyor. Türk kadını bundan böyle ulusun mukadderatına hâkim olacaktır. Medeni memleketlerin birçoğunda kadından esirgenen bu hak bugün Türk kadınının elindedir ve onu salâhiyet ve liyakatle kullanacaktır.” (Cumhuriyet, 5 Aralık 1934).

Denilerek Türk kadınına verilen bu hakkın, çoğu batılı kadınlardan esirgendiğine vurgu yapılmıştır. Aynı gün Ulus ve Zaman gazeteleri de kadınlara verilecek olan milletvekili seçme ve seçilme hakkının müjdesini ilk sayfalarından, ayrıntılı bir şekilde duyurmuşlardır.

4 Aralık 1934 tarihli gazete, kadınlar mebus edecek ve edilecekler, başlığı altında, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verileceği, her 50,000 bin kişinin bir vekil seçebileceği, milletvekili seçme yaşının on sekiz değil de yirmi ikiye çıkabileceğine dair söylentilerden bahsetmiştir (Cumhuriyet, 4 Aralık 1934). *Halkın Sesi* gazetesi, Türk kadını ulusun kaderine hâkim olacak başlığı altında, Atatürk’ün Türk kadınına verdiği bu hak ile çarşaf içinde ve peçe altındaki kadının adını tarihe yazdırdığı dile getirilmiştir (Halkın Sesi, 5 Aralık 1934).

Türk kadınına milletvekili seçme hakkının tanınması ülke genelinde bayram havası estirmiştir. İstanbul’da çeşitli etkinlikler düzenlenirken Ankara’da ise kadınlar Halkevi’nde bir araya gelmiştir. Ankara Kız Lisesi öğretmenlerinin organizasyonunda toplantıya Bayan İnönü, Bayan Özalp ve birçok önemli milletvekili eşi ve öğrenciler katılmışlardır. İnan, bu toplantıya başkan seçilmiş ve açılış konuşmasını şöyle yapmıştır:

“Konuşulacak mevzuu Ulus gazetesinde okudunuz. Büyük Millet Meclisi, bize en büyük haklarımızdan birini vermek ile yüce bir iş yaptı. Bundan ötürü biz Ankaralı kadınların Büyük Millet Meclisi’ne bağlılığımızı ve teşekkürlerimizi sunmamız gerekir. Bunun için toplandık. Söylev söylemek isteyenler buyursunlar. Toplantı açılmıştır.” (Ulus, 7 Aralık 1934).

Afet İnan sözü Kız Enstitüsü tarih stajyeri olan Sıdika’ya bırakmıştır.

İnkılâba katılmanın her vatandaşın hakkı olduğunu ve seçime hak kazanmanın milletin üstünlüğünün bir göstergesi olduğunu ifade etmiştir. Konuşmasına başlayan Sıdika, İtalya, Fransa, Avusturya, Almanya, Danimarka ve İsveç’te kadınların seçme ve de seçilme hakları olduğunu, Avrupa’da kadının, ticarete, mağazalarda ve genel hizmetlerde çalıştığını belirtmiş ve Rusya’da kadınların askerlik görevini dahi yerine getirdiğini ifade etmiştir. Türk kadınının yaratılıştaki zeki, kabiliyetli olduğunu belirten Sıdika, kadınların siyasal bir terbiyeye sahip oldukları zaman hakiki olarak özgür olabileceklerini, Mustafa Kemal Atatürk’ün Türk kadınına uyku evresinden yavaş yavaş değil, silerek uyandırdığını, kadınların kanına hareket verdiğini belirtmiştir. Sıdika’dan sonra söz alan Süheyla ise konuşmasında Avrupa medeniyetinin yıllar içerisinde kazandığı medeniliği, Mustafa Kemal Atatürk’ün bir şimşek çabukluğunda Türk kadınına kazandırdığını söylemiş, Mustafa Kemal Atatürk’e ve TBMM’ne bütün kadınlar adına saygı ve teşekkürlerini ifade etmiştir (Uzun, 2017: 76).

Ankara Halkevi’nde bir araya gelen Ankara kadınları, TBMM Başkanı Kazım Özalp’a bir mektup sunarak 5 Aralık’ın “*Türk Kadınlık Bayramı*” olarak kutlanmasını talep etmişlerdir. “*Ruznameye (gündem) geçilmeden Türk kadınlığı namına verilen teşekkür mektubu sürekli alkışlar arasında okunmuştur.*” (Cumhuriyet, 7 Aralık 1934).

Cumhuriyet gazetesinin bu süreci destekleyici haberlerinden birinde kadın rollerinin değişimi üzerinde durulmuş, 1923 yılında ev hanımını, 1934 yılında mecliste göstermiş ve yaşanan değişimi farklı modellerle gözler önüne sermiştir. Söz konusu haberde Seçilme Kanunu ile ilgili düzenlemelerin dün akşam hükümet tarafından illere bildirildiği ve hazırlıkların hızlandırılması istendiği dile getirilirken, haberde iki farklı tarihte yer alan Türk kadınının yaşadığı değişim gözler önüne serilmiştir. (Cumhuriyet, 6 Aralık 1934).¹²

¹² Bakınız: Ek. 6.

KB, bir beyanname hazırlayarak kadınları İstanbul Beyazıt Cumhuriyet meydanına çağırmiş, Beyazıt Meydanı'nda büyük bir miting yapılmıştır (Zaman, 7 Aralık 1934a).¹³ Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesinin ardından, kadınların Beyazıt Meydanına da Atalarına duydukları şükran ve minneti dile getirmek amacı ile büyük bir coşkuyla toplandıklarından, Kurtuluş mücadelesinde her daim erkeğin yanında dimdik duran Anadolu kadınının bundan sonra sadece cephede değil, mecliste de mücadeleye devam edecekleri dile getirilmiştir (Zaman, 7 Aralık 1934b).

KB, Mustafa Kemal'e, İsmet İnönü'ye TBMM'ye ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya birer telgraf göndermiştir. Mustafa Kemal Paşa ise KB'ye cevap olarak şunları demiştir : “*Erdemli Türk kadınlığının yeni çalışma yolunda kendine düşen büyük işi başaracağına kuşku yoktur.*” (Zaman, 8 Aralık 1934). Dönem gazete haberlerine bakıldığında seçme ve seçilme hakkının Türk kadınlarını coşturduğu görülmekte, Türkiye'nin her yanından telgraflar ve mesajlar Ankara'ya ulaşmaktaydı. İstanbul Kadınlar Birliği'nin toplandığı İstanbul Kız Lisesi'nde yapılan kutlamalarda, Türk kadınlarının coşkulu tezahüratlarının damga vurduğu görülmektedir. Ayrıca, Cumhurbaşkanı Genel Sözcüsü'nün yaptığı açıklama doğrultusunda Atatürk'ün erdemli kadınların seçimlere girmelerinden dolayı ülkenin bütün kurumlarından tebrik mesajları aldıklarını dile getirdikleri, bundan dolayı atamızın büyük gurur duyduğunu, Türk kadınının siyasal alanda da büyük işler başaracağını ifade ettiği haberine yer verilmiştir (Milliyet, 10 Aralık 1934).¹⁴

Falih Rıfki Atay büyük bir devrim yaşandığını ve kendi özü ile yeni bir ulusal varlığın yoğrulduğunu söylemekte, kadınların bayramlarına sevineceklerin erkekler olduğunu ifade ederek kadınların haklarına kavuşmasını “*Milyonlarca Kolun, Kafanın Yardımına Kavuşması*” olarak nitelendirmiş (Uzun, 2017: 78). Türk kadınının elde ettiği seçme seçilme hakkının Fransız kadınlarının bu konudaki tebriklerini iletmek adına Paris elçisine ziyarette buldukları görülmüştür (Cumhuriyet, 25 Aralık 1934).

Cumhuriyet gazetesi kadınlar arasında bir anket düzenleyerek hem onların milletvekilliği hakkındaki görüşlerini almayı hedeflemiş hem de milletvekilli olmaları halinde ülkeye yapabilecekleri katkıları tespit etmeye çalışmıştır. Gazete, anket düzenleme gerekçesi ile ilgili olarak:

¹³ Bakınız: Ek. 7.

¹⁴ Bakınız: Ek. 8.

“Türklükle beraber Türk kadınına da kurtaran Büyük önder Mustafa Kemal Paşa, Türk kadınına sayılav seçmek ve seçilmek hak ve vazifesini de verdi. Kurtuluş savaşında medeniyet savaşında bütün milli vazifelerini yapmış olan Türk kadını şimdi sayılav seçmek için reyini kullanıyor. Onu yakında büyük kurultayda millet ve memleket işleri için sesini yükseltirken de göreceğiz. Türk kadını büyük önderin kendisinden sayılavlıktan beklediği hizmetleri de muvaffakiyetle yapacaktır. Bundan emin olan gazetemiz münevver kadınlarımız arasında sayılav oldukları takdirde meşgul olacakları meseleler üzerinde bir anket yapmayı düşünmüş kendilerine milli işleri ve kadınlığı alakadar eden bazı meselelere dair sualler sormuştur.” şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur (Cumhuriyet, 25 Ocak 1935a).

“Yeni Bir Anketimiz”, “Kadın Sayılav Olursa Ne Yapacak?” başlığı ile sunulan bu ankete birçok kadın katılarak cevap vermiştir. Ankete ilk katılanlardan Doçent Fahire Akif sayılav olursa memlekette okuma yazma bilmeyen kimsenin kalmamasına çalışacağını söylemiştir. Şehir meclisi azası Nakiye “Kadın sayılavların isteyeceği bir şey kalmadı ki? Ne hakkımız varsa verildi” diyerek görüş belirttiği ankete Şair Şukufe Nihal de katılmıştır. Şair Şukufe Nihal “Bir kadının göreceği derterleri erkek göremez” diyerek görüşlerini açıklamıştır. Devamında da şunları söylemiştir:

“Sayılav olacak kadınların Millet Meclisinde müdafaa etmelerini dilediğim şeylerden bazıları şunlardır: Önce sayılav olacak kadın, iyi bir tahsil görmüş, siyasal ve sosyal meseleler üzerine bilgiler edinmiş, üzerinde yaşadığı toprağın özünü, içyüzünü gerçekten bilmiş, tanımış olmalı, koruyacağı işler yolunda müspet düşüncelerle dolu bulunmalıdır.” (Cumhuriyet, 25 Ocak 1935b).

Kadınların siyasi alanda büyük adımlar atmalarının ardından “Kadın Asker Olabilir mi?” başlıklı yazıda kadınların askeri alanda da kendini gösterebileceğinden, fakat bunun cephede değil cephe gerisinde olması gerektiğini dile getirenlerin çoğunlukta olduğu vurgulanmıştır (Cumhuriyet, 14 Aralık 1934).¹⁵ Kadınlar Birliği Genel Sekreteri Aliye Esad, kadınların seçme-seçilme hakkının sağlanmasından duyduğu mutluluğu dile getirmiştir. Askerlikle alakalı olarak ise: “Bize mebusluk hakkını verenler Asker olacaksınız! Derlerse can ve gönülden Derhal! Der ve vatan müdafasına koşarız” demiştir. Yine kadın konuşmacılardan Meliha Avni Sözen askerlikle ilgili olarak “Şimdi askerlikten önce kadınlar için olacak bir şey var: Mebusluk!” demiştir. Saadet Hüseyin de askerliği kadınlar için

¹⁵ Bakınız: Ek. 9.

uygun görmediğini “*ben kadının askerlikten önce birçok vazifeler göreceğine kailim. Askerliği kadın için uygun bir vazife bulmuyorum.*” diyerek ifade etmiştir (Akşam,15 Aralık 1934).

3.7.2. TBMM 5. Dönem Seçimleri

Kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıyan ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda değişiklik öngören Malatya Milletvekili İsmet İnönü ve 191 Milletvekilinin teklifi 5 Aralık 1934 tarihinde kabul edilmesiyle 1935 yılı Şubat’ında Milletvekili genel seçimleri yapılmış ve 17 Kadın milletvekili seçilerek yasama görevine başlamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin beşinci dönem seçimleri 8 Şubat 1935 tarihinde yapılmıştır. Cumhuriyet gazetesi İstanbul halkının milletvekili seçimi dolayısı ile büyük tezahürat yaparak duyduğu sevinci ve mutluluğu yansıttığını dile getirilmiştir. Türk bayrağının ulu gölgesinde, kadın ve erkeğin aynı anda birlikte oy kullandığı bir fotoğrafa yer verilmesi, ülkenin aydınlık günlere merhaba dediğini kanıtlar nitelikte olmuştur (Cumhuriyet, 8 Şubat 1935).

7 Şubat 1935 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde;

“Türk Kadını Sevin ve Kıvanç Duy” başlığı ile çıkan yazıda “Fransız kadınının milletvekili seçilmesi şöyle dursun, belediye seçme hakkına bile sahip olmadığından, Türk kadınının milletvekili seçilebildiğinden, yakında 18 Türk kadının meclise milletvekili olarak gireceğinden bahsedilmiştir. Yazının sonunda: Türk kadını, sevinç ve kıvanç duy ki Kemal Atatürk seni on sene içinde, hürriyetin anası olan Fransa’nın kızlarından daha yükseklere çıkardı .”

Denilerek bu hakkın kadınlara verilmesinde Atatürk’ün büyük bir etkisinin olduğuna vurgu yapılmıştır (Cumhuriyet, 7 Şubat 1935)¹⁶.

İlk kadın milletvekilleri 1 Mart 1935 tarihinde meclise girdiler. Bu seçimler sonucu 17 kadın milletvekili TBMM ‘ye katıldı. 1936 da yapılan ara seçimde ise emekli öğretmen Hatice Özgenerin Çankırı Milletvekili seçilmesi ile TBMM’deki kadın milletvekili sayısı 18’e yükselmiştir. (Ulus, 13 Ocak 1936). 1935 Seçimleri ile Meclise giren kadın milletvekilleri şunlardır: ” *Mebrure Gönenç (Afyon), Satı Çırpan (Ankara), Türkan Örs Baştuğ (Antalya), Sabiha Gökçül Erbay (Balıkesir), Şekibe İnel*

¹⁶ Bakınız: Ek. 10.

(Bursa), Hatice Özgener (Çankırı), Huriye Öniz Baha (Diyarbakır), Fatma Memik (Edirne), Nakiye Elgün (Erzurum), Fakihe Öymen (Ankara), Benal Nevzat İştâr Arıman (İzmir), Ferruh Güpgüp (Kayseri), Beriha Bediz Morova Aydılek (Konya), Mihri Pektaş (Malatya), Meliha Ulaş (Samsun), Esmâ Nayman (Seyhan), Sabiha Görkey (Sivas), Seniha Hızal (Trabzon).” (Yazman, 1969: 343).

Seçilen kadınların birkaçı dışında, büyük çoğunluğunun eğitim ve bilgi dereceleri epeyce yüksekti. İçlerinden biri, köylü kadınların temsilcisi olarak Atatürk tarafından şahsen önerilen ve Ankara'nın tek kadın adayı olarak seçilen özel eğitilmiş “*Satı Kadın*¹⁷” ve diğeri ortaokul mezunu olan, çiftçilikle uğraşan Bursa vekili Şekibe İnel hariç, diğerkleri en az lise ve yüksekokul mezunuydu. Türkiye nüfusunun yarısını oluşturan kadınların mümessili olarak Meclis'e giren kadınlar, temsilcisi oldukları kadınların oldukça üstünde bir eğitim ve kültür düzeyine sahip seçkin kimselerdi. Söz konusu kadınların diğerk kadınları, özellikle kırsal kesimdekileri, ne dereceye kadar temsil ettikleri ya da onların sorunlarıyla ne kadar ilgilendikleri sorusunu akla getirmektedir.

Kadınlara seçme ve seçilme hakkı, dünyada ilk defa 1788'de ABD'de tanınmıştır; Almanya 1919, İngiltere 1929, Fransa 1945, Belçika 1946 ve İsviçre 1971 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanımışlardır. Türkiye ise 1934'te kadınlara bu hakkı, birçok Avrupa ülkesinden daha önce tanımıştır. TBMM tarafından, 3 Nisan 1930 tarihinde belediyelerde, 26 Ekim 1933'te köy ihtiyar heyeti ve muhtarlık seçimlerinde, 5 Aralık 1934'te ise Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Türk kadınına seçme ve seçilme hakkının tanınmasıyla, çağdaş yönetim biçimi olan demokrasinin temel gereklerinden biri daha yerine getirilmiştir (Muhammet Örtlek, 2013: 283; Yürüt, 2017: 367).

Türkiye'de ilk kez genel seçimlere katılan kadınlar, TBMM'de 18 milletvekilliği ile yüzde 4,52 oranında temsil edilmişlerdir. Çok partili hayata geçildiği dönemde, 1950 yılında, yüzde 0,62'ye inen oran, 7 Haziran 2015 yılında yapılan seçimlere kadar yüzde 4'ün altında kalmıştır. 2015 seçimleri ardından yüzde 17,8'e ulaşan oran 24 Haziran 2018 yılında 103 olan kadın milletvekili sayısı ile en yüksek sayıya ulaşmıştır. Bu artış azımsanmayacak bir derecede olmasına rağmen yine de siyasi gelişim açısından yeterli değildir. İsveç'te parlamentonun yüzde 44,7'si,

¹⁷ Satı hanım, hiçbir eğitimi olmayan bir Anadolu köylüsüdür, Ankara'ya bağlı Kızıl Viran Köyü'nde muhtarlık yapmıştır. Altı çocuğu vardır. 50 yaşında Mebus seçilmiştir. (Kırkpınar, 2013: 197).

Finlandiya'da 42,5'i, Belçika'da 38'i, İspanya'da 36'sı, Almanya'da 32,9'u, İsviçre'de yüzde 28,5'i, İtalya'da 21,6'sı, Bulgaristan'da 20,8'i, Yunanistan'da 18,7'si kadınlardan oluşuyor. Avrupa'da kadınların temsil oranı hızla artarken pek çok Avrupa ülkesinden önce bu hakkı almış olmasını göz önünde bulundurursak Türkiye'de arzu edilen oranlara ulaşılmamıştır. Cumhuriyet gazetesinin 26 Mart 1989 yılında yayınlanan haberine göre: Türkiye'de siyasal faaliyetlere katılmayan çalışan kadın oranının % 85 olduğu ve bu kadınların% 49 unun siyasi faaliyetlere katılmama sebeplerinin zamansızlık olduğu aktarılmıştır. Kadınlara yüklenen geleneksel sorumluluk ve paylaşımcı iş bölümü gerçekleşmediği sürece kadının karar mekanizmalarında aktif şekilde yer alması olanaksız görülmektedir (Yaraman, 2015: 24).

Türkiye'de kadın temsili bakımından dikkat çeken nokta, 1960'lardan önce ve sonraki dönemde kadın vekillerin temsiliyet sayısı, özellikleri, statüleri konusunda oluşan farklılıktır. İlk dönemde kadın vekiller kamusal alana yeni katılım sağladıkları için kendilerini tecrübe ve bilgi bakımından geride hissetmişlerdir. Öyle ki parti politikası yapmaktan öte milletin kadın temsilcisi konumunda kalmışlardır. Kadın vekiller mecliste pek fazla konuşmuyor, konuştuklarında ise çocuk, sağlık, eğitim gibi dışil konuları ifade ediyorlardı (Sancar, 2017: 176). 1960 sonrası vekil kadınların gitgide daha özgüven sahibi olduğu ve siyasi arenada partilerinin savunucusu durumuna geldikleri görülmektedir (Berktaş, 2018: 193). 1960 sonrası vekil kadınların sayıca yetersiz olduğu görünse de meclisteki etkinlikleri söz konusu olduğunda önemli ölçüde ilerleme kaydettikleri gözlemlenmiştir. Meclise girdikleri ilk dönemde çekingen, özgüvensiz bir tutum içinde olan kadınların artık daha girişken ve cesaretli oldukları, söz aldıkları için özür dileyen bir vekil profilinden, her konuda söz hakkını ısrarla savunan bir profile geçildiği görülmüştür (Berktaş, 2018: 194).

3.8. İstanbul Milletlerarası Kadın Kongresi (18-24 Nisan 1935)

Türk kadınının ilk defa olarak milletvekili seçmesi ve seçilmesi uluslararası alanda da ses getiren bir gelişme olmuştur. Hal böyle olunca Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi bu defa İstanbul'da toplanmıştır.

Kongrenin İstanbul'da toplanması Türk kadın hareketi için önemli bir kazanım olmuştur. Kongre sayesinde Türk kadını ve Türk kadınının Cumhuriyet döneminde gerçekleştirdiği değişimi dünya kadınlarına duyurma şansı yakalamıştır. Bu kongre Türkiye'de kadın hakları tarihiyle alakalı milat noktalarından biri olmasıyla beraber kadın faaliyetlerinin ilk dalgasının uluslararası boyut kazanması ve kolektif bir kimlik oluşturma gayretleri bakımından da özel bir önem taşımaktadır (Ökten, 2002: 55).

30 Ocak 1935 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi "*Mustafa Kemal'in Yurdu Bizi de İstanbul'a Celp Etti.*" başlığıyla verdiği haberde 18 Nisan'da İstanbul'da toplanacak olan Uluslararası Kadınlar Birliği konferansının İstanbul'da toplanmasının nedenini yine birliğin başkanının ağzından duyurmuştur. Uluslararası Birliğin reisi madam Korvet Aşbi İstanbul'da toplanacak kongrenin nedenlerini kaldığı Park Otel'de kendisiyle röportaj yapan muharrire şu sözlerle açıklamaktadır: "*Türkiye Cumhuriyeti'nin ve ünlü Reisiniz Mustafa Kemal'in garpta ve bütün dünyada uyandırdığı büyük alaka bizi de buraya çekti. Türk kadınlığının, Türkiye Cumhuriyeti'ni rejimi altından gördüğü inkişafa meclubuz.*"

Madam Aşbi'nin bu sözleri Türk kadınının elde ettiği siyasi hakların dünya kadınları tarafından da hayranlık ve alaka ile izlendiğini göstermektedir. Biz erkeklerin aleyhine değil, aksine birlikte çalışmak istiyoruz. Bunun için erkeklerle çalışma birliği vücuda getirmek istiyoruz. Müteveffa Hariciye Nazırı M. Briya'nın dediği gibi, kadınların umumi hayata iştirak etmediği ve erkeklerle teşviki mesai etmediği bir memlekette hakiki bir sulh temin edilemez. Filhakika kadınların mukadderatı erkeklerden çok kadınların elindedir. Nesilleri beşikten itibaren yetiştiren kadınlardır. Şu halde insanların seciyesi üzerine kadınların tesiri büyüktür (Cumhuriyet, 30 Ocak 1935).

Uluslararası Kadınlar Birliği'nin 12. kongresinin İstanbul'da yapılmasının arkasında Türk kadınının Cumhuriyet'le siyasal haklarını kazanması yatmaktadır. Kongreye katılanlar ısrarla Türkiye'de kadının yaşadığı değişimi vurgulamış ve Atatürk devrimlerine duydukları hayranlıktan bahsetmişlerdir. Virginia Woolf kongrenin İstanbul'da toplanma sebebini Türk kadınının seçme ve seçilme hakkını kazanmasının uluslararası kamuoyunda ses getiren bir gelişme olmasına bağlamıştır (Woolf, 2010: 129).

Böyle önemli bir organizasyonun Türkiye’de gerçekleşecek olması doğal olarak basın tarafından da ön planda değerlendirilen bir gelişme oldu. İstanbul’da toplanacak kongre bu tür uluslararası toplantıların 12.si olacaktı. Bu vesile ile *Cumhuriyet* gazetesi, daha önceki kongrelerin yapılış sebepleri ve tarihleri hakkında “*Kadınlar Kongresi Hazırlıklara Başladı*” başlığıyla yayınlanan haberinde ayrıntılı bilgiler vermekteydi. Bu haberde kongrelerin tarihleri, toplandıkları yerler ve ele alınan konular şöyle sıralanmaktadır:

“ 1902 de Washington’da, 1904’te Berlin’de, 1906’da Kopenhag’da yapılan kongrelerde, münhasıran kadınların intihap hakları mevzuu bahis olmuştur. 1908’de Amsterdam kongresinde de aynı mevzunun görüşüldüğü ifade edilmektedir. Bu kongrede kadınların intihap hakkına malik oldukları bazı memleketlerin murahhasları tarafından dikkate değen raporlar okunmuştur. 1909’da Londra’da kongre yapıldığı, umumi olarak intihap meselelerinin ele alındığı, program haricinde bir miting düzenlendiği, intihap taraftarlarının görüşlerinin dinlendiği belirtiliyor.

1911 tarihinde Stockholm’de yapılan kongrede ise daha önceki kongrelerde ele alınmayan konuların gündeme getirildiğinden söz edilmekte; bu konular, kurtulan memleketler, uluslararası kadın seçim meselesine nasıl müdahale edebilirler, seçim hakkının verilmesi kadınların yaşama şartlarını ne şekilde ıslah etti, kadınların siyasi fırkalara intisabı olarak sıralanmaktadır. 1913’te Peşte ’de yapılan kongrede başlıca konunun uluslararası seçiciler birliğinin kadınların intihap hakkı iddialarına iştiraki olmuştur. 1920’de Cenevre’de yapılan kongrede ise harpten sonraki ilk kongre olması açısından önemlidir. 20’den fazla ülkede kadınlara intihap hakkının verildiği bu kongrede ilan edilmiştir. 1923’te Roma’da yapılan kongrede Amerika kadınlarının intihap hakkını kazandıkları kaydolurmuştur.

1926’da Paris’te yapılan kongrede uluslar kurumunun mesaisine yardım ederek sulh davasını ilerleterek kadınların siyasal haklarını nasıl kullanmaları lazım geleceğini tetkik etmeye memur daimî bir komisyon teşkili kararlaştırılmıştır.

1929’da Berlin Kongresinde birliğin kuruluşunun 25. yılı kutlanmış, kadınların çeyrek asırda elde ettikleri terakki yat ehemmiyetle kaydolun muştur. Birliği oluşturan komisyonlar da gazete haberinin bir bölümünü oluşturmaktadır. Girişte, birliğin başlıca gayesinin gerek siyasal gerek hukuki, ahlaki ve ekonomik alanlarda erkekle kadın arasında tam bir müsavat temin etmek olduğu için, bu muhtelif gayelere göre çalışmak üzere birtakım komisyonlar oluşturulmuştur.

İntihaba iştirak ve siyasal faaliyet komisyonu başkanı Çekoslovakya Ayan Meclisi azasından Bayan Pilaminkova'dır. Müsavat ve Kadın Ticaretine Mümnaaat Komisyonu Başkanı, Uruguay Murahhası Madam Pavlina Luisi'dir. Bu komisyon hem kadın hem de erkeklerin ahlakını yükseltmek, fuhuş mücadelesinde yalnız kadınlara tatbik olunan istisnai tedbirlerle ve kadın ticareti ile ilgili hususlara bakar.

Erkeklerle İş Müsavatı Komisyonu Başkanı İsveçli Bayan Malin bu komisyonda kadınlara erkeklerle müsavi iş şartları, ücretler ve muhtelif mesleklerde terakki şartları teminine çalışır.

Sulh ve Uluslar Kurumu Komisyonu Başkanı Amerikalı Jozefin Sain, Kadınların Medeni Ahvali Komisyonu Başkanı Paris Barosu avukatlarından Madam Suzan Grinberg bu komisyonun başlıca meşgul olduğu şey, evli kadınların henüz birçok memleketlerde zamana uygun olmayan kanunlarla muayyen medeni vaziyetlerini ıslahtır. Evli kadının tabiiyeti meselesi de Birliğin iştigal eylediği mesailendir. Birlik kocaya varan kadının isterse kendi tabiiyetini muhafaza etmesi için 1930 senesi Martında La Hay'de bir içtima akdetmiştir”(Cumhuriyet, 9 Nisan 1935).

21 Mart 1935 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinin küçük bir haber olarak iç sayfalarından birinde yer alan “*Beynelmilel Kadınlar Birliği Kongresi Pulları*” başlıklı haberinde, Nisanda yapılacak kongre için yaptırılacak hatıra pullardan ve pulların üzerine değerini gösteren sürşarjlar yapılarak çıkarılacağı şeklindeki uygulamadan söz ediliyordu (Cumhuriyet, 21 Mart 1935).

Uluslararası Kadınlar Birliği'nin İstanbul'da yapacağı toplantı ile ilgili bir haber de “*Feminizm Kongresi*” başlığı ile *Milliyet* gazetesinde yer almış ve devamında yapılan açıklamalarda kongre ile ilgili yapılan hazırlıklardan söz edilmiştir. Bu haberde Uluslararası Kadınlar Birliği Merkez Bürosu'nun 12 Nisan'da İstanbul'a geleceğinin haberi yer almakta, diğer murahhasların da müteakip günlerde geleceklerinden ve Beyoğlu'ndaki otellerinde ücretlerini indirdiklerinden bahsedilmektedir. Yine aynı haberde daha önce yer verdiğimiz haberlerden biri olan Kadınlar Birliği Sergisi'nin vakit darlığı nedeniyle ertelendiğinden söz edilmektedir (Milliyet, 21 Mart 1935).

18 Nisan'da İstanbul'da toplanacak olan uluslararası feminizm kongresinin hazırlıklarına nezaret etmek üzere Uluslararası Kadınlar Birliği Umumi Kâtibinin geleceği ile ilgili haber 2 Nisan 1935 tarihli gazetede bir hafta öncesinden okuyuculara duyuruluyordu (Cumhuriyet, 2 Nisan 1935).

Uluslararası Kadınlar Birliği Başkanı Madam Aşbi ile Amerika'daki Matbuat Şubesi Müdürü Madam Fastayın 17'sinde İstanbul'a gelecekleri haberde yer almaktadır. Ayın 14'ünde de Fransa'nın Uluslar Kurumu nezdindeki murahhası Madam Malaterra Selliezin geleceği ile ilgili açıklama ile haber devam etmektedir. Habere, Mısır Murahhas heyetinin 50, Yugoslavya heyetinin 17, Bulgar heyetinin ise 50 kişiden oluştuğu ile ilgili ayrıntılar ilave edilmişti (Cumhuriyet, 3 Nisan 1935).

3 Nisan 1935 tarihli *Milliyet* gazetesi, daha önce hazırlanacağını duyurduğu kadınlar günü için yapılan pulların tamamlandığını, bu pulların üzerinde ilme, fenne ve sanata hizmet eden kadınların resimlerinin olduğu, bu nedenle pulların üstünde Nobel Edebiyat ödülünü kazanan Bayan Grazia Deleda'nın ve Bayan Curie'nin resimlerinin bulunduğunu yazmaktadır (Cumhuriyet, 3 Nisan 1935).

Yine *Milliyet* gazetesinde, kongreye binden fazla murahhasın katılmasının beklendiği, daha öncekilere bine yakın murahhasın katıldığı belirtilmiştir. 12. kongrenin İstanbul'da yapılacak olmasının kongreye fevkalade bir mahiyet kazandırdığı, Türkiye'nin son zamanlarda önemli bir mahiyet kazandığı ve bu nedenle kongreye daha fazla murahhas katılmasının beklendiğini yazmaktadır. Aynı gazete, Kongre için İstanbul'un tercih edilmesinin nedenlerini ise şehrin şark ve garbın ortasında bulunması ve feminizmin son zamanlarda şark memleketlerinde çok fazla yayılması olarak belirtmektedir (*Milliyet*, 4 Nisan 1935).

Milliyet gazetesi "*Türk Kadınlığı Bütün Dünya Kadınlarına Örnek Oldu*" başlıklı haberiyle dünya kadın temsilcilerinin gelmeye başladıklarını duyuruyordu. Türkiye'de yapılacak olan kongreye katılmak için İstanbul'a, İtalyan bandıralı Tevere vapuru ile gelen birçok kadından biri olan kongre ikinci reis vekili, Madam Rosa Manus'un kendisi ile yapılan röportajda Türk kadını ile ilgili sözleri o günün dünya koşullarında oldukça ilginç ve düşündürücüdür.

Rosa Manus görüşlerini aynen şu sözlerle ifade etmektedir:

“Bu seneki kongrenin İstanbul’da toplanmasına çok sevindik çünkü Türkiye kadınlık işlerinde en ileri safta yürüyen bir memleketidir. Biz Türk kadınlarının bütün faaliyetlerini kıskanarak ve takdir ederek çok yakından alakadar oluyoruz. Türk kadınına layık olduğu bütün haklar verilmiştir. İşte bu münasebetle Uluslararası Kadınlar Birliği kongresi’nin İstanbul’da akdedileceği bize sevinçlerin en büyüğünü veriyor. Kongrede 35 ten fazla memleket temsil edilecektir. Bundan evvel hiçbir kongremize bu kadar çok iştirak edilmemişti. Bu seneki kongreye evvelce hiç görmediğimiz, Hindistan, Irak, Suriye murahhaslarının da bulunacağından memnunuz. Diyebilirim ki bu kongre diğer kongrelerden çok daha mükemmel olacaktır. Evvelce kongre her üç senede bir toplanırdı fakat iktisadi buhran dolayısı ile toplanış zamanı altı seneye çıkarıldı. 1929 11. kongre Berlin’de toplanmıştı. 12. Kongre ise şimdi İstanbul’da toplanacak.”

Rosa Manus kongrede görüşülecek konuları ise şöyle sıralamaktadır: ‘*Evli kadının tabiiyeti, uluslararası sulhu, iktisadi buhran, silahsızlanma meselesi.*’ (Milliyet, 8 Nisan 1935).

Kongrenin toplanması ‘*Dünya Kadınları Bugün Yıldız Sarayında Toplanıyor.*’ başlığı ile Cumhuriyet’te verilmişti. Haber şu şekilde devam ediyordu:

“Kongreyi İstanbul valisi açacak ve Madam Aşbi bir nutuk söyleyecek. İstanbul bugün uluslararası büyük bir kongreye daha sahne oluyor. Yıldız Sarayı’nda dünya kadınları toplanacaklar! Bunun manası itibarı ile ehemmiyeti, şüphe yok ki, Uluslararası Parlamentolar Kongresi’nden çok daha mühimdir. Hele düne kadar Türk kadınına mahpus hayatı yaşatan saltanatın eski ocağında Türk kızının dünya kadınlarını toplamış olması yönünden. Bir Fransız yazıcısına göre vakti ile Fransız süfrajeleri mebuslarla istihza için, biz galiba Türk kadınları intihap hakkını aldıktan sonra bu hakkı kazanabileceğiz! Derlermiş.” (Cumhuriyet 18 Nisan 1935a).

Bu cümlede Türk kadınının haklarını kazanmasını daha asırlara bağlı bir iş sayan zihniyetin acılığı sırtılmaktadır. Hâlbuki Cumhuriyet’in Türk kadını Fransız hemşirelerini çoktan geride bırakarak haklarının hepsini kazanmış ve milli mukadderatın her cepesinde söz sahibi olmuştur. Bunun içindir ki 200.000.000 kadını temsil eden yüzlerce murahhas Mustafa Kemal Atatürk’ün Türkiye’sine hayran olmak için geldiklerini ve Türk kadınına gıpta ettiklerini iftiharla söylüyorlar. Bu parlak muvaffakiyetten göğsü kabarmayacak bir Türk tasavvur edilebilir mi? (Cumhuriyet, 18 Nisan 1935b).

Akşam gazetesi, kongreye ayrıntısı ile yer vermiştir. 18 Nisan'da kongrenin açılışı yapılmıştır. Sabahın ilk saatlerinden itibaren kongrenin yapılacağı Yıldız Sarayı çevresinde tatlı bir telaş yaşanmakta, sarayın girişinde gelenleri görmek için toplanan kalabalığın arasından geçen vasıtalar Saray'a delegeleri taşımaktadır. Delegeleri kongre için TKB tarafından görevlendirilmiş olan ve yaka kartlarında bildikleri yabancı diller yazan genç kızlar karşılamaktadır. Toplantı salonunun yanında yer alan basın odasında ise gazeteciler, karikatüristler sürekli çalışmaktadır (Akşam, 19 Nisan 1935a).

Kongreye katılan delegelerin çoğu milli kıyafetlerini giymişlerdir. Büyük kürsünün arkasına iki uzun Türk bayrağının arasına üzerinde Justice yani "Adalet" yazan Suffragette bayrağı asılmıştır. Akşam muhabiri, takdim edilen ak saçlı delegelerin pek çoğunun matmazel oluşuna dikkat çekmektedir. Yani hiç evlenmeden hayatlarını kadınlık hareketine vermiş feminist kahramanlardır" (Akşam, 19 Nisan 1935b).

12. Uluslararası Kadın kongresinin İstanbul valisinin nutku ile açılmış ve söz konusu kongrede evrensel bir yaklaşımla tüm dünya kadınlarının istekleri, kongrenin gündem maddelerinde dile getirilmiştir. Bu birliktelik sayesinde katılımcı kadınların birbirleri ile tanışıp kaynaştıkları ve komisyonların seçildiği belirtilmiştir. Böylece, Atatürk inkılaplarının sadece ülkemizdeki kadınları değil, tüm dünya kadınlarını kucaklar nitelikte olduğu bir anlamda ortaya konmuştur. (Cumhuriyet, 19 Nisan 1935). Uluslararası Kadın Kongresi'nde bu başarıların mimarı Atatürk'ün esareten kurtardığı Türk kadınına dünya kadınları alkışlanmış, söz konusu zaferin Türk kadınına atfedildiği dile getirilmiştir. (Cumhuriyet, 19 Nisan 1935).

3.9. Türk Kadınlar Birliği'nin Kapatılması (10 Mayıs 1935)

1935 de İstanbul'da toplanan XII. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi hakkında "Türk feminizminin doruk noktası, aynı zamanda da sonu oldu" diyen Toprak, kapatılma kararının arkasında CHP'nin olduğunu düşünüyor ve şöyle devam ediyordu: "Emir yüksek yerden gelmişti, CHP, Türk Kadınlar Birliği'nin kendini feshetmesini istiyordu".

2 Mayıs 1935'te TKB Genel Başkanı Latife Bekir'in yayımlanan demeciyle Kadınlar Birliği'nin feshedilme hazırlıklarına başladığı bildirilir:

“Teşkilatı Esasiye Kanununun tadili ile Türk kadınına verilen müsavî (eşit) haktan dolayı birliğimizin lağvı (kaldırılması) düşünülmüşse de bundan bir sene evvel Uluslararası Kadın Birliğinin 12. Uluslararası Kadın Kongresi'nin hükümetimizin müsaadesi ile şehrimizde toplanması kararlaştırılmıştı. Haddi zatında birliğimiz Uluslararası Kadın Cemiyeti'nin tabii bir azası olduğu binen aleyh onun lağvı demek Uluslararası Kadınlar Kurumunun ilgası olacağından bu harekettten vazgeçilmişti. Uluslararası Kongre'nin iyi suretle bitmesinden sonra bu mesele birliğimizin en yakın tarihte yapacağı toplantıda görüşülecektir.” demeci basında yer alır.

Ülke geneline hâkim olan kadınlarla erkeklerin siyasi alanda eşitliğinin sağlandığı, bu nedenle de kadın ayrı erkek ayrı örgütlenme gereğinin ortadan kalktığına dair düşünceler kapatılma kararında etkili olmuştur. Açık olarak söylemek gerekirse kamuoyu bu konuda birliği zorlamıştır. Bu şekilde bir ortamda daha fazla gidilemeyeceği görüldüğünden birlik olağanüstü kongre kararı almıştır.

Latife Bekir'in demecinin ardından basında bu demeçle ilgili artık Türk Kadınlar Birliği'ne gerek olmadığı şeklinde yoğun bir kampanya başlatılır. Kampanya sırasında ifade edilen görüşler şöyle özetlenebilir:

“Cumhuriyet inkılâbıyla Türk kadınları her türlü haklarını elde etmiş, erkeklerle eşit olmuşlardır. Kadınlar Birliği'nin amacı da bundan başka bir şey değildir. Bu amaç gerçekleştirildiğine göre, Türk Kadınlar Birliği'nin varlık nedeni ortadan kalkmış demektir. Bu birlik siyasal bir kuruluş da değildir. Böyle bir nitelik taşımadığı içinde çalışmalarını sürdürmesinin bir anlamı kalmamıştır. Yılda birkaç kez bir, iki çocuğu giydirmek, böyle bir birliğin yaşamasını gerektirecek bir çalışma sayılmaz. Kaldı ki eğer ortada hala bir sorun kalmışsa bu, kadın erkek kavgasıyla değil, elbirliği ile çözülebilir.” (Yetkin, 1984:84 – 85).

KHF'nin kapatılması konusunda dikkati çeken önemli nokta ise fırkanın tüzüğündeki 2. maddeydi ve bu madde, kadınların siyasi nitelikte çalışabileceklerini öngörüyordu. Bu madde üzerine fırkanın siyasi örgütlenmesi hükümet tarafından durdurulmuştu. Aynı duruma tekrar düşmemek için TKB'de, KHF'nin tüzüğünde değişiklik yaparak kendi tüzüğüne “*Kadınların ve bu cemiyetin siyasetle alakası yoktur*” maddesini koymuştur. Böylece cemiyetin kurulması için gerekli değişiklik yapılmış ve hükümetin kabul edeceği şartlar oluşturulmuştur fakat bu durum kadınları,

siyasi haklarını kazanmak istemeleri arzusundan vazgeçirmemiştir. TKB de bu hakları kazanma yolunda büyük rol oynamıştır (Yıldız, 2012: 59).

Feshetme kararının alınmasından çok önce 13 Ağustos 1934 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir habere göre, Kadınlar Birliği üyeleri arasında gerçekleşen bir toplantıda İffet Halim “Kadınlar Birliği” adının “Türk Kadın Varlığı” olarak değiştirilmesini teklif etmiştir. Bu ismin gayelerine daha uygun olacağını söyleyerek:

“Şimdi yalnız, kadınların toplandığı bir hayır cemiyeti, bir yardım kurumu olarak çalışıyoruz. Faaliyet programında esaslı değişiklikler yapılmalıdır. Biz bu yeni Türk kadınının yükselmesi için çalışmalıyız. Kadınlar Birliği anlamsız oluyor. Bence bir de erkek birliği yoktur? ... Belediyede beraber, salonda beraber, sokakta beraber, her yerde erkeklerle beraberiz. İnkılâbımızın her sahadaki prensiplerini tahakkuk ettirmek için niçin erkeklerden ayrılıyoruz?” demiştir.(Cumhuriyet, 13 Ağustos 1935).

Bu teklif diğer üyeler tarafından reddedilmiş ve cemiyetin haremlik selamlık diye bir ayrıma gitmediği, isim değiştirilince tanınması zor olacağı konuşulmuştur (Kahraman, 2014: 39; Kaplan, 1998: 55).

15 Eylül 1934’te çıkan gazete haberine bakıldığında, Kadınlar Birliği’nde çatırdamalar yaşandığını gösteren cümlelere rastlanmaktadır. Kadınlar Birliği’nin erkek üyeleri, birliğin artık gereksiz faydasız olduğunu söylemesi üzerine, Kadınlar Birliği’nin toplantı düzenlediği gazetelere yansımıştır (Akşam, 15 Eylül 1934).¹⁸

11 Mayıs tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde Türk Kadınlar Birliği’nin akıbeti ile ilgili bir haber dikkat çekiyordu. Demokratik haklarını elde etmiş olan Türk kadını, artık kadınları temsil edecek bir birliğin ihtiyaç olmaktan çıktığının kararını vererek Türk Kadınlar Birliği’ni feshetmişti, işte bu haber bununla ilgiliydi. “*Kadınlar Birliği’ de dün maziye karıştı*” birlik dün yaptığı 17 kişilik kongrede faaliyette devam lüzum görmeyerek kendi kendini feshetti. Geçen hafta ekseriyet olmadığı için akdedilemeyen Türk Kadınlar Birliği fevkalade kongresi dün saat 16’da Birliğin Cağaloğlu’ndaki binasında akdedilmiştir (Cumhuriyet, 11 Mayıs 1935a).

¹⁸ Bakınız: Ek. 11.

Kadınların dünkü toplantısına 500 azadan ancak 17 si gelmişti fakat ikinci toplantı olduğu için kongrenin akdine karar verilmiş ve Birlik Başkanı Latife Bekir saat 16'da kongreyi açmıştır. Kongre başkanlığına Safiye Hüseyin seçildikten sonra idare heyeti namına genel Yazgan Aliye Esad hazırlanan raporu okumuş ve Türk kadınına bütün hakların eksiksiz olarak verilmiş olmasından dolayı duydukları kıvancı anlatmıştır. Aliye Esad bundan sonra birliğin şimdiye kadar yapmış olduğu işlerden bahsetmiş bu meyanda "Kadın Sesi" adlı bir mecmua çıkarıldığını, bu mecmuada kadınlığı alakadar eden birçok yazı bulunduğunu, dile getirmiştir. Anadolu'dan tahsil için İstanbul'a gelen kız talebeye yardım edildiğini, birliğin dil öğrenmek isteyen kadınlar için lisan kursları açtığını, fakirlere yardım edildiğini, aç kalan ilkokul talebelerine öğlen yemeği temin edildiğini anlatmıştır.

Rapor alkışlanarak aynen kabul edilmiştir. Bundan sonra birlik üyelerinden Necile Tevfik'te 18 Nisan'da İstanbul'daki Uluslararası Kadın Birliği Kongresi hakkında hazırlanan raporu okumuştur. Bunu müteakiben gene birlik üyelerinden Masadet Rifat hesap raporunu okumuştur. Birlik Başkanı Latife Bekir tekrar kürsüye çıkarak şunları söylemiştir:

"12 seneden beri çalışıyoruz. Bu müddet zarfında kadınlığımızı yükseltecek birçok işler yaptık. Artık Türk kadınlığı bütün haklarına eksiksiz olarak kavuşmuştur. Yeni Teşkilatı Esasiye Kanunu'muz bir birlik yaparak bu uğurda çalışmamıza sebep bırakmamıştır. Bu münasebetle Birliğimizin kapatılmasını teklif ediyorum. Çalışmak isteyen arkadaşlar, birçok hayır kurumları vardır. Oralarda çalışabilirler."

Latife Bekir'den sonra üyelerden Manisa Birliği Başkanı Şükriye Abbas söz alarak Birliğin Halk evine nakli ile orada bir şube çalışmasını teklif etmiş fakat bu teklif kabul edilmemiştir.

Cumhuriyet döneminde kadınların, milli kimliğin inşasında bir meşruiyet zemini teşkil etmenin bir aracı olarak görüldüklerini söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra Türk kadınına sağlanan haklar konusu, Cumhuriyet'in kendisini Batı karşısında meşrulaştırma gereksinimi duymaksızın özgürce davranabildiği bir alan olmuştur. Kadın hakları da bu doğrultuda Batı karşısında demokratikleşmenin etkili sembollerinden biri olarak kullanılmıştır. Kadınlara seçme ve seçilme haklarının verilmiş olması ile gerek yukarıda belirtilen amaca ulaşılması, gerek daha evvel

belirtildiği üzere bu hakların sağlanması ile TKB'nin kuruluş hedefini gerçekleştirdiği görülmüştür. Kadınlarla erkeklerin siyasi alanda eşitliğinin sağlanması dolayısıyla kadın ve erkeklerin ayrı ayrı örgütlenme gereğinin ortadan kalktığı noktasındaki görüşler, artık TKB'ye de ihtiyaç kalmadığı düşüncesini doğurmuş ve bu düşünce doğrultusunda TKB 1935'te gerçekleştirdiği olağanüstü kongre sonrasında birliği kapatma kararı almıştır (Dişbudak, 2008: 61).

“Neticede ittifakla birliğin feshine ve eşyaların Halk Partisine birlik kasasındaki 184 lira 5 kuruşun da Çocukları Esirgeme Kurumu ile Hasta Bakıcı Hemşireler Kurumuna teberru edilmesine karar verilmiştir.” (Cumhuriyet, 11 Mayıs 1935b).

İşte 12 seneden beri yaşayan Kadınlar Birliği de böylece tarihe karışmış oldu.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'la başlayan ve Meşrutiyet döneminde hızlanan kadın hareketleriyle Osmanlı kadını kendi hakları konusunda önemli ilksel mücadeleler vermiştir. Özellikle kurdukları kadın dernekleri ile birtakım hak isteklerinde bulunmaya başlamışlardır. Önceleri siyasal haklar talebinden ziyade kadınların eğitimi ve toplumsal yaşama kazandırılması şeklindeki talepler zamanla siyasi hak talebini de beraberinde getirmiştir. Kadınların seçimlere katılması, seçim döneminin en önemli gündemlerinden birisi olmuştur. Gerek dönem basınında gerekse mecliste, kadınlara seçim hakkının verilmesiyle ilgili, bu hakkın gerekliliği ve öneminin vurgulandığı haberler ve yazılar sıklık arz etmektedir. Bu konular kimi yerlerde ise örneğin bazı karikatür ve köşe yazılarında ironik anlatımlarla kaleme alınmıştır. Bu sayede okuyucunun dikkatinin her şekilde konuya çekilebilmiş olduğu ve gündemin bu dikkate değer tartışmalarının haber niteliğinde canlılığını bir müddet koruyabildiği anlaşılmaktadır.

Türkiye'de kadının siyasal yaşamda kat ettiği yol Cumhuriyet döneminin önemli kazanımları arasında yer almaktadır. Bu dönem, yaşamın pek çok alanında ilksel kazanımlara olanak tanımıştır. Bu bağlamda kadının özellikle siyasal yaşamda edindiği haklar ve bu alanda gösterdiği çabalar tezimizin esas hareket noktasını oluşturmuştur. Kadının siyasal hakları ve siyasal yaşamdaki faaliyetlerinin basın açısından değerlendirilmesi, ulusal basının dönemin güncel bu önemli gelişmesine verdiği yer, bize dönemin sosyokültürel ve siyasal ortamı hakkında dikkat çekici bilgiler sunmaktadır.

Basın, ulusal ölçüde faaliyet gösteren varlığıyla yayım ve yazın politikaları açısından farklılık göstermiştir. Bu bağlamda her bir yayın organı ele aldığı konuya kendi kalemi ve tutumu ile yanıt vermiştir. Burada ele alınan Cumhuriyet döneminde kadına verilen siyasal haklar konusu olduğundan, yazın üslubu ve yayım politikaları gereği farklılaşan yayın örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Kimi bu haklar konusunda gösterilen çaba ve alınan sonucu sütunlarına geniş puntolarla taşımış, kimi örnekler ise farklı gündemler yönünde aktif haber sergilemiştir. Dönem basınının bu konudaki tutum farklılığı kadının siyasal yaşamdaki yerine, Cumhuriyetin bu yöndeki

kazanımlarına olan bakış açısını ortaya koymuş olması bakımından değerlidir. Öyle ki bu sonuç dönemin siyasal atmosferini anlamak açısından da dikkat çekicidir.

Dönemin ulusal basınında yer alan haber ve yazılar dikkatlice değerlendirildiğinde kadının siyasal hakları ve bu yöndeki yaşamı konusunda tarihsel gelişmelerin kronolojik bir çizgide izlenebildiği görülecektir. Öyle ki siyasal gelişmeler dönem basınının ana gündemini oluşturmuştur. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tanzimat'la başlayan ve Meşrutiyet döneminde hız kazanan kadın hareketleriyle Osmanlı kadınının kendi hakları hususunda ilerlemeler kaydettiği basına yansıyan haber ve yazılar üzerinden okunabilmektedir. Kimi zaman metin incelemeleri kimi zaman ise gazetelerde yer alan mizahi anlatım ya da resimler, çizgiler bu açıdan önemli bilgiler içermektedir. Yanı sıra süreç içerisinde kadınların kurdukları dernekler ile hak istekleri, eğitim ve toplumsal yaşama kazandırılmaları yönündeki talepleri, zamanla gelişen cemiyet faaliyetleri, kalem mücadeleleri basının sürmanşete taşıdığı haberlerin başında yer almıştır. Basın üzerinden yapılan bu okumalarla kadınların Osmanlı döneminde başlayan bu ilksel çabalarının ancak Cumhuriyet'in ilk yıllarında oluşup, gelişebileceği bir ortamı bulabildiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Cumhuriyet dönemi inkılapları kadının siyasal yaşamda elde edeceği haklara ulaşabilmesine olanak tanıyacak entelektüel ve siyasal ortamı sağlayabilmiş olmasıyla önemlidir.

Kadınlar, 1930'da yerel seçimlerde seçme hakkını elde ederken 5 Aralık 1934'te milletvekili seçme ve seçilme hakkına da sahip olmuştur. Bu tarih ve gelişme, dönem basının neredeyse yayın politikası ve yazın üslubu açısından farklılık gösteren genelinde sıklıkla verilen haber konusu olmuştur. Cumhuriyet dönemi yazın dünyasının sesi olarak bilinen yayın kollarında, demokrasi ve eşitliğin tesisi hususunda siyasi katılımı temin edecek olan siyasal hakların Mustafa Kemal Atatürk sayesinde kazanılmış olduğu ve Türk kadınına dünyanın pek çok ülkesinde bulunan kadınlardan önce siyasi hak verildiği yönündeki haberlere geniş yer verildiği görülmektedir.

Türk kadınının siyasal hakları ve siyasal yaşamdaki faaliyetleri, bu yönde izlediği yol ve edindiği kazanımlar ulusal basın açısından öncelikli konular arasında yer alarak haber niteliği taşımış ve gündemde olmuştur. Haberlerin niteliği, sıklığı, genişliği, renkliliği, sürekliliği açısından farklılaşan ulusal basın bu yönde zengin bir

malzeme olarak karşımıza çıkmaktadır. Konu aynı anda bu yönlerden farklılık gösteren basın örnekleriyle bir arada karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme dönemin siyasal ortamının neredeyse bir aynası olarak karşımıza çıkan basını bir yönüyle inceleyerek bir taraftan dönem basını diğer taraftan da dönemin siyasal atmosferini anlamamıza olanak sağlayacak veriler ortaya koymuştur. Tezimiz, bu farklılığı ulusal basında yer alan zengin bir koleksiyonu değerlendirerek gözler önüne sermekte ve dönemin bu açıdan farklılaşan siyasal yapısına dikkat çekmektedir.

KAYNAKLAR

1. Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi, Birleşim: 17, Cilt: I, Tarih: 03. 04. 1923, s. 326.

TBMM Zabıt Ceridesi, Birleşim: 42, Cilt: II, Tarih: 20 Mart 1924, s. 924.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 1, İçtima: 7, Tarih: Nisan 1924, s. 322- 344.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 17, İçtima: 3, Tarih: 20 Mart 1930, s. 72-82.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 17, Devre: 4, İçtima: 2, Tarih: 26 Ekim 1933, s. 49-50.

2. Süreli Yayınlar

Akşam

Anadolu

Cumhuriyet

Halkın Sesi

Hâkimiyeti Milliye

İkdam

Milliyet

Son Posta

Ulus

Vakit

Zaman

3. Kitap ve Makaleler

Akdemir, S. (1991). Tarih Boyunca ve Kuran-ı Kerim’de Kadın. *İslami Araştırmalar*,

V.

- Akkaya, N. (1991). İslam Hukukunda Kadının Siyasi Hakları. *İslami Araştırmalar*, 5(4).
- Akyılmaz, G. (2000). *İslam ve Osmanlı Hukukunda Kadının Statüsü (Kadın)*. Konya: Göksu Ofset-Matbaa Mücellithane.
- Alkan, Ö.M., Yücekök, A. N., Turan, İ. (1998). *Tanzimattan Günümüze İstanbul'da Sivil Toplum Kuruluşları*. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Altındal, M. (1994). *Osmanlıda Kadın*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
Arazi Kanunnamesi. (1940:344-347).
- Ateş, N. Y. (2009). *Kadın Yolu/ Türk Kadın Yolu (1925-1927)*: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20.Yıl Özel Yayımları.
- Arat, N. (1986). *Kadın Sorunu* (2 baskı). İstanbul: Say Yayıncılık.
- Arat, N. (1998). *Cumhuriyetin 75. yılında Türkiye'de Kadın Tartışmaları*. İstanbul.
- Arsal, S. M. (2014). *Türk Tarihi ve Hukuk*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Aydın, H. (2015). "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın", *Curr Res Soc Sci*, 1(3), 84-96.
- Banarlı, S.N. (1971). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. C.2, İstanbul:
- Barkan, Ö. L. (1940). *Türk Toprak Hukuk Tarihinde Tanzimat ve 1858(1274) Arazi Kanunnamesi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. (2006). Ankara : Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Bayram, M. (1984). Osmanlı Döneminde Kadın. *Tercüman Kadın Ansiklopedisi*: Tercüman.
- Berkes, N. (2016). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berktaş, F. (2003). *Osmanlıdan Cumhuriyete Feminizm: Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2018). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bozkır, G. (1998). "Türk Kadınlar Birliği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(9,10), 99-116.
- Bozkır, G. (2000). "Türk Kadınlar Birliği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 68-72.
- Bulut, M. (2003). " İlk Cumhuriyet Meclisinde Dini Yayıncılık Hakkında Tarihi Karar", *Diyanet İlmî Dergisi*, 28(1), 139-149.
- Caporol, B. (1982). *Kemalizm'de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919-1970)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

- Cunbur, M. (1955). *Türk Kadın Yazarları Eserleri (1928-1955)*. Ankara: Son Havadis Matbaası.
- Çaha, Ö. (1996). *Sivil Kadın*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Çakır, S. (1994). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakır, S. (1996). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakır, S. (2016). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çandarlıoğlu, G. (1966). Türk Toplumunda Kadın. *Hayat Tarih Mecmuası*, 1(4).
- Çiftçi, O. (1982). *Kadın Sorunu ve Türkiye'de Kamu Görevlileri Kadınlar* Ankara.
- Demir, F. (1990). İslam ve Kadın. *Diyanet İlmî Dergi*, 30(3), 5,6.
- Demirdirek, A. (1993). *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Doğan, İ., & Öztürk, C. (2005). *Türklerde Aile, Türk Tarihi ve Kültürü* (3. Ed.). Ankara.
- Doğramacı, E. (1993). *Atatürk'ten Günümüze Sosyal Değişimde Türk Kadını*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, TTK Basımevi.
- Doğramacı, E. (1997). *Türkiye'de Kadının Dünyü ve Bugünü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Domaniç, H. (2007). *Yaradılıştan Bu Yana Kadın Haklarının Gelişimi ve Sorunları*. İstanbul.
- Donuk, A. (1982). "Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile". *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 33(33).
- Durakbaşı, A. (2002). *Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erendil, M. (1981). *Evrensel Yönüyle Atatürk*. Ankara: T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Atatürk Yayınları.
- Ergin, M. (1989). *Orhun Abideleri*. Ankara : Boğaziçi Yayınları.
- Erkal, M. (1987). *Sosyoloji*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Ertan, Ü. (2003). Kadınlar Yönetimde: İlk Kadın Muhtar: Gül Hanım *Popüler Tarih*, 43-44.
- Ersin Müezzinoğlu, Y. K. (2017). "Milli Mücadele Sonrasında Türk Kadınına Siyasal Haklar Tanınmasına Yönelik Arayışlar (1923-1924)", *Tarihin Peşinde- Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18, 117-136.

- Eyuboğlu, İ. Z. (1994). *Atatürk Devrimleri Işığında Laiklik*. Ankara: Say Dağıtım Ltd. Őti.
- Eyuboğlu, Ç. E. (1982). *Bernard Caporal, Kemalizm 'de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını* . Ankara: Türkiye İş Bankası Kùltür Yayınları.
- Göksel, B. (1992). *Atatürk ve Kadın Hakları*. Ankara: Atatürkçü Düşünce.
- Gövsä, A. İ. (1946). *Türk Meşhurları*. İstanbul: Neşriyat Yayınları.
- Gül, M. (1998). *Bizde Kadınların Siyasal Haklar Alması ve İlk Kadın Milletvekillerimiz. Cumhuriyet'in Kuruluşunun 75. Yılı Armağanı*. Ankara: Gazi Üni. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tar. Arş. ve Uyg. Merkezi.
- Gündüz, F. (2000). *Kadın İşgücünün Türk Ekonomisine Katılımı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fak.Yayınları, Önder Matbaacılık.
- Gündüz, M. (2008). "II.Meşrutiyet İdeolojilerinde Sosyoloji ve Geleceğin Toplum Tasavvuru", *Doğu Batı*, 45.
- Güriz, A. (2011). *Feminizm Postmodernizm ve Hukuk*. Ankara: Phoenix Yayınevi
- Gürsoy, Ü. (1999). *II.Meşrutiyet Dönemi Dergileri Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Güzel, Ő. (1985). *Tanzimattan Cumhuriyete Toplumsal Değişim ve Kadın* (Vol. 3). İstanbul: İletişim Yayınları.
- İnan, A. (1982). *Atatürk ve Kadın Haklarının Kazanılması*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İnan, A. (1977). *Tarihe Tanıklık Edenler Cumhuriyet'in Kurucu Kuşaağıyla Söyleşiler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kùltür Yayınları.
- İnan, A. (1975). *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması: Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İnan, A. (1959). "Atatürk ve Demokrasi", *Belleten Dergisi*, 23(89).
- İzgi, Ö. (1975). *İslamiyetten Önce Türk Kadınları*. Ankara: Türk Kùltürü Araştırmaları.
- Kafesoğlu, İ. (1984). *Türk Milli Kùltürü* (3. baskı ed.). Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Kaplan, L. (1998). *Cemiyetlerde ve Siyasal Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*. Ankara: Yükseköğretim yay.
- Kaplan, M. (1990). *Ziya Gökalp Türkçülüğün Esasları*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

- Keskioğlu, O. (1980). *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Kırkpınar, L. (1998). *Türkiye’de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın*. İstanbul Türkiye Is Bankası, 75. Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayınlar.
- Kırkpınar, L. (1998). *Türkiye’de toplumsal değişme sürecinde kadın, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Bilanço Yayın Dizisi: İş Bankası Yayınları*.
- Kırkpınar, L. (2013). *Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın* (1.Baskı ed.). İzmir: Zeus Kitabevi Yayınları.
- Koçak, C. (2006). *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Koçer, H. A. (1967). "Türkiyede Kadın Eğitimi ", *A. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*„, 5(1,2).
- Konan, B. (2011). "Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60(1), 157-174.
- Köprülü, F. (2015). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kurnaz, Ş. (2015). *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)* (2. Baskı ed.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1932)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Kurnaz, Ş. (1997). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1829-1923)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kurt, A. (1999). Osmanlı Toplumunda Poligami. In *Osmanlı Ansiklopedisi* (Vol. 5, pp. 397-405). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Cunbur, M., İ. E., C. Özdemir (1983). *Milli Mücadele’de Türk Kadını*. Ankara: Türk Ticaret Bankası Yayınları.
- Muhiddin, N. (2006). *Bütün Eserleri 4*. İstanbul: Kitap Yayıncılık.
- Necatigil B. (2016). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Oğuzkan, T. (1983). *Atatürkçü Eğitim Politikası ve Millî Eğitim, Atatürkçülük*. Ankara: Genel Kurmay Basımevi.
- Osmanağaoğlu, H. (2015). *Feminizm Kitabı Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Seçme Metinler*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Ökten, N. (2002). "1935 İstanbul Uluslararası Kadın BirliğiKongresi, Otuz Yurdun Kadınları", *Tarih ve Toplum*(219), 55-62.

- Örtlek, M. (2013). "Türkiye'de Siyaset ve Kadın", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), 278-287.
- Özer, S. (2013). "Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 29(85), 131-167.
- Özerdim, S. N. (1985). "Atatürk ve Kadın Hakları ", 2. *Kemalist Ülkü, Özel Sayı*.
- Özkaya Duman, O. , Payaslı, V . (2018). "Cumhuriyet Döneminde Modernleşmenin Kadın Simgesi: Afet İnan (1925-1938). " *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* , 17 (33) , 65-122 .
- Özgiraz, A. (2011). "II.Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (Online)*, 3(1).
- Öztürk, C. (1996). *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Öztürk, E. (2011). *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Onar, M. (1995). *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Philillips, A. (2015). *Demokrasinin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Quelquejag-Lemercier, C. (1994). "Birinci Dünya Savaşından Sonra Fransa'da Kadın Hakları", Kastamonu'da İlk Kadın Mitinginin 75. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu *Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları*.
- Sancar, S. (2017). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarihan, Z. (2007). *Kurtuluş Savaşı kadınları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Savcı, K. (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılında Kadın*. Ankara: Cihan Mabbası.
- Şıvgın, H. (1999). "Atatürk ve Türk Kadın Hakları ", *Erdem*, 11(31).
- Taşkıran, T. (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Taşkıran, T. (1978). *Cumhuriyet'in Ellinci Yılında Türk Kadın Hakları*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Tekeli, Ş. (1982). *Türkiye'de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri*. İstanbul: Birikim Yayınları.

- Toprak, Z. (1994). "Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan Ulusal Kadınlar Birliği Kongresi'ne (1923-1935) ", *İ.Ü. Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2, 5-13.
- Tunç, F. T. (1981). *Dünyada ve Türkiye'de Tarih Boyunca Kadın*. Ankara: Tan Yayınları.
- Tümer, G. (1994). "*İslamda Kadın*", *Kastamonu'da İlk Kadın Mitinginin 75. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*. Ankara: Atatür Araştırma Merkezi Yayınları.
- Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM, I. Dönem. (1919-1923)*. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.
- Uzun, İ. (2017). "Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını: Afet İnan(1908-1985) ", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 3(1), 73-85.
- Üçok, B. (2011). *İslam Devletlerinde Kadın Hükümdarlar*. İstanbul: Bilge, Kültür, Sanat Yayınları.
- Yaraman, A.(2015). *Dişiliksiz Siyaset*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yazman, T. (1969). *Atatürk'le Beraber: Devrimler, Olaylar, Anılar*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Yetkin, Ç. (1984). *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)*. İstanbul: Altın Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (1984). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk* (2. baskı, ed.). Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları.
- Yumlu, K., Özlem B., (2017). *Kadın Ve Siyaset*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Yüceer, S. (2008). "Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması", *Uludağ Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(14, s.), 131–151.
- Yürüt, B. (2017). "Tanzimat Sonrası Osmanlı Kadın Hareketi ve Hukuki Talepleri", *TBB Dergisi (özel sayı)*, 365-396.
- Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız İnkılap*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Woolf, V. (2010). *İstanbul'da Arsulusal Kadınlar Birliği'nin Toplantısı, Türk Kadını Siyaset Sahnesinde*. İstanbul: Giza Yayınları.

4. Tezler

- Dişbudak, M. (2008). *Türk Kadınlar Birliği*. (Yüksek Lisans), Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Ersöz, E. (2007). *Manu Kanunnamesi'ne Göre Hinduizm*. (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kahraman, S. (2014). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte Kadın Sivil Toplum Örgütlerinin Oluşması: Aydınla Kurulan Kadın Sivil Toplum Örgütleri ve Çalışma Alanları*. (Yüksek Lisans), Adnan Menderes Üniversitesi.
- Kartal, C. B. (2005). *Türkiye'de Kadınların Siyasal Haklarını Kazanma Süreci ve 1930 Belediye Seçimleri*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Yıldız, M. (2012). *Türkiye'de Kadın Haklarının Siyasi Gelişimi (1923-1950)*. (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Erzurum.

EKLER DİZİNİ

Ek. 1.

1930
Sayısı 30
Fiyatı 300 Kur.

Sihhi sayfalar

5.3 Her ayın on besinde çıkar aylık mecmua No. 1

Kadınlar hakkında şiddetli bir makale neşreden (Sihhi sayfalar) mecmuasının başlığı:

Kadın birliğinde infial uyandıran bir makale!

“Kadın infialine zebun, tenasül için yaratılmış passif bir mahlûktur!...”

Dr. Mazhar Osman Beyin kadınlarla arası açılıyor!..

Mazhar Osman B. in neşretmekte olduğu «Sihhi sayfalar» mecmuasında kadınlara siyasi hak verilmesi münasebetiyle kadınlık hakkında şayanı dikkat bir makale neşretmiştir.

Bu makale kadını şöyle anlatmaktadır:

«— Kadın fikirden ziyade hisle yaşayan bir mahlûktur. İhtirasat ve infialâtına zebun, iradesi zayıf, ıtırari ve aksevl hareketlere ve teamüllere meyyal, kıvrı dımağının muaddil hassası az, hemen fiyolojikman tenasül için yaratılmış passif bir mahlûktur.

Kadın tehaküm için, ezmek için yaratılmamıştır, mahkûmiyetten, himayet-ten ve esaretten zevk alır. Esaretten kurtulmağa çalışırken diğer bir ağın içine düşer.

«Sihhi sayfalar» mecmuasının sahibi Dr. Mazhar Osman B.

Cumhuriyet Gazetesi, 30 Nisan 1930

Cevaba cevap!

Mazhar Osman Bey Hanımların ne dediğini anlamamış!

Kadın Birliği Reisi böyle söylüyor ve biraz gazetecilere de çıkışıyor.

Dr. Mazhar Osman Bey, dünkü nüshamızda çıkan beyanatında Kadın Birliğine dünya kadınlığını temsil etmek salâhiyeti dahilinde olup olmadığını soruyordu.

Kadın Birliği reisi Lâtife Bekir Hanım, Mazhar Osman Beyin tarzilerine cevaben şunları söylemiştir:

— Bugün gazetelere verdiği beyanata görünce Mazhar Osman Beyfendi'nin Kadın birliğine mensup hanımların sözlerini iyice anlamadıklarım hükmettim. Biz, zannederim, bunun sadece meslekî bir makale olduğunu söylemiştik.

Lâtife Bekir Hanım
- Kadın Birliği Reisi -

Ek. 3.

Cumhuriyet Gazetesi, 11 Nisan 1930

Kadın birliğine artık lüzum kaldı mı?

Sabık birlik reisi Nezihe Muhiddin
Hanımın beyanatı

**“Bugün kadın birliği yok, millet birliği var.
Her işimizi Halk fırkasında görmeliyiz.,**

Kadın birliğinin, tertip ...
ği miting, itiraf etmeli ki, u-
mulduğu kadar muvaffakiyetli
olmadı. Halbuki bütün Türk
kadınlarının kendilerine intihap
hakkı verilmesinden dolayı çoş-
kun bir sevinç duydukları mu-
hakkaktır. Ekseriye, mitingin
iyi tertip edilmediği kanaatini
izhar etmektedir. Bu mesele
hakkında birliğin eski reisi Ne-
zihe Muhiddin hanımın düşün-
celerini öğrenmek istedik. Nezi-
he H. bizi büyük bir nezaketle
karşıladi ve suallerimize cevap
verdi:

“— Dedi kodulu bir mahfele,
hem de çoşkun hislerin bir çok
malâyanîyetlerle takyit edildiği
bir mahfele kimse iştirak ede-
mez. Mitinge elli kadının iştirak-

Nezihe Muhiddin H.

Kadın birliğinde

Asabî bir hava esiyor

Kadınlara intihap hakkı verilmesi münasebetile Kadın Birliği tarafından geçen Cuma günü tertip edilen mitingin ademi muvaffakiyetle neticelendiği hakkındaki dedikodular birlik muhitinde büyük bir asabiyet tevlit etmiştir. Miting etrafında Birlikte ne düşünüldüğünü öğrenmek üzere müracaat eden bir muharririmizi dün evvelâ azadan Saim H. kabul etmiş ve asabiyetini gizliyemiyen titrek bir sesle şu beyanatta bulunmuştur.

Lâtiye Bekir H.

Saim H.

Ek. 6.

Cumhuriyet Gazetesi. 6 Aralık 1934

Türk kadını heyecan içinde!

Bu sabah kadınlar Beyazıtta toplanıp büyük tezahüratta bulunacaklar

Kadınlarımızın Atatürke ve diğer büyüklere şükranları — Ankaralı kadınlar dün Millet Meclisine gittiler ve tezahüratta bulundular — Her yıl "Kadınlık bayramı,, yapılacak — Bayan Lâtife Bekir ne diyor ?

Kadınlarımız asker olmaya da hazır..

İstanbul kadınlığı, Türk kadınına meb'us seçimine iştirak etmek ve meb'us seçilebilmek hakkının verilmesini büyük sevinçle karşılamıştır.

İstanbul Umumi Meclisindeki kadın âza ile hayır cemiyetlerinde ki kadınların murahhasları dün sabah Başbakanı Pendikte karşılayarak, İstanbul kadınlığı namına teşekkür etmişler; kendisine bir buket vermişlerdir.

Busabahki toplantı

İstanbul kadınları bugün sabahlayın saat on buçukta Beyazıt meydanında toplanacaklar, bu haklarının tanınmasından dolayı duydukları sevinçli ortaya koyacaklardır.

Toplantının istenildiği gibi kalabalık olması için husul davetler de yapılmış, kapı kapı dolayarak mümkün merteye çok kadın bu toplantıdan haberdar edilmiştir. Kadın hocaların toplantıya tama-

Türk Kadın Birliği reisi Bayan Lâtife Bekir

men iştirâki de temin olunmuştur.

Bu sabahki toplantıda halk hatiplerinden Bayan Saadet Rafet söz söyleyecek, İstanbul kadınlarının duyduğu büyük heyecanı, sevinçli ve büyüklere karşı olan saygıyı anlatacaktır. Ondan sonra Atatürke, Büyük Millet Meclisi Başkanlığına, Başbakanına ve C. H.

Kadın Birliğinin beyannamesi

Türk kadını
Büyük Atatürk, yuca önder Türk kadınına hakkını verdi. Sayılsay seçmek ve seçilmek büyük ulus kurultayınca kabul edildi.

Türk kadını unutmaz ki Türk ictimai hayatını temelsin. Buna İstiklâl savaşının kara günlerinde sırtında cephaneye taşıyarak kara sapanla toprak kazıyarak erişti.

Hız alsa inkişapta aldığı yerle kendi mevkiini kendin korudun. Lâayık olduğun siyasi hak sana verilmiştir. Bu mesut günü bugün hep beraber kutluhyacağız.

Saat 10 da Beyazıt Cümhuriyet meydanına gel.

Türk Kadın Birliği

İstanbul Umumi Meclisindeki kadın âza da bütün kadınlarımızın bu sabahki topluluklara gelmelerini rica ediyorlar.

F. Genel Yargısına teklif yazıları çekilmesi kararlaştırılacaktır.

Devamı 7 inci sahifede

Türk kadınları Kadınlar Birliğinin dünkü toplantısında

Türk kadınları dün de coşkun tezahürat yaptılar

Istanbul Kız lisesinde ve Kadınlar birliğinde yapılan kutlulama

Seçim hazırlıkları da devam ediyor

Istanbul Kadınlar Birliği dün saat on altıda, Birlik merkezinde bir toplantı yapmıştır. Ayrıca, İstanbulun en eski Kız mektebi olan İstanbul Kız lisesinde de merasim yapılmıştır. Türk

Atatürk'ten Türk Kadınlığına

ANKARA, 9 (A. A.) — Riyaseticumhur ümumi kâtipliğinden:

Erdemli kadınlarımızın sayılabilecek seçimine girmelerinden dolayı ülkenin bütün kurumlarından, yer yer toplantılardan teleyazıları aldım. Gösterilen duygulardan gönencim büyüktür. Türk kadınlığının yeni girdiği siyasal alanda da değerli işler başarmasını dilerim.

K. ATATÜRK

Kadın asker olabilir mi?

Fikirler, kadının cephede değil; cephe gerisinde askerlik etmesi esasında toplanıyor

Kadın asker olabilir mi? Kadınlara meb'us seçmek ve seçilmek hakkı verildikten sonra günün hemen herkesi meşgul eden en mühim mevzu budur. Öyle ya artık her sahada erkekten ayırdız ve muvaffakiyetle çalışan kadın askerliğe de niçin girmesin. Bilhassa kadının istiklâl savaşında bu sahadaki muvaffakiyetleri göz önünde dururken... Bu hususta bir anket yaparak alâkadarların fikirlerini öğrenmenin faydeli olacağını düşündük. Erkeklerden ve kadınlardan bazı kimselerin fikirlerini aldık.

Bu anketi yapan yazıcımız konuşmalarını şöyle anlatıyor:

«— Kadının asker olup olamayacağı hakkında fikirleri alınacak kimseleri çok iyi seçmek lâzım geliyordu. Bilhassa erkeklerden askerlik işlerinden anlıyanların ve kadınlardan çalışanların mütaleaları daha dikkate lâyık olacaktı. Bunun için evvelâ müteakid bir erkânıharc zabiti olan Halkevi reisi Ali Rıza ile konuşmağı münasib gördüm. Halk Fırkası merkezindeki

Hikâyetec.

Doktor

Firdes İsmail **Nari Hasan**
odasında konuştuğum Ali Rıza diyor ki:

Ali Rıza ne diyor?

«— Kadın asker olur mu? diye bir sual sormanızı yerinde bulmuyorum. Bizde kadın asker olmuştur bile... Bence kadın asker olur mu sorgusu fazla.

Türk kadınının yurdu koruma uğrunda orduda da çalışabileceği çok evvel yani kurtuluş savaşımız-
[Mabadi 5 inci sahifemizde]

Ek. 10.

Türk kadını sevin ve kıvanç duy!

Dün gelen, fransızca Le Matin gazetesi şu yukarıdaki resmi basmış, altına da iki yazıyla «Fransız kadını rey vermelidir» sözünü yazmış. Resmin başlığı da şudur: «Cumhuriyet kadınıdır; fakat vergi vermekte erkeklerle müsavi olan 12 milyon Fransız kadını rey vermek hakkından mahrumdur.»

Aynı gazete, Fransız meb'usan meclisi ikinci reislerinden M. Henry-Paténin kadınların belediye intihablarında rey vermeleri için hazırladığı kanun lâyihasını bugünlerde Meclise vereceğini yazıyor. Kanun teklifini hazırlayan meb'us «teklifimin meb'usan meclisinde ciddi bir muhalefete uğrıyacağını sanmıyorum. Hatta âyan meclisinin, Fransız kadınlarına, belediye idaresinde, kabiliyetlerini göstermek imkânını vereceğini bile ümitde cesaret ediyorum» diyor.

Cumhuriyet Gazetesi 7 Şubat 1935

Kadınlar birliğindeki erkek azanın vaziyeti

Birlik umumî kâtibi Aliye Esat hanım.. « Biz kendi hakkımızı müdafaaya muktediriz » diyor

Son zamanlarda ortaya bir dedikodu çıktı: Kadın birliği lüzumsuz bir teşkilât mıdır? Birlikten istifa eden İstanbul vilâyeti umuru hukukiye müdürü Kenan beyin ağzından: «Birlik lüzumsuz ve faydasız bir teşkilâttır» tarzında gazetelerde beyanatlar çıktı. Bundan Sonra Kenan bey Kadınlar birliğinin lehinde ve aleyhinde hiç bir şey söylemediğini ileri sürdü.

Bu dedikodular bir çok meclislerde büyük bir alâka ile takip edilmektedir. Dün bu meseleyi görüşmek üzere Kadınlar birliği umumî kâtibi Aliye Esat hanımı

Aliye Esat hanım
ziyaret ettik, sorduk:
— Bazı erkek âzaya atfedilen
(Devanı 4 üncü sahifede)

Akşam Gazetesi, 15 Eylül 1934